

číslo 2

ročník III

2007

www.sets.cz

Scientia *&et* Societas²

časopis pro společenské vědy a management

Scientia &et Societas

ncp
MC PUBLISHING

Obsah

Studium na NEWTON College

- 3 Management se zaměřením na psychologii: nový studijní obor na NEWTON College

Odborné stati

- 6 Příklady (ne)hodné následování: vypovídací schopnost indexu snadnosti podnikání
- 17 Inovační výkonnost České republiky v mezinárodním srovnání a problémy jejího měření
- 29 Evropské inovační politiky v procesu plnění Lisabonské strategie
- 43 Průběh zájmů České republiky a dalších členů EU do Národních programů reforem pro období 2005–2008
- 65 Evropská energetická strategie ve světle národních zájmů České republiky
- 80 Aktuální situace a odhady nadcházejícího vývoje v mezinárodním obchodě
- 93 Riziko negativních vlivů přímých zahraničních investic na ekonomiku
- 108 Ztracené iluze aneb jak to Balzac nemyslel

Management se zaměřením na psychologii: nový studijní obor na NEWTON College

- * Zájemci o studium na vysoké škole NEWTON College, a. s. (tř. Generála Píky 7, 613 00 Brno, www.newtoncollege.cz) se mohou těšit na rozšíření možností studia. Akreditační komise totiž na svém zasedání ve dnech 24.–25. dubna 2007 vyjádřila souhlas s akreditací nového studijního oboru na NEWTON College s názvem „Management se zaměřením na psychologii“. Uvedený studijní obor bude součástí tříletého bakalářského studijního programu „Ekonomika a management“ s prezenční formou studia.

1. Charakteristika nového studijního oboru

1.1 Cíle studia

Manažerská profese vyžaduje v dnešní době kromě kompetencí ekonomicko-manažerských často také kompetence v oblasti psychologické a sociální. Trh práce vytváří stále silnější poptávku po absolventech vysokých škol, kteří jsou takto komplexně vybaveni a kteří jsou schopni vedle standardních manažerských dovedností nabídnout schopnost vést a rozvíjet lidi a jejich vzájemné vztahy a řešit mnoho typů psychosociálních problémů uvnitř organizací i ve vnějších vztazích. Nabídka je však většinou omezena buď na manažersko-ekonomicky, nebo jen psychologicky, sociologicky či pedagogicky vzdělané absolventy. Studijní obor „Management se zaměřením na psychologii“ se pokouší na tuto mezeru trhu práce reagovat.

V manažerské praxi je stále problémem rozpor mezi na jedné straně tradičními manažery s „hard“ dovednostmi (převažující finančně-technické myšlení, orientace na čísla a procesy, mechanické chápání lidí a systémů jako jednoduchých strojů) bez citlivé vazby na člověka a jeho vztahy a na druhé straně personalisty a manažery lidských zdrojů se „soft“ doved-

nostmi (vnímání člověka v komplexu jeho myšlení, emocí, vztahů) s malou nebo žádnou schopností podnikatelského a obchodního myšlení, finančního a procesního řízení. Tato vzájemná „nedůvěra“ a nepochopení nepřispívá k efektivitě managementu. Profesionálové, kteří budou schopni propojit oba přístupy, mohou významně přispět ke zlepšení managementu firem a institucí.

Absolventi získají především vzdělání z oblasti ekonomické a manažerské, které je připraví efektivně zastávat manažerské pozice, ať již v soukromé, či veřejnoprávní sféře. Současně získají i vybrané kompetence psychosociální, které jim umožní podstatně lépe vnímat psychologický rozměr své manažerské profese i jeho zasazení do širších sociálních kontextů. Touto kombinací získají velmi komplexní schopnost rozvíjet lidi, organizace a podnikání, jež bude výhodou v době neustále vzrůstající superkonkurence.

1.2 Profil absolventa

Absolvent studia bakalářského oboru „Management se zaměřením na psychologii“ získá ucelený soubor profesních znalostí a dovedností v těchto oblastech:

- ekonomika, financování, organizace a řízení firem,
- makroekonomie,
- mikroekonomie,
- globální trendy v podnikání a řízení firem a institucí,
- řízení manažerských projektů a procesů,
- management sociálních systémů,
- psychologické aspekty manažerské profese,
- psychologie marketingu a obchodu,
- vedení a rozvoj týmu a jedince v něm, →

- • základní pomoc při psychosociálních problémech.

V průběhu studia získá student schopnost překročit hranice jednotlivých studovaných disciplín a uvažovat v rámci získaného vzdělání interdisciplinárně. Cílenou praxí v rámci studia si osvojí praktické zkušenosti manažera typu „lídr a kouč“.

1.3 Možnosti uplatnění absolventa

Absolvent oboru se uplatní v oblastech, v nichž je žádoucí kvalitní komunikace s lidmi, založená na kombinovaných znalostech psychosociálních, manažerských a ekonomických. Možnost uplatnění je relativně široká. Předpokládáme, že hlavními oblastmi v rámci soukromého sektoru budou:

- osobní vedení a rozvoj zaměstnanců na nižších a středních pozicích,
- koučování, manažerské poradenství a vzdělávání, krizová intervence,
- personalistika (vyhledávání a výběr pracovníků pro firmu, organizace aktivit personálního rozvoje zaměstnanců, restrukturalizace personálního obsazení firmy apod.),
- komunikace se zákazníky firmy v rámci marketingu,
- public relations a reklama.

V rámci veřejného sektoru se absolventi oboru „Management se zaměřením na psychologii“ mohou uplatnit zejména při poskytování pomoci různým skupinám obyvatelstva, například na úřadech práce. Znalosti získané studiem budou absolventům užitečné i v pozdějších fázích jejich profesionálního života, ať již se bude jednat o soukromopodnikatelské aktivity, nebo o výkon vyšších manažerských funkcí.

Název „Management se zaměřením na psychologii“ si klade za cíl zdůraznit interdisciplinární povahu studovaného oboru. Vyjadřuje, že těžiště studia je v ekonomicko-manažerské oblasti, jež je ovšem významně, nadstandardně rozšířena o psychologickou a psychosociální nadstavbu. Koncepte oboru se opírá o více než dvanáctileté zkušenosti našich postgraduálních institutů, především Institutu systemického koučování v Praze. Jejich programy (jednoročními až tříletými), kterými prošlo přes jeden tisíc účastníků,

většinou manažerů a podnikatelů, z nichž přes 85 % mělo tradiční manažerské vzdělání, jsme reagovali na to, co těmto účastníkům chybělo k úspěšnému zvládnutí manažerské a podnikatelské praxe.

Koncept oboru byl rovněž inspirován některými zahraničními studijními programy, jaké jsou například realizovány na Institute of Work Psychology, University of Sheffield, Michigan Ross School of Business nebo na Business School, University of Sunderland, které se interdisciplinárně zaměřují na management, personální a sociální práci ve veřejných institucích, poradenství a reklamu, stresový a krizový management a další aplikace psychologických metod do oblasti managementu, ekonomické praxe a specifických metod pracovního poradenství.

Pro podrobnější charakteristiku uvádíme literární odkaz: Sonnentag, S. (ed.): *Psychological Management of Individual Performance*. John Wiley and Sons Ltd., 2002.

2. Vymezení nového studijního oboru vůči stávajícím oborům

NEWTON College v současnosti nabízí dva akreditované studijní obory v rámci bakalářského studijního programu „Ekonomika a management“, a sice obor „Globální podnikání a management“ a obor „Management mezinárodních a veřejných institucí“.

Oba obory jsou pojaty jako ekonomicko-manažerské s obdobným rozsahem navazujících humanitních a sociálních disciplín, jako je tomu v obdobných bakalářských studijních programech na českých vysokých školách. Rozdíl oproti jiným programům tedy není v rozsahu humanitních předmětů, ale v jejich náplni, kde převažují systémová pojetí konkrétních disciplín nad tradičními a interaktivní (aktivizační) metody výuky nad přednáškovými.

Nový studijní obor „Management se zaměřením na psychologii“ se od dosavadních dvou oborů liší především redukcí ekonomicko-manažerské oblasti výuky na obsah, který dodá absolventům úplné ekonomicko-manažerské vzdělání, ale některé vysoce specializované předměty (např. účetnictví, finanční analýza apod.) upravuje tak, aby je absolventi nikoliv špičkově ovládali (to jim zajistí specialisté), ale ma-

nažersky jim rozuměli. Získaný prostor je věnován novým či rozšířeným disciplínám psychologickým a psychosociálním. Absolvent je tedy plně bakalářsky kvalifikovaný manažer s odpovídajícími ekonomicko-manažerskými kompetencemi a s výrazně posílenými kompetencemi psychologickými. Tedy ne manažersky připravený psycholog, ne napůl psycholog a napůl manažer, ale psychologicky připravený manažer.

3. Propojení výuky NEWTON College se studijní praxí

Studijní praxe je součástí studijního plánu oboru. Smyslem praxí je umožnit studentům již během studia aplikovat znalosti a získat praktické zkušenosti v reálném firemním prostředí. Specifickému charakteru této části studijního plánu odpovídá volba obsahu, metod a organizačních postupů. Praxe organizuje speciálně za tímto účelem složený a fungující tým, který má na starosti akvizice partnerských firem a sjednávání konkrétního zadání praxí a který zajišťuje evidenci, organizaci, komunikaci, monitoring a hodnocení průběhu a výsledků praxe. Spolupráce s partnerskými firmami je založena na oboustranném přínosu, který je jedním z hlavních kritérií kvality praxí, a na systému smluv mezi firmou, studentem a NEWTON College.

Ve fázi přípravy praxe konkrétního studenta je formulováno zadání, forma, cíle a výstupy, na jejichž formulaci se podílí student, zástupce firmy (garant) a koordinátor praxí. Průběh praxe student konzultuje s garantem firmy, který mu poskytuje odborné poradenství, a zároveň v případě potřeby probíhají konzultace s vyučujícími jednotlivých předmětů (dle odborné náplně praxe). Po ukončení praxe je zpracováno garantem a studentem podrobné hodnocení. Garant hodnotí výkon studenta z hlediska průběhu spolupráce, dosažených výsledků, přínosu studentova působení a formuluje doporučení pro jeho další rozvoj. Student kromě popisu spolupráce a prezentace dosažených cílů hodnotí přínosy praxe pro vlastní rozvoj. Výsledky působení ve firmě prezentuje student v rámci výuky ostatním studentům.

Studijní praxe budou zaměřeny zejména na oblast personalistiky, řízení lidských zdrojů a public relations a budou probíhat v organizačních jednotkách, které se ve firmách těmito oblastmi profesionálně zabývají. Studijní praxe je povinná v rozsahu 100 hodin za celé studium.

4. Podmínky absolvování studijního oboru a jeho úspěšné ukončení

Průběh studia je kontrolován pomocí kreditního systému, který je nastaven tak, aby student mohl využít prodloužení celkové doby studia na NEWTON College v souladu se studijním a zkušebním řádem školy, a který umožňuje plynulý přechod na ECTS v blízké budoucnosti. Předpokladem pro ukončení studia je dosažení 192 kreditů stanovených studijním plánem, vypracování a obhájení závěrečné bakalářské práce a vykonání státní bakalářské zkoušky před státní zkušební komisí.

x

Příklady (ne)hodné následování: vypovídací schopnost indexu snadnosti podnikání

► doc. Ing. Eva Klvačová, CSc. » prorektorka NEWTON College, a. s. pro vědu a výzkum¹

* Gruzie, Rumunsko a Mexiko se staly nejlepšími reformátory podnikatelského prostředí za rok 2006. Alespoň podle výroku skupiny Světové banky, která každoročně změny podnikatelského prostředí vyhodnocuje v rámci šetření Doing Business a výsledky svého hodnocení publikuje na svých internetových stránkách (www.doingbusiness.org). Skutečnost, že právě tyto tři země jsou uváděny jako příklad pro ostatní, vzbuzuje zájem o celé hodnocení, jeho podstatu, metodiku a v neposlední řadě i o výsledky. Prospělo by ekonomikám jiných zemí, kdyby se řídily příkladem Gruzie, Rumunska a Mexika? Je v zájmu České republiky se uvedenými příklady inspirovat?

1. Metodika hodnocení

Skupina Světové banky hodnotí 175 zemí podle 10 skupin kritérií. Výsledky jsou nakonec zpracovány do žebříčku pořadí s názvem index snadnosti podnikání – podobně jako v případě hodnocení konkurenceschopnosti Světovým ekonomickým fórem nebo Institutem pro rozvoj managementu, podobně jako při hodnocení korupce organizací Transparency International, podobně jako při hodnocení svobody podnikání organizací Heritage Foundation či Fraser Institute. Jedná se tedy v podstatě o další druh hodnocení národních států z pohledu podnikové sféry, o hodnocení míry ochoty národních států vycházet z podnikové sféry vstříc, vytvářet příznivé prostředí pro její fungování, přistupovat na její požadavky.

Seřazení států do fronty na celkové vítězství i vítězství parciální má z pohledu těch, o realizaci jejichž zájmů se jedná, tři zásadní výhody.

Za prvé, **je snadno pochopitelné a uchopitelné i pro ty, kteří se v příslušném problému příliš dobře nevyznají**. Politici nevyzbrojení kvalitními a rozsáhlými znalostmi makroekonomie a mikroekonomie, podnikové ekonomiky či managementu dostanou k dispozici koncentrovanou informaci: země, jíž vládnou (nebo jejíž vládu kritizují, protože jsou právě v opozici), se nachází na x-té příčce žebříčku, zatímco loni se nacházela na příčce x+y (takže si letos zhoršila své postavení oproti loňskému roku), popřípadě na příčce x-y (letos si zlepšila své postavení). Žebříček jim rychle sdělí, zda se jejich země nachází při hodnocení ve společnosti zemí, jichž si váží, nebo ve společnosti zemí-outsiderů. Dozvědí se, jak jejich země i ostatní země dopadají v té které disciplíně. Mají k dispozici jednoduchý metr: čím výše na žebříčku (konkurenceschopnosti, atraktivity pro zahraniční investory, podmínek pro podnikání...), tím lépe. Čím níže, tím hůře.

I žurnalisté či nejrůznější experti na ekonomický růst a rozvoj dostanou k dispozici koncentrovanou a snadno pochopitelnou informaci, se kterou mohou dále snadno pracovat a rozvíjet ji. Mohou ji předávat laické veřejnosti, a to i s případnými komentáři na téma kdo, co a jak přispělo k posílení, nebo naopak k oslabení postavení země v očích hodnotitelů. Ani oni, ani veřejnost, seznamovaná jejich prostřednictvím s výsledky hodnocení, nepotřebují žádné zvlášť-

¹ Článek byl zpracován v rámci projektu Národního programu výzkumu II č. 2D06028 „Hodnocení postavení České republiky a její schopnosti rozpoznávat a prosazovat vlastní zájmy v evropské a světové ekonomice“ a grantového projektu Ministerstva práce a sociálních věcí ČR č. 1J 032/05-DP1 „Fenomén dobývání renty zájmovými skupinami v ČR a jeho vliv na stav veřejných financí“.

ní znalosti k tomu, aby pochopili podstatu sdělení, které je jim adresováno. (Jiná věc je ovšem to, do jaké míry se jedná o sdělení smysluplné.)

Druhá výhoda sestavování pořadí států z pohledu zájmové skupiny prosazující své přání a cíle je **automatický tlak provedení hodnocení na reformní opatření**. Nikdo není rád v pozici outsidera – ani národní státy. Je to jako ve sportu. Nikdo nechce být poslední, nikdo nechce zůstat vzadu. Všichni chtějí získat některou z medailí, nejlépe zlatou. Skutečnost, že národní státy se na rozdíl od sportovců nepřihlašují do soutěží o umístění na příslušných žebříčcích samy, nýbrž jsou do nich „přihlašovány“ samotnými hodnotiteli, není v dané souvislosti příliš důležitá. Je jen málo těch zemí, jejichž politici jsou schopni nechat výsledků hodnocení, a je ještě méně zemí, v nichž ekonomičtí analytici, žurnalisté a především domácí podnikatelská sféra politikům nepřipomínají povinnost posunout se na žebříčcích hodnocení vzhůru – a činit reformní opatření, po jejichž realizaci se země posunout vzhůru může (ale také nemusí, jestliže ostatní země se rozhodnou činit reformní opatření razantněji).

Třetí výhoda sestavování pořadí států z pohledu zájmové skupiny prosazující své přání a cíle je **snadná viditelnost vzorů chování – zemí, jejichž postupy vedly k rychlému stoupání směrem vzhůru**. Jsou jimi ty země, které jsou v čele žebříčků – země, jejichž postupy jsou z pohledu hodnotitelů nejvíce ve shodě se zájmy podnikatelské sféry. Pořadí zemí sděluje: tohoto příkladu následujte. Ale sděluje také, které příklady jsou nehodné následování a konkrétní země by se jim měly zdaleka vyhnout.

Jaká kritéria vstupují do hodnocení národních států a rozhodují o jejich postavení v pomyslné lize podmínek pro podnikání sestavované Světovou bankou? Jak bylo uvedeno výše, existuje 10 skupin kritérií. Jsou to následující:

1. Zahájení podnikání
2. Udělování povolení
3. Zaměstnávání pracovníků

4. Registrace vlastnictví
5. Získávání úvěrů
6. Ochrana investorů
7. Placení daní
8. Regulace zahraničního obchodu
9. Vynutitelnost smluv
10. Ukončení podnikání

Obdobně jako jiná hodnocení tohoto druhu mající za cíl posoudit vstřícnost národních států vůči požadavkům podnikové sféry je i hodnocení Světové banky založeno na kombinaci použití tvrdých statistických dat a dat měkkých založených na výpovědích respondentů.

Kombinace jsou různé v rámci jednotlivých skupin indikátorů. Podívejme se na ně blíže.

Zahájení podnikání je hodnoceno na základě

- počtu úředních procedur, jimiž musí podnikatel projít dříve, než otevře svůj podnik,
  - průměrného počtu dní předcházejícího otevření podniku,
  - průměrných nákladů na otevření podniku vyjádřených jako procento hrubého národního důchodu na obyvatele,
  - výše minimálního kapitálu vyjádřené jako procento hrubého národního důchodu na obyvatele.
- Udělování povolení** je posuzováno podle
- počtu úředních procedur potřebných k získání všech nezbytných povolení a udělení licence k provozu podniku,
  - průměrného počtu dní potřebných k získání všech povolení a udělení licence k provozu podniku,
  - průměrných nákladů na uvedení podniku do provozu.

Zaměstnávání pracovníků je hodnoceno pomocí měkkých ukazatelů i ukazatelů statistických. Patří sem:

- index obtížnosti najímání pracovníků,
- index rigidity pracovních hodin,
- index obtížnosti propouštění pracovníků,
- index rigidity zaměstnanosti²,

² Index rigidity zaměstnanosti se vypočítá jako prostý aritmetický průměr indexu obtížnosti najímání pracovníků, indexu rigidity pracovních hodin a indexu obtížnosti propouštění pracovníků. Index obtížnosti najímání pracovníků, index rigidity pracovních hodin a index obtížnosti propouštění pracovníků se zjišťují na základě hodnocení respondentů na škále 0–100. Přiřazení vyšších hodnot vypovídá o větší rigiditě regulace zaměstnanosti.

- nemzdové náklady práce (% mzdy),
- náklady na propuštění pracovníka (počet týdnů, během nichž musí zaměstnavatel platit propuštěnému zaměstnanci mzdu).

Registrace vlastnictví je soubor tří ukazatelů charakterizujících souhrnně snadnost (resp. obtížnost) zabezpečení vlastnických práv v zemi. Hodnotí se:

- počet procedur nezbytných pro zajištění ochrany vlastnických práv,
- počet dnů nezbytných pro dosažení zákonné ochrany vlastnických práv,
- náklady na zajištění ochrany vlastnických práv (% hodnoty majetku).

Získávání úvěrů se hodnotí na základě

- indexu zákonných práv věřitelů a dlužníků (jedná se o měkký indikátor, jehož hodnota se může pohybovat v rozmezí 0–10, přičemž vyšší skóre znamená lepší dostupnost úvěru),
- indexu informace o úvěrech (jedná se opět o měkký indikátor, jehož hodnota se může pohybovat v rozmezí 0–6, přičemž vyšší skóre znamená lepší dostupnost informace o úvěrech ve veřejném registru nebo v soukromém registru),
- rozsahu pokrytí požadavků na informace o úvěrech veřejným registrem (% dospělého obyvatelstva),
- rozsahu pokrytí požadavků na informace o úvěrech soukromým registrem (% dospělého obyvatelstva).

Ochrana investorů měří následující dimenze ochrany investora:

- index transparentnosti (disclosure) měřící transparentnost uskutečňovaných transakcí,
- index odpovědnosti managementu,
- index schopnosti akcionářů potrestat vedení společnosti a úředníky za nesprávné chování,
- index ochrany investora, který je prostým aritmetickým průměrem indexu transparentnosti, indexu odpovědnosti managementu a indexu schopnosti akcionářů potrestat vedení společnosti a úředníky za nesprávné chování.

Index ochrany investora je konstruován na základě měkkých dat – hodnocení expertů na stupnici 0 až 10 pro každý ze tří subindexů (index transparentnos-

ti, index odpovědnosti managementu a index schopnosti akcionářů potrestat vedení společnosti a úředníky za nesprávné chování).

Placení daní průměrně velkou společností zahrnuje tyto indikátory:

- počet plateb,
- čas strávený v souvislosti s placením daní (v hodinách),
- sazba daně ze zisku (v %),
- daň ze mzdy a příspěvky zaměstnavatele na sociální a zdravotní pojištění (v %),
- jiné daně (v %),
- celkové zdanění zisku (v %).

Regulace zahraničního obchodu je hodnocena pomocí šesti indikátorů:

- počet dokumentů potřebných pro export,
- čas strávený zařizováním exportu (počet dnů),
- náklady exportu (USD/kontejner),
- počet dokumentů potřebných pro import,
- čas strávený zařizováním importu (počet dnů),
- náklady importu (USD/kontejner).

Vynutitelnost smluv je měřena pomocí

- počtu procedur od podání žaloby pro neplacení do okamžiku zaplacení,
- počtu dnů potřebných pro vynucení plnění smlouvy,
- nákladů (% dlužné částky).

Ukončení podnikání se hodnotí prostřednictvím doby a nákladů řešení úpadku:

- doba (roky),
- náklady (% majetku),
- míra uspokojení věřitelů (% vzneseného nároku).

Index snadnosti podnikání seřazuje národní státy od nejlepších k nejhorším. Zjišťuje se na základě pořadí zjištěného pro jednotlivé země ve všech deseti skupinách výše uvedených indikátorů. Nejprve se na základě hodnot zjištěných pro všechny indikátory ve všech deseti skupinách ve všech hodnocených zemích sestaví parciální pořadí podle skupin, poté se stanoví průměrné pořadí za všech deset skupin indikátorů a nakonec pořadí zemí podle průměrného pořadí v deseti skupinách indikátorů. Výsledkem je index snadnosti podnikání.

Data shromažďují a řešitelům projektu poskytují experti z řad státních úředníků, právníků, profesionálních konzultantů, účetních a dalších profesionálů pohybujících se v oblasti regulace podnikání. Světová banka uvádí, že jejich celkový počet je o něco vyšší než 3500, což znamená v průměru dvacet expertů na jednu zemi. Se zvláštními skupinami expertů pro každou zemi je spojen zásadní problém. Experti obvykle neznají situaci v žádné jiné zemi než v té, kterou hodnotí. Nejsou tedy způsobilí provádět porovnání a není to ani jejich úkolem. Z toho vyplývá zásadní možnost zkreslení výsledků porovnání. Hodnocení různých expertních skupin navíc může být zatíženo subjektivními pocity – je například známo,

zemí EU je Slovinsko hodnoceno na třetím místě od konce co do snadnosti podnikání.

Nutkavě se vnučuje otázka: Dosahuje Slovinsko své vysoké ekonomické výkonnosti i přesto, že podmínky pro podnikání jsou tak špatné? Nebo právě proto, že odmítá reformovat svůj institucionální rámec podle vzoru Světové banky? Nebo je cosi špatného na hodnocení?

Snadnost (či obtížnost) podnikání v Číně je přibližně stejná jako v Kyrgyzstánu, Turecku, Makedonii, Ghaně, Bosně a Hercegovině nebo v Rusku. Itálie je na tom podle expertů ze Světové banky hůře než Jordánsko, Kolumbie, Tunisko či Panama a jen o málo lépe než Keňa. Řecko, Nigérie, Uganda, Mala-

Dosahuje Slovinsko své vysoké ekonomické výkonnosti i přesto, že podmínky pro podnikání jsou tak špatné? Nebo právě proto, že odmítá reformovat svůj institucionální rámec podle vzoru Světové banky? Nebo je cosi špatného na hodnocení?

že hodnotitelé z nejnáročnějších zemí světa, zejména z USA, mají sklon k nadhodnocování své země, zatímco hodnotitelé z tranzitivních či rozvojových zemí mají sklon k podhodnocování. V neposlední řadě vstupují do hodnocení zájmové aspekty.

2. Výsledky a pochybnosti

Podívejme se blíže na tabulku 1. Experti Světové banky dospěli k závěru, že nejnáročnější se podniká v Singapuru, nejobtížněji v Kongu. Míra snadnosti podnikání v České republice je přibližně stejná jako na ostrovech Jamajka, Tonga a Maledivy nebo v Bulharsku. Antigua a Barbuda, Arménie, Francie, Slovinsko a Gruzie se nacházejí z hlediska podmínek pro podnikání na přibližně stejné úrovni. Podmínky pro podnikání jsou ve Slovinsku, ekonomicky nejnáročnější nové členské zemi EU, obtížnější než například v Rumunsku, Bulharsku, Ománu nebo na ostrovech Papua-Nová Guinea, Vanuatu, Trinidad a Tobago či Kiribati a jen o málo lepší než v zemích, jako je Palau, Kazachstán, Uruguay nebo Peru. Z nových členských

wi a Honduras jsou hodnoceny co do snadnosti podnikání velmi podobně.

Má vůbec smysl se zabývat výsledky hodnocení, které na první pohled poskytují tak rozporné výsledky?

Autoři indexu – experti Světové banky – si výsledky realizace projektu Doing Business velmi pochvalují: „V minulých letech bylo projektem inspirováno přinejmenším 26 reforem. Brazílie, Bulharsko, Čína, Salvador, Etiopie, Indonésie, Peru, Srbsko a Černá Hora a Jemen zjednodušily vstup do podnikání. Jordánsko a Srbsko a Černá Hora zlepšily efektivnost využitelnosti smluv. Afghánistán a Rusko vytvořily úvěrové registry. Gruzie a Polsko zredukovaly počet povolení pro usnadnění podnikání.“

Na první pohled bije do očí, že mezi nejlepšími deseti reformátory (viz tabulka 2) se nachází pouze jedna ekonomicky rozvinutá země – Francie. Ostatní reformátoři se rekrutují z řad zemí rozvojových či tranzitivních. Podrobnější data k jednotlivým zemím dokazují, že vyspělé země se přilíhají do soutěže o změnu institucionálního rámce směrem vycházejícím v maximální míře vstříc požadavkům podnikate-

Tabulka č. 1 » Snadnost podnikání: pořadí zemí

Pořadí	Země	Pořadí	Země	Pořadí	Země	Pořadí	Země
1	Singapur	45	Mongolsko	89	Srí Lanka	133	Tádžikistán
2	Nový Zéland	46	Kuvajt	90	Kyrgyzstán	134	Indie
3	USA	47	Taiwan	91	Turecko	135	Indonésie
4	Kanada	48	Botswana	92	Makedonie	136	Guyana
5	Hongkong (Čína)	49	Rumunsko	93	Čína	137	Benin
6	Spojené království	50	Jamajka	94	Ghana	138	Bhútán
7	Dánsko	51	Tonga	95	Bosna a Hercegovina	139	Haiti
8	Austrálie	52	Česká republika	96	Rusko	140	Mosambik
9	Norsko	53	Maledivy	97	Etiopie	141	Pobřeží Slonoviny
10	Irsko	54	Bulharsko	98	Jemen	142	Tanzanie
11	Japonsko	55	Omán	99	Ázerbájdžán	143	Kambodža
12	Island	56	Belize	100	Nepál	144	Komory
13	Švédsko	57	Papua-Nová Guinea	101	Argentina	145	Irák
14	Finsko	58	Vanuatu	102	Zambie	146	Senegal
15	Švýcarsko	59	Trinidad a Tobago	103	Moldavsko	147	Uzbekistán
16	Litva	60	Kiribati	104	Vietnam	148	Mauritánie
17	Estonsko	61	Slovinsko	105	Kostarika	149	Madagaskar
18	Thajsko	62	Palau	106	Federativní státy Mikronésie	150	Rovníková Guinea
19	Portoriko	63	Kazachstán	107	Uganda	151	Togo
20	Belgie	64	Uruguay	108	Nigérie	152	Kamerun
21	Německo	65	Peru	109	Řecko	153	Zimbabwe
22	Nizozemsko	66	Maďarsko	110	Malawi	154	Súdán
23	Korea, rep.	67	Nikaragua	111	Honduras	155	Mali
24	Lotyšsko	68	Srbsko	112	Paraguay	156	Angola
25	Malajsie	69	Šalomounovy ostrovy	113	Gambie	157	Guinea
26	Izrael	70	Černá Hora	114	Lesotho	158	Rwanda
27	Svatá Lucie	71	Salvador	115	Maroko	159	Laos
28	Chile	72	Dominika	116	Alžírsko	160	Niger
29	Jižní Afrika	73	Grenada	117	Dominikánská republika	161	Džibutsko
30	Rakousko	74	Pákistán	118	Guatemala	162	Afghánistán
31	Fidži	75	Polsko	119	Írán	163	Burkina Faso
32	Mauricius	76	Svazijsko	120	Albánie	164	Venezuela
33	Antigua a Barbuda	77	Spojené arabské emiráty	121	Brazílie	165	Egypt
34	Arménie	78	Jordánsko	122	Surinam	166	Burundi
35	Francie	79	Kolumbie	123	Ekvádor	167	Středoafriická republika

Pořadí	Země	Pořadí	Země	Pořadí	Země	Pořadí	Země
36	Slovensko	80	Tunisko	124	Chorvatsko	168	Sierra Leone
37	Gruzie	81	Panama	125	Kapverdy	169	Svatý Tomáš a Princův ostrov
38	Saúdská Arábie	82	Itálie	126	Filipíny	170	Eritrea
39	Španělsko	83	Keňa	127	Západní břeh Jordánu a Gaza	171	Kongo, rep.
40	Portugalsko	84	Seychely	128	Ukrajina	172	Čad
41	Samoa	85	Svatý Kryštof a Nevis	129	Bělorusko	173	Guinea-Bissau
42	Namibie	86	Libanon	130	Sýrie	174	Východní Timor
43	Mexiko	87	Marshallovy ostrovy	131	Bolívie	175	Kongo, dem. rep.
44	Svatý Vincenc a Grenadiny	88	Bangladéš	132	Gabon		

Pramen: Doing Business, 2006, The World Bank Group (www.doingbusiness.org)

lů nehrnou. Vlády těchto zemí jsou naopak většinou podstatně méně důvěřivé a více opatrné. Jsou si nejspíše vědomy skutečnosti, že změny ve směru implikčních doporučení Světové banky by sice mohly mít z pohledu podnikatelské sféry bezprostředně rychlé

pozitivní a příjemné účinky, ve střednědobém a dlouhodobém horizontu by však na druhé straně mohly institucionální rámec v mnoha směrech nenapravitelně poškodit.

Tabulka č. 2 » Deset nejlepších reformátorů (2005–2006)

	Zahájení podnikání	Udělování povolení	Zaměstnávání pracovníků	Registrace vlastnictví	Získávání úvěrů	Ochrana investorů	Placení daní	Regulace zahraničního obchodu	Vynutitelnost smluv	Ukončení podnikání
Gruzie	x	x	x		x			x	x	
Rumunsko		x	x		x	x		x		x
Mexiko	x					x	x			
Čína	x				x	x		x		
Peru	x				x	x			x	x
Francie		x			x			x	x	x
Chorvatsko	x			x					x	
Guatemala	x	x		x						
Ghana				x			x	x		
Tanzanie	x			x		x		x		

Pramen: Doing Business, 2006, The World Bank Group (www.doingbusiness.org)

Za jaké změny si vlády nejlepších reformátorských zemí vysloužily vysoká ocenění? Nejlepším reformátorem roku 2006 byla Světovou bankou vyhlášena Gruzie, neboť se zlepšila v šesti z deseti vyhlášených disciplín. V prvé řadě přijala nový zákoník práce založený na požadavku flexibility – tedy v podstatě vstřícnější vůči zaměstnavatelům a méně vstřícný vůči zaměstnancům. Jsou s ním spojena očekávání vzniku většího počtu lepších pracovních míst. Stejná očekávání jsou spojována se snížením příspěvku zaměstnavatele na sociální zabezpečení z 31 % mezd na 20 %. Zda se tato očekávání v budoucnosti naplní, je otázka. Možná, že ano, možná, že ne. Očekávaná ochota zaměstnat více pracovníků se může proměnit v chiméru – zaměstnavatelům se dostane větších výhod oproti současnému stavu, což jejich část (není jasné, jak velkou) může uvést do stavu spokojenosti s možností dobýt dodatečnou rentu bez dodatečného úsilí.

Rumunsko získalo v závodě o nejlepšího reformátora podmínek pro podnikání stříbrnou medaili. Opět především za to, že přijalo nový zákoník práce, který zbaví zaměstnance „nadbytečné“ ochrany, a opět v očekávání, že nový zákoník práce pomůže vytvořit více lepších pracovních míst. Třetí Mexiko hlavně posílilo ochranu investorů: přijalo nový zákon o cenných papírech založený na definování povinnosti starat se o svěřený majetek jako o vlastní, definování provinění proti této povinnosti a definování sankcí za prokazatelnou vinu.

Nejrychlejšími reformátory jsou Čína a východní Evropa. Čína usnadňuje vstup do podnikání, zvyšuje ochranu investorů a redukuje administrativní zátěž v oblasti mezinárodního obchodu. Vytvořila rovněž úvěrový registr pro spotřebitelské úvěry. Registr obsahuje data o 340 milionech čínských občanů.

Některé rozvojové a tranzitivní země se pohybují opačným směrem, než jak velí doporučení Světové banky. Jsou to dosti často země, které si doporučené receptury již vyzkoušely a poté, kdy zjistily, že negativní stránky jejich realizace převažují nad stránkami pozitivními, se od nich odvracejí.

3. Podnikání v ČR podle Světové banky: snadné, nebo obtížné?

Hodnocení podmínek pro podnikání v České republice podle vzoru Světové banky je zachyceno v tabulkách 3 a 4. Pro rok 2006 je souhrnné hodnocení vyjádřeno 52. příčkou na žebříčku 175 zemí s tím, že meziročně došlo k nepatrnému zhoršení (50. místo v roce 2005). Pozitivně byly hodnoceny změny v oblasti zjednodušení podmínek pro start podnikání, zatímco u většiny zjišťovaných indikátorů (osm z deseti) došlo k mírnému zhoršení hodnocení.

Tabulka č. 3 » Snadnost podnikání v ČR: základní indikátory

	Pořadí v roce 2006	Pořadí v roce 2005	Změny v pořadí
Doing Business	52	50	-2
Zahájení podnikání	74	85	+11
Udělování povolení	110	111	+1
Zaměstnávání pracovníků	45	44	-1
Registrace vlastnictví	58	55	-3
Získávání úvěrů	21	19	-2
Ochrana investorů	83	81	-2
Placení daní	110	104	-6
Regulace zahraničního obchodu	41	39	-2
Vynutitelnost smluv	57	55	-2
Ukončení podnikání	113	110	-3

Poznámka: Pořadí 2005 bylo přepočteno tak, aby odráželo změny v metodologii 2006 a pořadí 20 nových zemí.

Pramen: Doing Business, 2006, The World Bank Group (www.doingbusiness.org)

Pořadí zemí podle indexu snadnosti podnikání vypovídá o tom, že Česká republika má co dohánět, aby se přiblížila nabízeným vzorům. Vyšších hodnot indexu snadnosti podnikání než Česká republika dosahují nejen Singapur, Nový Zéland či Spojené státy americké, ale i země jako Fidži, Arménie, Gruzie, Samoa, Namibie, Mongolsko, Botswana či Tonga. Jen málo nás může potěšit, že Česká republika je hodnocena co do míry snadnosti podnikání lépe než Bulharsko, Slovinsko, Maďarsko, Itálie nebo Řecko. Mezi nejnadšenější reformátory podmínek pro usnadnění podnikání rozhodně nepatří.

Nejzajímavější je, co do postavení České republiky na žebříčku snadnosti podnikání, porovnání s průměrem zemí OECD v jednotlivých disciplínách. Zahájení podnikání je v České republice poněkud obtížnější než odpovídá průměru zemí OECD, a to jak pokud jde o počet procedur, tak pokud jde o počet dní potřebných pro zahájení podnikání. Vyšší jsou i náklady se zahájením podnikání spojené, minimální ná-

pitál je v podstatě na stejné úrovni, jakou činí průměr zemí OECD.

Udělování povolení k podnikání je v České republice spojeno s nadprůměrně vysokým počtem procedur i časem, který je třeba k získání povolení, avšak náklady na získání povolení jsou poměrně nízké.

V porovnání s průměrem zemí OECD je v České republice nižší celkový index rigidity zaměstnanosti, a to především díky nižší rigiditě odpracované doby. Nižší jsou i náklady související s propouštěním zaměstnanců, zatímco nemzdové náklady práce se nacházejí výrazně nad průměrnou hodnotou. Podíváme-li se ovšem na hodnoty pořadí parciálního indikátoru zaměstnávání pracovníků dosahované ekonomicky vyspělými zeměmi Evropské unie, jsou nesrovnatelně méně příznivé než hodnoty dosahované Českou republikou (jestliže pořadí v uvedeném indikátoru činí pro Českou republiku 45, pak pro Francii je to 134, pro Německo 129, pro Finsko 111, pro Rakousko 103).

Tabulka č. 4 » Snadnost podnikání v ČR: detaily

	Česká republika	OECD
Zahájení podnikání (2006)		
Počet procedur	10	6,2
Čas (dny)	24	16,6
Náklady	8,9	5,3
Minimální kapitál	36,8	36,1
Udělování povolení (2006)		
Počet procedur	31	14,0
Čas (dny)	271	149,5
Náklady	14,5	72,0
Zaměstnávání pracovníků (2006)		
Index obtížnosti najímání	33	27,0
Rigidita pracovní doby	20	45,2
Index obtížnosti propouštění	30	27,4
Index rigidity zaměstnanosti	28	33,3
Nemzdové náklady práce	35,0	21,4
Náklady propouštění	21,7	31,3
Registrace vlastnictví (2006)		
Počet procedur	4	4,7

	Česká republika	OECD
Čas (dny)	123	31,8
Náklady	3,0	4,3
Získávání úvěrů (2006)		
Index zákonných práv	6	6,3
Index informace o úvěrech	5	5,0
Pokrytí veřejným registrem	3,5	8,4
Pokrytí soukromým registrem	51,0	60,8
Ochrana investorů (2006)		
Index transparentnosti	2	6,3
Index odpovědnosti managementu	5	5,0
Index práv akcionářů	8	6,6
Index ochrany investora	5,0	6,0
Placení daní (2006)		
Počet plateb	14	15,3
Čas (hodiny)	930	202,9
Daň ze zisku (%)	0,0	20,7
Daň ze mzdy + příspěvky (%)	40,6	23,7
Jiné daně (%)	8,4	3,5
Celková daňová sazba (%)	49,0	47,8
Regulace zahraničního obchodu (2006)		
Počet dokumentů pro export	5	4,8
Čas strávený zařizováním exportu	20	10,5
Náklady exportu	713	811
Počet dokumentů pro import	8	5,9
Čas strávený zařizováním importu	22	12,2
Náklady importu	833	883
Vynutitelnost smluv (2006)		
Počet procedur	21	22,2
Čas (dny)	82	351,2
Náklady (% dlužné částky)	14,1	11,2
Ukončení podnikání (2006)		
Čas (roky)	9,2	1,4
Náklady (% hodnoty majetku)	14,5	7,1
Míra uspokojení věřitelů	18,5	74,0

Pramen: Doing Business, 2006, The World Bank Group (www.doingbusiness.org)

Pro porovnání, v indikátoru zaměstnávání pracovníků jsou Spojené státy na prvním místě, což znamená, že USA mají nejvyšší flexibilitu (a nejmenší ochranu) pracovní síly ze všech zkoumaných zemí.

Rozdíl mezi evropskými zeměmi a USA je v oblasti zaměstnávání pracovníků propastný. Je otázkou, zda je smysluplné následovat vzoru Spojených států a usilovat o zánik zmíněného rozdílu ve jménu posi-

lování flexibility pracovníků a posilování konkurenceschopnosti evropských zemí.

Ochrana investorů je v České republice podle Světové banky na poměrně nízké úrovni. Je vyjádřena 83. místem v pořadí hodnocených 175 zemí a nízkými hodnotami indexu transparentnosti uskutečňovaných transakcí. Příznivějšího umístění v soutěži o nejlepší ochranu investorů dosahovalo z bývalých tranzitivních zemí v roce 2006 například Estonsko (33. místo v pořadí), ale i Rumunsko, s nímž se Estonsko o 33. místo na žebříčku dělilo. Je na místě poznamenat, že jiná multikriteriální hodnocení (Zpráva o globální konkurenceschopnosti publikovaná každoročně Světovým ekonomickým fórem nebo Světová ročenka konkurenceschopnosti vydávaná Institutem pro rozvoj managementu) hodnotí naopak ochranu práv investorů v České republice velmi vysoko.

Nejhůře hodnocenou stránkou podnikatelského prostředí v České republice je ukončení podnikání. Česká republika se řadí na 113. místo v rámci hodnocených 175 zemí. Ukončení podnikatelské aktivity je spojeno s podstatně větším počtem procedur, než činí průměr zemí OECD, s dvojnásobně delší dobou a zejména s podstatně nižší mírou uspokojení věřitelů (18 % vzneseného nároku v ČR, 74% uspokojení vzneseného nároku v průměru zemí OECD).

O mnoho lépe nedopadá ani hodnocení povolovacích řízení pro podnikatelskou aktivitu. Česká republika se v roce 2006 ocitla na 110. místě stejně jako v oblasti placení daní. Na nepříznivém umístění se u povolovacích řízení ocitla v důsledku existence nadprůměrného počtu procedur s povolovacím řízením spojených a kvůli nadprůměrně dlouhé době jejich trvání.

Pokud jde o oblast placení daní, hodnotitelé ze Světové banky negativně hodnotili zejména zatížení zaměstnavatele nemzdovými náklady práce a dobu strávenou zpracováním daňového přiznání, jeho podáváním a placením daní.

Naopak nejlepšího hodnocení se České republice dostalo u hodnocení získávání úvěrů. Hodnotitelé postupovali na základě měkkých dat i dat statistických. Postavení České republiky ocenili 21. místem na žebříčku zemí podle dostupnosti úvěru. Je otáz-

kou, zda je toto umístění důkazem kvalifikovaného zodpovědného přístupu českého státu a českých bank k potřebám podnikatelské sféry v oblasti úvěru, nebo naopak důkazem snížené míry zodpovědnosti a nenáročných požadavků ze strany státu i bank samotných.

4. Závěr

Index snadnosti podnikání zdaleka nepostihuje všechny faktory, které jsou pro podnikání v té které zemi důležité a které rozhodují o tom, zda se v ní podniká snadno, nebo obtížně. Ostatně sami autoři indexu, jak je patrné z jejich komentáře k pořadí zemí sledovaných v roce 2005, tváří v tvář některým největším paradoxům provázejícím celkové výsledky přiznávají omezený charakter jeho vypovídacích schopností:

„Index se nezabývá takovými věcmi, jako je vzdálenost země od velkých trhů, kvalita infrastruktury, zabezpečení majetku proti krádežím a loupežím, kvalita makroekonomických podmínek nebo kvalita institucí v zemi. Jestliže tedy Jamajka je co do snadnosti podmínek podnikání na stejné úrovni (43. místo v pořadí zemí) jako Francie (44. místo v pořadí zemí), neznamená to ještě, že podnikání se daří lépe v Kingstonu než v Paříži. Například míra zločinnosti a makroekonomická nerovnováha, což jsou dva faktory, jimiž se projekt Doing Business nezabývá, činí Jamajku méně atraktivní destinací pro investice.“

Index je ve své podstatě nástrojem tlaku na změnu institucionálního rámce podnikání v zemích, které jsou jím hodnoceny. Jeho konstrukce je jednoduchá a vychází z několika jednoduchých implicitních předpokladů. Předpokladem číslo jedna je předpoklad o tom, že čím méně regulace, čím méně času s ní podnikatel stráví a čím méně nákladná pro něho bude, tím lépe pro podnikatele. Předpokladem číslo dvě je předpoklad o tom, že cokoli prospěje podnikatelům v dané zemi, prospěje ekonomice země. Předpoklad číslo tři je předpoklad, že cokoli prospěje ekonomice země, prospěje i všem jejím občanům. Předpokladem číslo čtyři je předpoklad, že nejlepší zacházení zaměstnavatele se zaměstnanci je takové, které zaměstnavateli nepřináší žádné náklady – zaměst-

nance je možno najímat a propouštět, aniž by zaměstnavatelé vznikaly jakékoli náklady, a mzda je jediným nákladem, jaký je zaměstnavatel ochoten nést. Zásadním, pátým implicitním předpokladem je předpoklad o tom, že řešení problému podnikatelského prostředí má univerzální charakter a vyhovuje všem hodnoceným zemím. Že deregulace a posílení flexibility pracovní síly má blahodárné účinky v každé zemi bez výjimky. Že není třeba respektovat ani historické zvyklosti, ani současný charakter regulace v dané zemi.

Deregulaci je třeba v duchu indexu snadnosti podnikání pozitivně hodnotit bez ohledu na to, na jaké úrovni se země nacházejí. Je třeba ji oceňovat v zemích, které se dosud ke kvalitní úrovni regulace nestačily propracovat, stejně tak jako v zemích, jejichž regulace je kvalitní a na vysoké úrovni, či v zemích, kde je spojena s rozsáhlou byrokratií. Regulace je podle hodnotitelů jednoznačně škodlivá, protože podnikatele obtěžuje. Existuje jediná výjimka ze zlatého pravidla žádoucnosti deregulace a tou je ochrana investorů.

Stejně tak je pozitivně hodnoceno posilování flexibility pracovní síly jako univerzální řešení problému zlepšování podmínek pro podnikání, posilování

ekonomického růstu a řešení problému nezaměstnanosti. Je implicitně doporučováno jako léčebný prostředek zemím, jejichž zákoník práce chrání zaměstnance v rozsáhlé míře, přiměřeně i zcela nedostatečně.

Žádná deregulace není v duchu indexu snadnosti podnikání dost velká, žádná flexibilita pracovní síly dostatečná. Index snadnosti podnikání je konstrukcí podobného charakteru jako například Den daňové svobody. Vychází ze zjednodušených předpokladů o zásadní škodlivosti státu a stejně zjednodušených předpokladů o zásadní prospěšnosti svobody podnikání v jakékoli podobě.

Může být pro politiky zajímavou inspirací při návrzích norem chování pro podnikovou sféru, avšak neměl by být brán příliš vážně, jakkoli pochází z dílny renomované organizace. I proto, že je jako metr na měření snadnosti podnikání velmi nespolehlivý a nepřesný. Jeho bezmyšlenkovitě používání může zemi přinést více škody než užítku. Zdrženlivost je na místě. Platí to i pro Českou republiku. Má-li si volit v oblasti podnikání své vzory, nechť jsou to jiné než ty, které uvádí Světová banka mezi nejlepšími reformátory podmínek pro podnikání.

PRAMENY

1. *Doing Business, 2006*. The World Bank Group (www.doingbusiness.org)
2. *The Global Competitiveness Report 2006–2007*. World Economic Forum, Geneva 2006
3. *The World Competitiveness Yearbook*. IMD 2006

ABSTRACT

The article is devoted to the analysis Doing Business elaborated by the experts of The World Bank Group. The author describes the methodology of this analysis and its results. Special attention is devoted to the results given by the analysis for the Czech Republic. The substantial part of the article deals with problems of vested interests incorporated implicitly in methodology and indicators that are being used in the analysis. The author is critical as far as the results are concerned. She comes to the conclusion that some recommendations that are the part of the assessment can bring benefits to businessman but in the same time can be dangerous for the national states. The fastest reforms may but may not be the best reforms.

KLÍČOVÁ SLOVA

konkurenceschopnost, flexibilita, podnikání, pracovní síla, trh práce, daně

JEL KLASIFIKACE

F00, F01, F02, F21

Inovační výkonnost České republiky v mezinárodním srovnání a problémy jejího měření

► PhDr. Jiří Malý, Ph.D. » NEWTON College, a. s.¹

* Evropská komise pro potřeby vyhodnocování plnění Lisabonské strategie sleduje, hodnotí a porovnává inovační výkonnost členských států Evropské unie a některých zemí mimo Unii prostřednictvím žebříčku s názvem European Innovation Scoreboard (EIS). V letech 2004–2005 bylo tímto způsobem v rámci EIS sledováno celkem 33 zemí – všech současných 27 členů Evropské unie, dále USA, Japonsko, Švýcarsko, Norsko, Island a Turecko. V roce 2006 pak do množiny porovnávaných ekonomik přibyla ještě třicátá čtvrtá země – Chorvatsko. V celkovém pořadí inovační výkonnosti se v letech 2004–2006 Česká republika umísťovala na různých místech žebříčku v závislosti na výběru období, za která byla sledována příslušná data, která vstupují do výpočtu celkového pořadí zemí v inovační výkonnosti, a také v závislosti na metodice, kterou byl celkový žebříček inovační výkonnosti sestaven. Umístění České republiky tak kolísalo mezi 18. a 25. příčkou mezi sledovanými 33, respektive 34 zeměmi. Tato skutečnost nás může vést k položení několika otázek:

1. Proč je hodnocení inovační výkonnosti České republiky v rámci EIS tak rozkolísané?
2. Je měření inovační výkonnosti prostřednictvím EIS spolehlivé a průkazné?
3. Existují jiné možnosti, jak měřit inovační výkonnost jednotlivých zemí? A jestliže ano, jak by v takovém měření obstála Česká republika?

Na výše uvedené otázky budeme hledat odpověď v následujícím textu.

1. Příčiny rozkolísaného umístění České republiky v rámci EIS

Jak již bylo uvedeno výše, EIS sledoval, hodnotil a porovnával inovační výkonnost celkem 33 zemí v letech 2004–2005 a 34 států v roce 2006. Inovační výkonnost v rámci EIS je hodnocena prostřednictvím sady dílčích indikátorů, na jejichž základě je posléze vytvořeno celkové pořadí sledovaných zemí v inovační výkonnosti, tzv. souhrnný inovační index (Summary Innovation Index – SII). Souhrnný inovační index je přítom v každém roce svého zveřejnění propočítáván i zpětně na základě aktuálně používané metodiky. Například v roce 2006 byl tak zveřejněn nejen SII 2006, ale i SII na období 2002–2005, a to v metodice uplatňované v roce 2006. Podobně v roce 2005 byl k dispozici nejen SII 2005, nýbrž i SII pro léta 2003–2004, a to opět v té době aktuální metodice, tj. v metodice roku 2005.

V naší analýze budeme sledovat SII na tříleté období 2004–2006 ve všech metodikách, které jsou k dispozici, tj. SII 2004 v metodice roku 2004, 2005 a 2006, dále SII 2005 v metodice roku 2005 a 2006 a nakonec SII 2006 v metodice roku 2006. Česká republika se v rámci takto sestavených celkových žebříčků inovační výkonnosti umístila, jak již bylo uvedeno výše, na 18. až 25. místě (viz tabulka č. 1).

Jak plyne z údajů v tabulce č. 1, nejhoršího umístění dosahovala Česká republika v SII počítaného metodikami z let 2004–2005. V souhrnném inovačním indexu 2004 s metodikou výpočtu z roku 2004 dosáhla Česká republika nelichotivě 23. příčky z 33 sledo-

¹ Článek byl zpracován v rámci grantového projektu Grantové agentury ČR č. 402/06/0255 „Institucionální rámec Evropské unie a jeho vliv na konkurenceschopnost ekonomik členských zemí“.

vaných zemí, při použití metodiky z roku 2005 se dokonce pořadí ČR v souhrnném inovačním indexu 2004 ještě o jedno místo zhoršilo a naše země tak dosáhla na 24. příčku. Ještě horší výsledek Česká republika zaznamenala v souhrnném inovačním indexu 2005 počítaném metodikou z roku 2005 – obsadila 25. místo.

Naopak nová metodika výpočtu SII z roku 2006 České republice dopomohla k lepšímu umístění. Touto novou metodikou byly vypočítány souhrnné inovační indexy již pro 34 států. Česká republika si v tomto případě polepšila nejen v SII 2006, v jehož rámci obsadila 18. příčku, ale lepších výsledků dosáhla i při zpětném propočtu SII 2004 a 2005 – v obou případech dosáhla na 20. místo v porovnání s 23.–25. místem v SII 2004 a 2005 podle starších metodik.

Pro porovnání vyhodnotíme stabilitu či rozkolísanost umístění jiných zemí v žebříčku SII. Jak ukazují údaje v tabulce č. 1, ne každá sledovaná země byla tak citlivá na metodiku a období výpočtu žebříčku SII jako Česká republika. Suverénně nejstabilnější umístění v souhrnném inovačním indexu vykazovalo Finsko, které se v každém SII podle kterékoli metodiky umístilo vždy na třetím místě. Vysokou stabilitu umístění bylo možné vysledovat rovněž v případě Švédska (1.–2. místo bez ohledu na zvolené období a metodiku), Německa (6.–7. místo) a Itálie (17.–18. místo) a k neštěstí daných zemí i u Slovenska (27.–28. místo) a Turecka (33.–34. místo, tedy vždy na konci žebříčku).

Na druhém pólu stojí skupina zemí, které vykazovaly stejnou, nebo dokonce větší rozkolísanost svého umístění v rámci SII v porovnání s Českou republikou. Jednalo se o Rakousko (8.–15. místo v závislosti na sledovaném období a zvolené metodice), Portugalsko (19.–28. místo), Kypr (21.–30. místo), Maltu (20.–30. místo), Bulharsko (22.–32. místo) a zemi s nejvíce proměnlivým umístěním – Lucembursko (7.–21. místo). Podobně jako v již výše uváděném případě České republiky i u těchto zemí nová metodika významně měnila jejich pořadí nejen v rámci nově kalkulovaného SII, ale i v případě souhrnných inovačních indexů zpětně propočítávaných pro předcházející období na základě této nové metodiky.

Mezi výše charakterizovanými dvěma póly, které představovaly země s nejstabilnějším a nejrozkolísan-

nějším umístěním v souhrnném inovačním indexu, se nacházely všechny ostatní sledované státy.

Jak je možné, že existuje skupina zemí, na jejichž umístění v SII má změna metodiky podstatný vliv, a naopak přibližně stejně početná skupina zemí, jejichž umístění v SII na změnu metodiky nereaguje?

Podívejme se podrobněji na způsob výpočtu souhrnného inovačního indexu v metodikách z let 2004, 2005 a 2006. Jak jsme již zmínili výše, souhrnný inovační index se vypočítává na základě hodnocení jednotlivých sledovaných zemí sadou dílčích indikátorů. Problém je v tom, že sada těchto dílčích indikátorů nebyla po celé sledované období shodná.

Podle metodiky z roku 2004 se vyhodnocovalo 22 dílčích indikátorů, v metodice z roku 2005 jich bylo 26 a metodika z roku 2006 pak počítala s 25 dílčími indikátory. Navíc pro všechny tři metodiky je shodných pouze 16 dílčích indikátorů, v ostatních dílčích indikátorech se jednotlivé metodiky mezi sebou liší. K 16 shodným dílčím indikátorům náleží počet absolutně přírodovědných a technických oborů na 1000 obyvatel ve věku 20–29 let, podíl obyvatelstva s vysokoškolským vzděláním ve věkové skupině 25–64 let, podíl obyvatelstva zapojeného do celoživotního vzdělávání ve věkové skupině 25–64 let, podíl veřejných výdajů na výzkum a vývoj na HDP, podíl výdajů podnikové sféry na výzkum a vývoj na HDP, podíl malých a středních podniků s vlastními inovacemi, podíl malých a středních podniků se spoluprací na inovacích, podíl celkových výdajů na inovace za všechny podniky na celkovém obratu všech podniků, podíl investic rizikového kapitálu do raných fází podnikání na HDP, podíl výdajů na ICT na HDP, podíl zaměstnanosti ve službách se špičkovou úrovní technologií na celkové pracovní síle, podíl zaměstnanosti ve zpracovatelském průmyslu se střední a špičkovou úrovní technologií na celkové pracovní síle, podíl prodeje nových produktů z hlediska trhu, podíl prodeje nových produktů z hlediska firem, počet přihlášek patentů u EPO na 1 000 000 obyvatel a počet udělených patentů u USPTO na 1 000 000 obyvatel.

Jestliže u některých sledovaných zemí dochází k podstatným změnám v postavení v žebříčku SII i v případech, kdy jsou pro předcházející období zpětně propočítávány souhrnné inovační indexy na zá-

kladě nové metodiky, zatímco na postavení jiných zemí v žebříčku SII má změna metodiky podstatně menší nebo téměř zanedbatelný vliv, a jestliže změna metodiky spočívá z valné části ve změně vyhodnocovaných dílčích indikátorů, na jejichž základě se souhrnné pořadí SII vypočítává, potom můžeme konstatovat, že největším změnám v postavení v žebříčku SII budou čelit země, které vykazují značně nerovnoměrné hodnocení či umístění v rámci jednotlivých dílčích indikátorů, zatímco státy, které v rámci jednotlivých sledovaných dílčích indikátorů zaujímají přibližně stejné pořadí, nebudou na změny používaných dílčích indikátorů příliš reagovat ani změnou celkového umístění v žebříčku SII.

Tuto skutečnost můžeme ilustrovat na příkladu České republiky. Jak již bylo uvedeno výše, její umístění v celkovém žebříčku SII je na použité metodice, respektive na použité sadě dílčích indikátorů značně závislé. A zároveň lze také vysledovat značnou rozkolísanost hodnocení České republiky v rámci jednotlivých dílčích indikátorů, na jejichž základě se SII vypočítává.

Vezměme v úvahu například sadu 26 dílčích indikátorů používanou pro výpočet SII 2005 na základě metodiky z roku 2005. Velice dobrého umístění, konkrétně třetího místa mezi 33 zeměmi sledovanými v roce 2005, dosáhla Česká republika pouze v případě dvou dílčích indikátorů – u podílu populace ve věku 20–24 let s úplným nebo nižším středním vzděláním a u podílu zaměstnanosti ve zpracovatelském průmyslu se střední a špičkovou úrovní technologií. V horní části žebříčku – do patnáctého místa – se Česká republika umístila rovněž při vyhodnocování dalších čtyř indikátorů. Jednalo se o podíl výzkumu a vývoje v oblasti střední a špičkové úrovně technologií na celkových výdajích na výzkum a vývoj ve zpracovatelském průmyslu, o výdaje na ICT v % HDP, o podíl zaměstnanosti ve službách se špičkovou úrovní technologií a o podíl prodeje nových produktů z hlediska firem.

V případě dalších čtyř indikátorů se Česká republika umístila uprostřed žebříčku sledovaných zemí (16. až 17. místo). Byly mezi nimi výdaje podnikové sféry na výzkum a vývoj v % HDP, podíl malých a středních podniků s vlastními inovacemi, podíl ma-

lých a středních podniků s netechnologickými inovacemi a podíl exportů špičkových technologií na celkových exportech.

Umístění od středu žebříčku sledovaných zemí směrem nahoru tedy ČR zaujímala pouze u deseti z celkových 26 vyhodnocovaných dílčích indikátorů. V případě ostatních 16 ukazatelů se Česká republika nacházela v dolní části žebříčku, konkrétně zaujímala 20. až 29. místo. Česká republika tak nijak nevynikala v počtu absolventů přírodovědných a technických oborů na 1000 obyvatel ve věku 20–29 let, v podílu obyvatelstva s vysokoškolským vzděláním ve věkové skupině 25–64 let, v počtu linek širokopásmové komunikační sítě na 100 obyvatel ani v zapojení do celoživotního vzdělávání na 100 obyvatel ve věku 25–64 let. Česká republika zaostávala rovněž v podílu veřejných výdajů na výzkum a vývoj na HDP, v podílu podniků přijímajících veřejné finanční podpory inovací, v podílu výdajů na vysokoškolský výzkum a vývoj financovaný podnikovou sférou, v podílu malých a středních podniků se spoluprací na inovacích, v podílu celkových výdajů na inovace za všechny podniky z celkového obratu všech podniků a v podílu investic rizikového kapitálu do raných fází podnikání na HDP. Česká republika se nemohla chlubit ani velikostí podílu prodeje nových produktů z hlediska trhu, ani počtem přihlášek patentů u EPO, udělených patentů u USPTO a triád patentů na 1 000 000 obyvatel ani počtem nových ochranných známek a nových průmyslových vzorů Společenství na 1 000 000 obyvatel.

Z hlediska zlepšení postavení České republiky v rámci EIS i z hlediska menší rozkolísanosti postavení ČR v žebříčku SII by proto bylo žádoucí vyvinout úsilí na zlepšení jejího umístění u těch indikátorů, ve kterých ČR dosáhla špatných výsledků. Otázkou však je, nakolik by takové úsilí vedlo k reálnému zlepšení inovační výkonnosti České republiky, kterou EIS měří, a ke stabilizaci jejího umístění v rámci souhrnného inovačního indexu v případě změn metodiky jeho výpočtu. Ke způsobu měření inovační výkonnosti zemí prostřednictvím EIS lze totiž vznést i řadu dalších výhrad, než jsou jen výše ilustrované změny v zařazování dílčích indikátorů do báze souhrnného inovačního indexu.

Tabulka č. 1 » Souhrnný inovační index (Summary Innovation Index – SII) v letech 2004–2006 podle různých metodik

Země	SII 2004						SII 2005				SII 2006	
	metodika 2004		metodika 2005		metodika 2006		metodika 2005		metodika 2006		metodika 2006	
	pořadí	skóre	pořadí	skóre	pořadí	skóre	pořadí	skóre	pořadí	skóre	pořadí	skóre
Švédsko	2	0,76	1	0,74	1	0,75	1	0,72	1	0,73	1	0,73
Švýcarsko	5	0,68	2	0,70	2	0,71	2	0,71	2	0,69	2	0,69
Finsko	3	0,75	3	0,68	3	0,70	3	0,68	3	0,68	3	0,68
Dánsko	7	0,54	5	0,62	5	0,61	5	0,60	4	0,63	4	0,63
Japonsko	1	0,77	4	0,64	4	0,62	4	0,65	5	0,62	5	0,61
Německo	6	0,56	7	0,57	6	0,60	7	0,58	6	0,60	6	0,59
Lucembursko	21	0,29	14	0,42	15	0,47	14	0,44	9	0,53	7	0,54
USA	4	0,70	6	0,60	7	0,56	5	0,60	7	0,55	7	0,54
Spojené království	9	0,49	10	0,49	8	0,55	10	0,48	8	0,54	9	0,53
Island	7	0,54	13	0,44	12	0,49	13	0,45	10	0,50	10	0,49
Nizozemsko	12	0,45	11	0,48	9	0,51	10	0,48	11	0,49	10	0,49
Belgie	10	0,47	8	0,50	9	0,51	9	0,50	11	0,49	12	0,48
Francie	11	0,46	12	0,46	11	0,50	12	0,46	13	0,48	12	0,48
Irsko	13	0,44	14	0,42	13	0,48	15	0,42	13	0,48	12	0,48
Rakousko	15	0,39	8	0,50	13	0,48	8	0,51	13	0,48	12	0,48
Norsko	14	0,40	16	0,40	16	0,38	16	0,40	16	0,38	16	0,36
Slovensko	17	0,32	20	0,30	17	0,34	18	0,32	17	0,34	17	0,35
Česko	23	0,27	24	0,25	20	0,31	25	0,26	20	0,33	18	0,34
Estonsko	16	0,34	18	0,31	19	0,33	18	0,32	17	0,34	18	0,34
Itálie	18	0,31	17	0,35	17	0,34	17	0,36	17	0,34	18	0,34
Španělsko	19	0,30	18	0,31	20	0,31	21	0,30	21	0,31	21	0,31
Kypr	30	0,17	21	0,28	24	0,26	22	0,28	22	0,30	22	0,30
Malta	25	0,25	28	0,21	20	0,31	30	0,20	23	0,29	22	0,30
Litva	24	0,26	24	0,25	26	0,25	24	0,27	26	0,24	24	0,27
Maďarsko	25	0,25	21	0,28	23	0,27	20	0,31	25	0,25	25	0,26
Chorvatsko	-	-	-	-	24	0,26	-	-	24	0,26	26	0,25
Portugalsko	19	0,30	23	0,27	28	0,22	22	0,28	27	0,23	27	0,23
Slovensko	27	0,24	28	0,21	27	0,23	28	0,21	28	0,22	27	0,23
Lotyšsko	29	0,18	31	0,19	31	0,20	30	0,20	28	0,22	29	0,22
Polsko	32	0,14	27	0,23	29	0,21	27	0,23	31	0,21	29	0,22
Řecko	28	0,20	30	0,20	29	0,21	28	0,21	28	0,22	29	0,22
Bulharsko	22	0,28	24	0,25	31	0,20	26	0,24	31	0,21	32	0,21
Rumunsko	31	0,15	32	0,16	33	0,17	32	0,16	33	0,18	33	0,19
Turecko	33	0,05	33	0,06	34	0,09	33	0,06	34	0,08	34	0,08

Pramen: European Innovation Scoreboard 2004; European Innovation Scoreboard 2005; European Innovation Scoreboard 2006.

2. Problémy měření inovační výkonnosti prostřednictvím EIS

Výhrady ke způsobu měření inovační výkonnosti zemí prostřednictvím EIS lze ilustrovat na příkladu výpočtu souhrnného inovačního indexu pro rok 2005 metodikou z téhož roku. Jak již bylo uvedeno výše, EIS 2005 sledoval inovační výkonnost celkem 33 zemí na základě 26 dílčích indikátorů. Problém je však v tom, že ne pro každou sledovanou zemi dokázal EIS 2005 nalézt hodnotu všech dílčích indikátorů.

Kompletní údaje za všech 26 indikátorů se podařilo zjistit pouze u 12 zemí (Belgie, Česko, Dánsko, Finsko, Francie, Maďarsko, Německo, Nizozemsko, Norsko, Portugalsko, Slovensko, Španělsko), u dalších osmi států (Estonsko, Itálie, Malta, Rakousko, Rumunsko, Slovinsko, Spojené království, Švýcarsko) se podařilo získat data pro 25 ukazatelů.

Ještě o jeden ukazatel méně, tedy 24 indikátorů podávalo charakteristiku inovační výkonnosti u pěti sledovaných zemí (Island, Litva, Lotyšsko, Polsko, Řecko), pro další čtyři státy (Bulharsko, Kypr, Lucembursko, Švédsko) pak bylo k dispozici dokonce již jen 23 ukazatelů. Následovalo Irsko se zjištěnými údaji pouze pro 20 dílčích indikátorů.

Další tři státy zahrnuté do sledování EIS 2005 pak byly hodnoceny na základě ještě nižšího počtu dílčích indikátorů. Pro USA byly k dispozici data za pouze 16 ukazatelů, pro Japonsko za 15 ukazatelů a pro Turecko dokonce jen za 13 dílčích indikátorů.

Z toho plyne, že souhrnný inovační index 2005, který byl výslednicí hodnot 26 jednotlivých dílčích indikátorů a který ukazoval celkové pořadí 33 sledovaných zemí v inovační výkonnosti, neměl pro různé země stejnou vypovídací hodnotu. U zemí, kde nebyla k dispozici celá sada 26 ukazatelů, totiž musela být výsledná hodnota souhrnného inovačního indexu více či méně odhadnuta na základě neúplné množiny dílčích indikátorů. Méně odhadu a více reality bylo přítomno v hodnotě SII 2005 těch zemí, pro které bylo k dispozici alespoň 25, 24 či 23 dílčích indikátorů. Naopak u čtyř států, u nichž byl počet použitých dílčích indikátorů 20 (Irsko), 16 (USA), 15 (Japonsko), nebo dokonce 13 (Turecko), již měla jejich hodnota SII 2005 a z toho plynoucí jejich celkové umístě-

ní v žebříčku inovační výkonnosti k realitě pravděpodobně velmi volný vztah. Tento problém je patrný zejména v případě Japonska a USA, které se v rámci souhrnného inovačního indexu 2005 umístily na 4. (Japonsko) a 6. (USA) místě. Je opravdu možné brát velmi příznivé umístění těchto dvou zemí v žebříčku SII 2005 vážně, když pro ně chybí údaje za téměř polovinu dílčích indikátorů, z nichž se výsledný SII 2005 vypočítával?

Dalším problémem, který snižuje vypovídací schopnost SII, je skutečnost, že při výběru dat u jednotlivých sledovaných zemí a dílčích indikátorů pro výpočet SII se nepoužívají všechna data za stejné období, ale že se u jednotlivých dílčích indikátorů i u jednotlivých sledovaných zemí liší roky, za něž jsou analyzovaná data dostupná, a to v některých případech i dosti podstatně.

Pokud opět budeme posuzovat výpočet souhrnného inovačního indexu 2005 metodikou z roku 2005, pak z celkového počtu 26 dílčích indikátorů byla data za stejné období pro sledované země k dispozici pouze u sedmi ukazatelů. Jednalo se o počet linek širokopásmové komunikační sítě na 100 obyvatel a o počet nových ochranných známek Společenství na 1 000 000 obyvatel (v obou případech údaje za rok 2004), o podíl podniků přijímajících veřejné finanční podpory inovací a o podíl malých a středních podniků s netechnologickými inovacemi (u obou indikátorů údaje z roku 2000), o podíl exportů špičkových technologií na celkových exportech (data z roku 2003) a o počet přihlášek patentů u EPO na 1 000 000 obyvatel a o počet udělených patentů u USPTO na 1 000 000 obyvatel (v obou případech údaje za rok 2002).

U zbylých 19 dílčích indikátorů nebyly pro jednotlivé sledované země k dispozici data za stejné období. K indikátorům s největšími rozdíly ve výběru sledovaného období u jednotlivých zemí patřil například počet absolventů přírodovědných a technických oborů na 1000 obyvatel ve věku 20–29 let, u kterého byly použity údaje z let 2000–2003, nebo podíl výzkumu a vývoje v oblasti střední a špičkové úrovně technologií na celkových výdajích na výzkum a vývoj ve zpracovatelském průmyslu, u něhož byla použita data z let 1998–2002.

Pokud jde o jednotlivé sledované země, nebyly údaje za stejné období k dispozici pro žádnou z nich. Sada dílčích indikátorů pro každou sledovanou zemi tedy vždy obsahovala údaje z různých let. K zemím s největšími rozdíly ve výběru sledovaného období u jednotlivých dílčích indikátorů náleželo Norsko (byly u něho použity údaje z let 1998–2004) a dále Dánsko, Irsko a Švýcarsko (u těchto tří států byla použita data z let 1999–2004).

Z výše uvedeného můžeme učinit závěr, že souhrnný inovační index, který je konstruován na základě hodnot jednotlivých dílčích indikátorů a který ukazuje celkové pořadí inovační výkonnosti sledovaných zemí, má pro různé země rozdílnou vypovídací hodnotu. Důvodem jsou jednak různá období (roky), která jsou použita při výběru dat u jednotlivých sledovaných zemí a dílčích indikátorů pro výpočet SII, jednak neúplná sada dat pro značnou část sledovaných zemí, kvůli které musela být výsledná hodnota SII pro tyto země více či méně odhadnuta (v závislosti na množství chybějících dat). Navíc vypovídací hodnotu SII zkreslují i změny metodiky, respektive změny ve složení sady dílčích indikátorů v čase, což znesnadňuje porovnávání změn a vývoje inovační výkonnosti sledovaných zemí.

Pro národní státy obecně, respektive pro Českou republiku konkrétně jako pro uživatele či adresáty SII a EIS je pak otázkou, nakolik mohou být výsledky analýz EIS a na jejich základě sestavený žebříček SII spolehlivým vodítkem pro jejich politiku v oblasti výzkumu, vývoje a inovací, respektive jestli na základě závěrů EIS a žebříčku SII lze činit skutečně účinná opatření ke zvýšení inovační výkonnosti.

3. Alternativní měření inovační výkonnosti na základě *The Global Competitiveness Report*

Jestliže jsme výše došli k závěru, že souhrnný inovační index (SII), který v rámci EIS ukazuje celkové pořadí sledovaných zemí v inovační výkonnosti, nemá pro různé země stejnou vypovídací hodnotu a že pořadí zemí v SII závisí rovněž na zvolené metodice výpočtu, respektive na použitých dílčích indikátorech, na jejichž základě je SII vypočítáván, měli bychom se pokusit sestavit jiný žebříček nebo jiné žebříčky ino-

vační výkonnosti pro státy, které vyhodnocuje EIS. Tyto jiné žebříčky by zahrnovaly odlišné sady dílčích indikátorů než EIS, avšak tyto sady indikátorů by rovněž jako v případě EIS pokrývaly oblast inovací. Zároveň bychom se snažili při sestavování alternativních žebříčků inovační výkonnosti vyhnout se hlavním problémům souhrnného inovačního indexu z šetření EIS, o kterých bylo pojednáno výše.

Pokusíme se například sestavit alternativní žebříček pro 33 států, které vyhodnocoval SII 2005 v metodice roku 2005, protože v tomto SII dosáhla Česká republika v rámci námi sledovaného období nejhoršího umístění (25. příčka, viz tabulka č. 1). Jednou z možností, jak sestavit takový alternativní žebříček inovační výkonnosti 33 států, které sledoval SII 2005, je vzít jako dílčí indikátory pro výpočet celkového pořadí zemí v inovační výkonnosti vybrané ukazatele konkurenceschopnosti zemí v oblasti technologického rozvoje, inovací a vzdělání. Jako zdroj takových údajů může posloužit například *The Global Competitiveness Report 2005–2006*.

Z *The Global Competitiveness Report 2005–2006* je možné pro účely sestavení žebříčku inovační výkonnosti použít 25 dílčích indikátorů pokrývajících oblast technologického rozvoje, inovací a vzdělání. Mezi tyto indikátory náleží technologická pružnost, přijímání nových technologií na úrovni podnikové sféry, podíl licencování zahraničních technologií, přínos přímých zahraničních investic pro zavádění nových technologií, kvalita vědeckovýzkumných institucí, výdaje podnikové sféry na výzkum a vývoj, spolupráce vysokých škol a podnikové sféry ve výzkumu a vývoji, vládní nákupy technologicky pokročilých produktů, dostupnost vědců a inženýrů, dostupnost mobilních telefonů, internetová připojení ve školách, kvalita soutěže v sektoru poskytovatelů internetových služeb, postavení ICT v rámci vládních priorit, úspěšnost vlády v podpoře ICT, rozvinutost právních norem vztahujících se k ICT, využití internetu k nákupům a prodejem zboží a služeb podnikovou sférou, počet udělených patentů u USPTO na 1 000 000 obyvatel, počet aktivně uživatelů mobilních telefonů na 100 obyvatel, počet uživatelů internetu na 10 000 obyvatel, počet internetových hostitelů na 10 000 obyvatel, počet osobních počítačů na 100 oby-

vatel, kvalita vzdělávacího systému, kvalita veřejných škol, kvalita matematického a přírodovědného vzdělání a ochota talentovaných lidí setrvávat ve své domácí zemi.

Z hlediska rozsahu sledovaných indikátorů je tedy šetření na základě The Global Competitiveness Report 2005–2006 podobné šetření EIS 2005 v metodice roku 2005 (v něm bylo sledováno 26 indikátorů). Z hlediska počtu sledovaných zemí pak je šetření na základě The Global Competitiveness Report 2005–2006 zcela shodné se šetřením EIS 2005 v metodice roku 2005, protože The Global Competitiveness Report 2005–2006 poskytuje údaje pro všech 33 států, které vyhodnocoval EIS 2005.

Výhodou šetření na základě The Global Competitiveness Report 2005–2006 je skutečnost, že pro každou sledovanou zemi existuje – na rozdíl od EIS 2005 – kompletní sada údajů pro všechny indikátory, jeho nevýhodou je pak to, že některé indikátory v rámci The Global Competitiveness Report 2005–2006 poskytují tvrdá, tedy statistická data, avšak některé indikátory obsahují data měkká, tj. výsledky šetření názorů hodnotitelů na stav daných indikátorů ve sledovaných zemích.

The Global Competitiveness Report 2005–2006 poskytuje data pro celkem 117 států, v našem šetření inovační výkonnosti byla vždy vybrána data pro 33 námi sledovaných zemí (stejných jako v EIS 2005 v metodice roku 2005) ve 25 dílčích indikátorech a na jejich základě vyhodnoceno pořadí sledovaných zemí v těchto indikátorech od 1 do 33.

Na základě pořadí 33 sledovaných zemí v jednotlivých dílčích indikátorech pak bylo vypočteno celkové pořadí sledovaných zemí v inovační výkonnosti podle The Global Competitiveness Report 2005–2006. Výpočet celkového pořadí byl proveden následovně. Nejprve byl pro každou sledovanou zemi vypočten tzv. index, který je aritmetickým průměrem umístění té které země ve všech 25 dílčích indikátorech. Na základě hodnot indexu pak byl sestaven celkový žebříček inovační výkonnosti 33 vyhodnocovaných států. Pořadí zemí v inovační výkonnosti podle The Global Competitiveness Report 2005–2006 i hodnoty odpovídajících indexů jsou uvedeny v tabulce č. 2.

Tabulka č. 2 » Celkové pořadí 33 sledovaných zemí ve 25 indikátorech pokrývajících oblast technologického rozvoje, inovací a vzdělání podle The Global Competitiveness Report 2005–2006

Země	Celkové pořadí	Index ¹⁾
Finsko	1	5,56
Dánsko	2	6,76
USA	3	7,16
Japonsko	4	8,16
Švýcarsko	5	8,88
Island	6	8,96
Švédsko	7	9,92
Spojené království	8	10,96
Nizozemsko	9	11,20
Francie	10	11,60
Německo	11	11,68
Rakousko	12	11,80
Irsko	13	12,60
Norsko	14	14,04
Estonsko	15	14,28
Belgie	16	14,56
Česko	17	15,84
Lucembursko	18	18,36
Portugalsko	19	18,48
Maďarsko	20	19,80
Španělsko	21	20,52
Malta	22	21,32
Slovinsko	23	21,40
Slovensko	24	21,52
Kypr	25	23,16
Itálie	26	24,76
Litva	27	25,08
Polsko	28	25,88
Řecko	29	26,16
Lotyšsko	30	26,68
Rumunsko	31	27,28
Turecko	32	27,40
Bulharsko	33	29,24

¹⁾ Index = aritmetický průměr pořadí země ve 25 indikátorech.

Pramen: The Global Competitiveness Report 2005–2006; výpočty autora.

Z údajů v tabulce č. 2 plyne, že alternativní šetření inovační výkonnosti podle The Global Competitiveness Report 2005–2006 zcela zamíchalo pořadím 33 sledovaných zemí v porovnání se souhrnným inovačním indexem 2005 vypočteným podle metodiky 2005. Zatímco v SII 2005 podle metodiky z roku 2005 skončila Česká republika, jak již bylo uvedeno výše, dosti nelichotivě na 25. místě (viz tabulka č. 1), v alternativním žebříčku inovační výkonnosti podle The Global Competitiveness Report 2005–2006 se umístila o osm příček výše, tedy na 17. místě (viz tabulka č. 2). V námi provedeném alternativním šetření inovační výkonnosti se tak Česká republika umístila zhruba v polovině žebříčku sledovaných zemí, tedy podstatně lépe než v žebříčku SII 2005 podle metodiky z roku 2005.

4. Alternativní měření inovační výkonnosti na základě The World Competitiveness Yearbook

Další možností, jak sestavit alternativní žebříček inovační výkonnosti k žebříčku SII 2005 podle metodiky z roku 2005, je vzít jako dílčí indikátory pro výpočet celkového pořadí zemí v inovační výkonnosti vybrané ukazatele konkurenceschopnosti zemí v oblasti technologického rozvoje, inovací, vědy a vzdělání z The World Competitiveness Yearbook 2005.

Aby byla naplněna podmínka, že pro všechny sledované země budou k dispozici data pro všechny vyhodnocované dílčí indikátory, je možné z The World Competitiveness Yearbook 2005 pro účely sestavení žebříčku inovační výkonnosti použít celkem 39 dílčích indikátorů pokrývajících oblast technologického rozvoje, inovací, vědy a vzdělání. K těmto indikátorům patří počet pevných telefonních linek na 100 obyvatel, počet aktivně užívaných mobilních telefonů na 100 obyvatel, soulad úrovně hlasových a datových komunikačních technologií s požadavky podnikové sféry, používané počítače, počet počítačů na 1000 obyvatel, počet uživatelů internetu na 1000 obyvatel, náklady na internetové připojení, dostupnost schopností v oblasti informačních technologií, rozvíjenost technologické spolupráce mezi podniky, podpora rozvoje a aplikace technologií prostřednictvím právního řádu, efektivnost podpory technologického

rozvoje, intenzita vlivu technologické regulace na rozvoj podniků, exporty špičkových technologií v mil. USD, exporty špičkových technologií v % celkového exportu zpracovatelského průmyslu, počítačová bezpečnost, celkové výdaje na výzkum a vývoj v mil. USD, celkové výdaje na výzkum a vývoj v USD na obyvatele, celkové výdaje na výzkum a vývoj v % HDP, intenzita vlivu základního výzkumu na dlouhodobý rozvoj ekonomiky, počet publikovaných vědeckých článků, efektivita zařazení výuky přírodních věd ve školách, intenzita zájmu mládeže o vědu, počet Nobelových cen za fyziku, chemii, fyziologii nebo medicínu a ekonomii od roku 1950, počet Nobelových cen za fyziku, chemii, fyziologii nebo medicínu a ekonomii od roku 1950 na 1 000 000 obyvatel, počet patentů udělených rezidentům, podpora ochrany duševního vlastnictví, intenzita podpory vědy a výzkumu prostřednictvím právního řádu, celkové veřejné výdaje na vzdělání v % HDP, počet žáků na jednoho učitele na základních školách, počet studentů na jednoho učitele na středních školách, podíl studentů denního studia na středních školách na celkovém počtu obyvatel odpovídající věkové skupiny, soulad vzdělávacího systému s požadavky konkurenceschopné ekonomiky, soulad vysokoškolského vzdělávání s požadavky konkurenceschopné ekonomiky, slabost výskytu negramotnosti v % populace, intenzita ekonomické gramotnosti, soulad vzdělávání v oblasti financí s potřebami podnikové sféry, soulad jazykových schopností s potřebami podnikové sféry, dostupnost kvalifikovaných inženýrů na trhu práce a intenzita předávání znalostí mezi vysokými školami a podnikovou sférou.

Z hlediska počtu sledovaných indikátorů je tedy šetření na základě The World Competitiveness Yearbook 2005 rozsáhlejší než šetření EIS 2005 v metodice roku 2005 (připomínáme, že v něm bylo sledováno 26 indikátorů). Z hlediska počtu sledovaných zemí je pak šetření na základě The World Competitiveness Yearbook 2005 méně rozsáhlé než šetření EIS 2005 v metodice roku 2005, protože The World Competitiveness Yearbook 2005 poskytuje údaje pouze pro 28 států z celkového počtu 33, které vyhodnocoval EIS 2005. V porovnání s EIS 2005 v šetření The World Competitiveness Yearbook 2005 chybí data

pro pět současných členů EU (Bulharsko, Kypr, Litva, Lotyšsko a Malta).

Výhodou šetření na základě The World Competitiveness Yearbook 2005 je tedy skutečnost, že pro každou sledovanou zemi existuje – na rozdíl od EIS 2005 – kompletní sada údajů pro všechny indikátory, jeho nevýhodou je pak to, že některé indikátory v rámci The World Competitiveness Yearbook 2005 (podobně jako u předchozího alternativního šetření podle The Global Competitiveness Report 2005–2006) poskytují tvrdá, tedy statistická data, avšak některé indikátory obsahují data měkká, tj. výsledky šetření názorů hodnotitelů na stav daných indikátorů ve sledovaných zemích. Další nevýhodou šetření na základě The World Competitiveness Yearbook 2005 je pak menší počet vyhodnocovaných zemí než v případě EIS 2005 podle metodiky z roku 2005.

The World Competitiveness Yearbook 2005 poskytuje data pro celkem 60 států a regionů, v našem šetření inovační výkonnosti byla vždy vybrána data pro 28 námi sledovaných zemí ve 39 dílčích indikátorech a na jejich základě vyhodnoceno pořadí sledovaných zemí v těchto indikátorech od 1 do 28.

Na základě pořadí 28 sledovaných zemí v jednotlivých dílčích indikátorech pak bylo vypočteno celkové pořadí sledovaných zemí v inovační výkonnosti podle The World Competitiveness Yearbook 2005. Výpočet celkového pořadí byl proveden podobně jako v případě předchozího alternativního šetření podle The Global Competitiveness Report 2005–2006. Nejprve byl pro každou sledovanou zemi vypočten tzv. index, který je aritmetickým průměrem umístění té které země ve všech 39 dílčích indikátorech. Na základě hodnot indexu pak byl sestaven celkový žebříček inovační výkonnosti 28 vyhodnocovaných států. Pořadí zemí v inovační výkonnosti podle The World Competitiveness Yearbook 2005 i hodnoty odpovídajících indexů jsou uvedeny v tabulce č. 3.

Z údajů v tabulce č. 3 plyne, že alternativní šetření inovační výkonnosti podle The World Competitiveness Yearbook 2005 rovněž (jako předchozí alternativní šetření podle The Global Competitiveness Report 2005–2006) zamíchalo pořadím sledovaných zemí v porovnání se souhrnným inovačním indexem

Tabulka č. 3 » Celkové pořadí 28 sledovaných zemí ve 39 indikátorech pokrývajících oblast technologického rozvoje, inovací, vědy a vzdělání podle The World Competitiveness Yearbook 2005

Země	Celkové pořadí	Index ¹⁾
Finsko	1	6,49
Švýcarsko	2	6,79
Švédsko	3	6,97
USA	4	7,23
Dánsko	5	7,64
Island	6	8,74
Nizozemsko	7	9,69
Norsko	8	10,69
Rakousko	9	11,21
Belgie	10	11,46
Francie	11	12,03
Německo	12	12,10
Japonsko	13	12,56
Maďarsko	14	12,59
Irsko	15	13,38
Spojené království	16	14,13
Česko	17	15,44
Lucembursko	18	16,69
Estonsko	19	17,13
Itálie	20	18,00
Španělsko	21	19,08
Portugalsko	22	19,21
Řecko	23	19,69
Polsko	24	20,41
Turecko	25	20,59
Slovensko	26	20,67
Slovinsko	27	20,69
Rumunsko	28	23,82

¹⁾ Index = aritmetický průměr pořadí země ve 39 indikátorech.

Pramen: The World Competitiveness Yearbook 2005; výpočty autora.

2005 vypočteným podle metodiky 2005. Zatímco v SII 2005 podle metodiky z roku 2005 skončila Česká republika, jak již bylo zmíněno výše, nelichotivě na 25. místě ze 33 sledovaných států (viz tabulka č. 1), tedy devátá od konce, v alternativním žebříčku ino-

vační výkonnosti podle The World Competitiveness Yearbook 2005 se umístila na 17. místě z 28 států (viz tabulka č. 3), tedy dvanáctá od konce. Z tohoto hlediska si tedy Česká republika v alternativním šetření podle The World Competitiveness Yearbook 2005 v porovnání se žebříčkem SII 2005 podle metodiky z roku 2005 v celkovém hodnocení inovační výkonnosti relativně polepšila o tři místa.

Nyní ještě můžeme pořadí 28 států v inovační výkonnosti podle The World Competitiveness Yearbook 2005 korigovat o varianty možného umístění pěti zemí (Bulharsko, Kypr, Litva, Lotyšsko, Malta), které v tomto alternativním šetření nebyly – na rozdíl od SII 2005 – zahrnuty, abychom i v případě šetření podle The World Competitiveness Yearbook 2005 získali pořadí 33 států, tedy stejného počtu jako u SII 2005. Kdyby všech pět chybějících zemí v šetření podle The World Competitiveness Yearbook 2005 skončilo

ní podle SII 2005 v metodice roku 2005), posunula by se ČR ze 17. na 19. místo a její umístění by bylo o šest příček lepší než v žebříčku SII 2005 vypočítaném podle metodiky z roku 2005.

Z výše uvedeného plyne, že i v druhém námi provedeném alternativním šetření inovační výkonnosti se Česká republika v žebříčku sledovaných zemí umístila lépe než v žebříčku SII 2005 podle metodiky z roku 2005.

5. Jaká je skutečná inovační výkonnost České republiky?

V úvodu tohoto textu jsme si položili otázky, proč je hodnocení inovační výkonnosti České republiky v rámci EIS tak rozkolísané, jestli je měření inovační výkonnosti prostřednictvím EIS spolehlivé a průkazné, jestli existují jiné možnosti, jak měřit inovační vý-

Česká republika vykazuje značně nerovnoměrné hodnocení či umístění v rámci jednotlivých dílčích indikátorů, na jejichž základě je celkové hodnocení inovační výkonnosti vytvářeno. Změny metodiky a s tím související změny v používaných dílčích indikátorech proto mají na celkové hodnocení inovační výkonnosti České republiky významný vliv.

v žebříčku inovační výkonnosti před Českou republikou, posunula by se ČR ze 17. na 22. místo a i tak by skončila o tři místa lépe než v žebříčku SII 2005 podle metodiky z roku 2005 (v němž byla 25.). Kdyby všech pět chybějících zemí v šetření podle The World Competitiveness Yearbook 2005 skončilo v žebříčku inovační výkonnosti za Českou republikou (stejná situace nastala v alternativním šetření podle The Global Competitiveness Report 2005–2006), zůstala by ČR na 17. místě a skončila by o osm míst lépe než v hodnocení podle souhrnného inovačního indexu 2005 v metodice roku 2005. A konečně kdyby dvě chybějící země (Kypr, Litva) v šetření podle The World Competitiveness Yearbook 2005 skončily v žebříčku inovační výkonnosti před Českou republikou a tři chybějící země (Bulharsko, Lotyšsko, Malta) za Českou republikou (stejná situace nastala v hodnoce-

konnost jednotlivých zemí, a jestliže ano, jak by v takovém měření obstála Česká republika. Nyní můžeme na tyto otázky odpovědět.

Za prvé, hodnocení inovační výkonnosti České republiky v rámci EIS je značně rozkolísané z toho důvodu, že Česká republika vykazuje značně nerovnoměrné hodnocení či umístění v rámci jednotlivých dílčích indikátorů, na jejichž základě je celkové hodnocení inovační výkonnosti vytvářeno. Změny metodiky a s tím související změny v používaných dílčích indikátorech proto mají na celkové hodnocení inovační výkonnosti České republiky významný vliv.

Za druhé, EIS není spolehlivým a průkazným indikátorem inovační výkonnosti jednotlivých sledovaných zemí. Souhrnný inovační index, který je výstupem šetření EIS a který ukazuje celkové pořadí inovační výkonnosti sledovaných zemí, má pro různé

země rozdílnou vypovídací hodnotu. Důvodem jsou jednak různá období (roky), která jsou použita při výběru dat u jednotlivých sledovaných zemí a dílčích indikátorů pro výpočet SII, jednak neúplná sada dat pro většinu sledovaných zemí, kvůli které musela být výsledná hodnota SII pro tyto země více či méně odhadnuta (v závislosti na množství chybějících dat). Z tohoto důvodu nemohou být výsledky analýz EIS a na jejich základě sestavený žebříček SII spolehlivým vodítkem pro politiku národních států v oblasti výzkumu, vývoje a inovací, respektive v oblasti vytváření opatření ke zvýšení inovační výkonnosti.

Za třetí, existují i jiné, alternativní možnosti, jak měřit inovační výkonnost zemí, a sice prostřednictvím jiné, avšak z hlediska dostupných dat úplné sady indikátorů z jiných zdrojů, než je EIS. Těmito jinými zdroji dat mohou být například The Global Competitiveness Report či The World Competitiveness Yearbook. V našem případě použité souhrnné žebříčky inovační výkonnosti zemí, které byly sestaveny na základě dat z The Global Competitiveness Report 2005–2006 a The World Competitiveness Yearbook 2005, přitom ukazovaly na významně lepší umístění České republiky, než tomu bylo v případě SII 2005 vypočítaného na základě metodiky z roku 2005.

Z toho plyne, že na pořadí zemí v žebříčcích inovační výkonnosti má vliv výběr dílčích indikátorů, na jejichž základě jsou žebříčky sestavovány, i výběr sledovaného období a úplnost sady dat pro jednotlivé vyhodnocované země. Jestliže však lze tímto způsobem významně měnit pořadí zemí v žebříčcích inovační výkonnosti, platí již výše uvedené, že tyto žebříčky nemohou být spolehlivým vodítkem pro politiku národních států v oblasti výzkumu, vývoje a inovací, respektive v oblasti vytváření opatření ke zvýšení inovační výkonnosti.

Přesto se na závěr vkrádá otázka, jestli lze přes všechny výše uvedené výhrady k mezinárodním srovnáním určit, jaké umístění České republiky v žebříčcích inovační výkonnosti nejvíce odpovídá skutečnému obrazu inovačního prostředí v ČR. Připomeňme si všechna pořadí inovační výkonnosti zemí, která jsme v naší analýze použili.

V rámci EIS se Česká republika nejlépe umístila při použití metodiky z roku 2006. V této metodice se ČR objevila na 20. místě z 34 sledovaných zemí v žebříčcích SII 2004 a SII 2005, respektive na 18. místě z 34 zemí v žebříčku SII 2006. Horšího umístění v rámci EIS dosáhla ČR při použití metodiky z roku 2004, která posunula Českou republiku na 23. místo z 33 sledovaných zemí v žebříčku SII 2004. Nejhorší výsledky pak ČR v rámci EIS vykázala podle metodiky z roku 2005, která České republice přinesla další pokles na 24. příčku z 33 zemí v žebříčku SII 2004 a propad až na 25. místo z 33 států v souhrnném inovačním indexu 2005.

Alternativní souhrnné žebříčky inovační výkonnosti, které byly sestaveny na základě dat z The Global Competitiveness Report 2005–2006 a The World Competitiveness Yearbook 2005, potom ukazovaly na významně lepší umístění České republiky, než tomu bylo v případě SII 2005 vypočítaného na základě metodiky z roku 2005. Podle alternativního žebříčku inovační výkonnosti sestaveného na základě The Global Competitiveness Report 2005–2006 skončila Česká republika na 17. příčce z 33 sledovaných zemí. V případě alternativního žebříčku inovační výkonnosti zkonstruovaného na základě The World Competitiveness Yearbook 2005 pak Česká republika obsadila 17. místo z 28 sledovaných států, respektive 17. až 22. místo z 33 zemí v závislosti na tom, jak by se v porovnání s ČR umístilo pět zemí, které v tomto alternativním žebříčku oproti SII 2005 v metodice z roku 2005 chyběly.

Protože výsledné umístění České republiky v alternativních žebříčcích inovační výkonnosti sestavených na základě dat z The Global Competitiveness Report 2005–2006 a The World Competitiveness Yearbook 2005 bylo významně lepší, než tomu bylo v případě SII 2005 vypočítaného na základě metodiky z roku 2005, protože rovněž v rámci EIS přinesla nová metodika z roku 2006 v porovnání s metodikou roku 2005 zlepšení umístění České republiky v žebříčku SII, a to jak u SII 2005, tak v případě SII 2004, a protože umístění České republiky ve výše uvedených alternativních žebříčcích inovační výkonnosti nejvíce odpovídalo postavení ČR v žebříčcích SII podle metodiky z roku 2006, a to jak u SII 2005, tak v pří-

padě SII 2004 a SII 2006, můžeme konstatovat, že skutečné inovační výkonnosti České republiky pravděpodobně nejvíce odpovídá umístění ČR podle souhrnných inovačních indexů 2004, 2005 a 2006 v metodice z roku 2006 a podle námi sestavených alternativních žebříčků inovační výkonnosti. Skutečný stav inovačního prostředí ČR je tak zřejmě nejlépe charakterizován – při vědomí všech výše uvedených výhrad k vytváření mezinárodních srovnání inovační výkonnosti – přibližně 17. až 20. příčkou pro Českou republiku v žebříčku 33 až 34 námi sledovaných zemí.

LITERATURA A PRAMENY

1. *European Innovation Scoreboard 2004*
2. *European Innovation Scoreboard 2005*
3. *European Innovation Scoreboard 2006*
4. *The Global Competitiveness Report 2005–2006*. World Economic Forum, Geneva 2005
5. *The World Competitiveness Yearbook 2005*. IMD, Lausanne, Switzerland

ABSTRACT

The article analyzes the real position of the Czech Republic in the innovation environment and identifies problems with measurement of that position. It compares various ranks of innovation performance of the EU member states and other countries. The author shows instability of the Czech Republic's position in the Summary Innovation Index of the European Innovation Scoreboard in different periods, which is influenced by actual used methodology. Alternative ranks of innovation performance based on selected indicators of The Global Competitiveness Report and The World Competitiveness Yearbook are also calculated. The author concludes that the real position of the Czech Republic in the innovation environment is in the middle of the rank of 34 analyzed countries (the EU member states and other economies). He also shows that differences of the Czech Republic's position in various ranks of innovation performance reduce the credibility of information which the ranks provide to governments for innovation policy creation.

KLÍČOVÁ SLOVA

inovace, inovační výkonnost, výzkum a vývoj, Lisabonská strategie

JEL KLASIFIKACE

O31, O32, O33, O38

Evropské inovační politiky v procesu plnění Lisabonské strategie

► Ing. Karel Mráček, CSc. » NEWTON College, a. s.¹

* 1. Etapovitý vývoj inovačních politik

Inovační politika prošla ve vyspělých zemích určitým etapovitým, v posledních letech poměrně dynamickým vývojem (viz blíže /1/, /2/). V zemích EU se hovoří o jejich třech generacích. Nejdříve byla pozornost soustředěna na realizaci výzkumných a vývojových výsledků v inovacích a na podporu tohoto procesu, přičemž šlo o lineární koncepci inovací s jednotlivými, spíše nekoordinovanými opatřeními podpory. V této podobě tak často vystupovala inovační politika jako nástavba či dokonce přímá součást politiky v oblasti výzkumu a vývoje a ve své podstatě byla zaměřena jen na technologické, resp. technické inovace. Tato inovační politika první generace se však přežila a v souvislosti s novými teoretickými poznatky a dosaženými zkušenostmi a na jejich základě se formující systémové koncepce inovačního procesu včetně komplexní podpory inovací a inovačního prostředí se do popředí dostává inovační politika jako „horizontální (průřezová) aktivita“.

Inovační politika druhé generace vychází právě ze systémové koncepce inovačního procesu. Nadále jsou v ní sice chápány výsledky výzkumu a vývoje jako klíčový zdroj inovací, ale současně se již uznává rostoucí vliv řady dalších zdrojů a faktorů na inovace a nutnost širšího okruhu podpůrných opatření. V tomto pojetí se tak inovační politika stává samostatnou součástí celkové politiky s potřebou její vzájemné koordinace s dalšími (již tradičními, standardními) politikami (výzkumnou, vzdělávací, průmyslovou apod.) a nabývá vlastně určitého charakteru „horizontální (průřezové) aktivity“. Současně s tím při podpoře výzkumu a vývoje roste v posledních letech

důraz na jejich inovační orientaci a vyústění. Výzkumná politika je stále více propojována a koordinována s politikou inovační a postupně jí bude zřejmě podřízována, což ale dlouhodobě nemusí mít jen pozitivní důsledky.

Ukazuje se však, že takto pojatá inovační politika ještě nestačí a v mnohých státech EU se proto objevují požadavky na provádění inovační politiky s jednotným aspektem. To znamená nejen z hlediska podpory inovací rozvíjet vzájemnou interakci a koordinaci jednotlivých politik, ale zejména přistupovat k inovacím jako k centrální průřezové záležitosti v rámci všech stávajících relevantních politik (výzkumné, průmyslové, hospodářské, vzdělanostní, environmentální, finanční, daňové, sociální apod.), a to na celostátní i regionální úrovni. V tomto pojetí má každá relevantní politika věnovat klíčové místo v rámci svých věcných záměrů a opatření tomu, jak může ze svého hlediska přispět k podpoře inovací a vytváření proinovačního prostředí s cílem udržení a růstu konkurenceschopnosti země. Jinak řečeno, inovační politika třetí generace naplňuje charakter „horizontální (průřezové) aktivity“ a vystupuje jako styčné místo všech politik a jejich prostřednictvím je také implementována. Podíváme-li se na realitu v zemích EU, je zřejmé, že přes zdůrazňování potřeby této inovační politiky třetí generace Evropskou komisí se naprostá většina zemí EU (ČR nevyjímaje) potýká stále s problémy koordinace jednotlivých politik ve vztahu k inovacím.

Na úrovni EU vytyčené požadavky a snahy o komplexnost přístupů jsou sice silnou stránkou požadované třetí generace inovačních politik, ale zároveň do budoucna nastolují právě vysoké požadavky

¹ Článek byl zpracován v rámci grantového projektu Grantové agentury ČR č. 402/06/0255 „Institucionální rámec Evropské unie a jeho vliv na konkurenceschopnost ekonomik členských zemí“ a v rámci projektu Interní grantové agentury NEWTON College, a. s. „Analýza soudobých trendů a přístupů v oblasti politik na podporu výzkumu, vývoje a inovací v zemích Evropské unie“.

na úroveň a zvládnutí koordinace procesů a aktivit souvisejících s inovacemi. Bez naplnění těchto požadavků není tato generace inovačních politik úspěšně realizovatelná. V konfrontaci s těmito požadavky se často poukazuje na takové přetrvávající problémy ve většině členských zemí EU (ale i OECD) jako:

- dosud vysoký stupeň rozčlenění a resortismu agendy veřejné správy provázený nedostatečnou úrovní meziministerské kooperace,
- nepropojená prostředí zainteresovaných subjektů (stakeholder), blokována často složitými negociacemi,
- chybějící snaha o restrukturalizaci odpovědností v orgánech veřejné správy z důvodů institucionálních inercií,
- stále převládající sklon k „lineárnímu modelu“ vztahů výzkumu a inovací v politických přístupech, neumožňující nové kombinace znalostí, tržní poptávky a veřejných intervencí,
- často přetrvávající pohledy na inovační politiku jako na specifickou, úzce definovanou politickou oblast koncentrovanou na zavádění nových technologií v malých a středních podnicích, na patentová práva a na rizikový kapitál,
- střet podpory střednědobých a dlouhodobých inovací a krátkodobých politických cyklů,
- vznikající víceúrovňová správa v kontextu evropské integrace činící dokonce obtížnějšími horizontální a systémové přístupy.

Pojetí inovací je nyní v EU v kontextu výše zmíněných měnících se pohledů na inovační procesy již poměrně široké (dostává se také do určitého souladu se Schumpeterovým vymezením inovací); inovace nejsou již spojovány jen s oblastí techniky a technologií, ale zahrnují i změny v oblasti organizace a řízení (nové formy organizace práce, řízení kvality, procesní řízení apod.), změny v pracovních podmínkách, kvalifikaci pracovní síly, získání nových trhů, inovace modelu podnikání či inovace v oblasti designu a marketingu. Podle definice v dokumentu Evropské komise COM (2003) 112 „inovace je obnova a rozšíření škály výrobních a služeb a s nimi spojených trhů, vytvoření nových metod výroby, dodávek a distribuce, zavedení změn řízení, organizace práce, pracovních podmínek a kvalifikace pracovní síly“. /3/ Různé

druhy inovací technické a netechnické povahy jsou i předmětem příslušných sledování a šetření v EU a jsou v současné době zařazeny i do monitorovacích a hodnotících materiálů inovačních aktivit a inovační výkonnosti v jednotlivých evropských zemích v konfrontaci s USA a Japonskem (viz European Innovation Scoreboard). Sledování různých druhů inovací technické a netechnické povahy je zřejmé i z nyní platného Oslo manuálu (OECD).

Podrobná analýza vývoje a jednotlivých generací inovační politiky i jejich cílů a používaných nástrojů a opatření je obsažena v publikaci Institutu integrace ČR do evropské a světové ekonomiky VŠE v Praze „Prohlubování evropské integrace“ /1/. Z hlediska cílů a zaměření inovačních politik v rámci EU je od 90. let minulého století pak příznačným trendem formování těchto politik jako nástrojů na podporu konkurenceschopnosti. Významnými vývojovými milníky v Evropě se v tomto procesu stalo v roce 1993 zpracování dokumentu Bílá kniha o výzvách a cestách vpřed do 21. století („White Paper on the Challenges and Ways Forward into the 21st Century“) /4/ a dále v roce 1995 dokumentu Zelená kniha o inovacích („Green Paper on Innovation“) /5/. Nové výzvy z hlediska cílů a záměrů evropských inovačních politik po roce 2000 jsou spojeny s přijetím Lisabonské strategie, která měla být výrazným krokem v posílení evropské konkurenceschopnosti v globální soutěži s USA.

2. Cíle a zaměření evropských inovačních politik

Rámcem politických iniciativ na podporu výzkumu, vývoje a inovací v ekonomickém prostoru EU je proces plnění Lisabonské strategie. Při hodnocení výsledků Lisabonské strategie v polovině jejího období konstatovala Evropská rada (na zasedání jejího předsednictví v Bruselu 22.–23. 3. 2005), že vedle nesporného pokroku je její realizace spjata též s nedostatky a zřejmými prodlouženími. Jejím hlavním závěrem se stal proto požadavek na oživení Lisabonské strategie, kdy prioritami jsou nové růst a zaměstnanost. K základním prvkům oživení Lisabonské strategie patří znalosti a inovace jako hnací síly udržitelného růstu. Důraz je tak v daných souvislostech položen na pod-

poru rozvíjení výzkumu a vývoje a na všechny formy inovací, pokud znamenají přeměnu znalostí v přidanou hodnotu, zvyšují konkurenceschopnost podniků a vytvářejí více pracovních míst a také lepší pracovní místa. Podporováno má být skutečné partnerství veřejného a soukromého sektoru aktivně působící ve prospěch znalostní ekonomiky. Uvedené závěry Evropské rady vyzdvihující prioritní roli znalostí a inovací v dalším vývoji evropských ekonomik jsou výs-

- Vytvářet a rozvíjet dále inovační politiky v jednotlivých členských státech EU se zřetelem k jejich specifickým podmínkám a rysům.
- Zaměřit tyto inovační politiky mimo jiné na vytváření podpůrných mechanismů pro vznik a rozvíjení inovativních malých a středních podniků včetně nových hi-tech podniků, na podporu společného výzkumu podniků a univerzit a vůbec vytváření partnerství za účelem inovace, na

K základním prvkům oživení Lisabonské strategie patří znalosti a inovace jako hnací síly udržitelného růstu. Důraz je tak v daných souvislostech položen na podporu rozvíjení výzkumu a vývoje a na všechny formy inovací, pokud znamenají přeměnu znalostí v přidanou hodnotu, zvyšují konkurenceschopnost podniků a vytvářejí více pracovních míst a také lepší pracovní místa.

těním poznatků řady studií a koncepčních materiálů, které věnovaly pozornost plnění a další perspektivě Lisabonské strategie (viz např. tzv. Kokova zpráva, Nový akční plán pro inovace, Zpráva o evropské konkurenceschopnosti ad.).

Druhý poločas Lisabonské strategie je tak provázen zvýšenými iniciativami v oblasti politik na podporu výzkumu, vývoje a inovací. Zejména by mělo jít o realizaci těchto cílů a záměrů:

- Pokračovat v úsilí dosáhnout výdajů na výzkum a vývoj ve výši 3 % HDP s odpovídajícím podílem soukromých a veřejných investic 2:1. V této souvislosti se mimo jiné předpokládá využití daňových pobídek a dalších forem nepřímé podpory pro zvýšení soukromých investic do výzkumu a vývoje jako zdroje inovací.
- Využít nových impulsů pro Evropský výzkumný prostor (ERA) ve prospěch všech členských států EU, které má přinést 7. Rámcový program výzkumu a vývoje EU, jenž mimo jiné počítá s podporou soukromých investic v oblastech klíčových pro zvyšování konkurenceschopnosti, s pomocí při odstraňování technologických mezer a při zvyšování přitažlivosti Evropy pro výzkumné pracovníky.

zlepšování přístupu k rizikovému kapitálu a na vytváření inovačních center na regionální a místní úrovni.

- Uskutečnit nový program Společenství týkající se konkurenceschopnosti a inovací, od kterého se očekává, že vytvoří nový mechanismus financování inovativních malých a středních podniků s velkým růstovým potenciálem, že pomůže racionalizovat a rozvinout síť technologické podpory pro inovace ve firmách a že podpoří rozvoj evropských sítí pro inovace.
- Posilovat konkurenční výhody evropského průmyslu podporou iniciovaná a organizovaná technologických platforem založených na partnerství veřejného a soukromého sektoru.
- Směřovat velkou podporu do výzkumu a inovací v oblasti informačních a komunikačních technologií (vytváření informační společnosti) a do ekologických inovací a environmentálních technologií (zlepšování kvality života).

Evropská unie, resp. její orgány (zejména Evropská komise) kladou důraz na výzkum a inovace jako priority, přesvědčují a mobilizují pro jejich rozvoj a využití, připravují a doporučují různá nová opatření a akce v jejich prospěch, usilují o koordinaci národních výzkumných a vývojových politik a inovačních

politik apod. Řada opatření přitom směřuje do firemního sektoru. V tomto kontextu nelze přehlédnout skutečnost, že inovace je primárně podnikatelským jevem a že je nutno respektovat i potřebné rovné podmínky hospodářské soutěže. Inovační prostředí v dané zemi je třeba také vnímat jako součást zde vytvořeného podnikatelského prostředí. V inovačním prostředí se tedy projevuje i celkový rámcový vliv státu na příznivé podnikatelské prostředí (jeho regulační opatření, vytvořený institucionální rámec apod.). Za těchto podmínek může stát inovačním procesům napomáhat zejména utvářením rámcových podmínek pro podnikání a odstraňováním nej-různějších překážek institucionálního nebo právního charakteru. Na přímé zásahy či opatření ze strany státu se pohlíží obvykle jako na přípustné jen v případech, kdy svobodné tržní prostředí nedokáže problémy spontánně řešit. Nicméně otázky, s nimiž bude

- stimulační efekty podpory vedoucí podpořené subjekty k vlastním a přitom společensky žádoucími iniciativám na trhu (viz např. vyšší investice soukromých firem včetně fondů rizikového kapitálu do výzkumu a vývoje);
- alternativa vytváření celkového proinovačního klimatu založeného na stimulaci poptávky po znalostech a inovacích (v prvé řadě tržním mechanismem) ve vztahu k zvláštním a selektivním pobídkovým systémům.

Pokud jsou tyto otázky nastolovány, resp. diskutovány, děje se tak spíše z pragmatických pozic a lze konstatovat, že chybí ucelenější teoretický pohled na tuto problematiku.

Na inovační proces a celou oblast inovací působí přitom velké množství různých faktorů, z nichž zdaleka ne všechny – s ohledem na výše uvedené – jsou či mohou být v určité míře předmětem podpory nebo

Používané nástroje současných evropských politik jako klastry, inovační sítě, nové technologické firmy typu start-up či spin-off firmy, vědecké a technologické parky, technology assessment či technology foresight a další absorbovala Evropa z USA.

nutno se stále více vyrovnávat a na které se musí soustředit zejména pozornost, jsou tyto:

- identifikace skutečného konkrétního selhání trhu a přiměřenost veřejné (státní) podpory v daném případě; reálné zdůvodnění užitečnosti a potřebnosti státní podpory včetně jejího rozsahu a trvání;
- rizika deformací hospodářské soutěže a konkurenčního prostředí pro podnikatelské subjekty (možná negativní působení daných forem podpory);
- rozlišování možností veřejné podpory a míry liberalizace pravidel pro veřejnou podporu u malých a středních podniků a velkých podniků; přípustnost podpory velkých podniků za specifických podmínek a kritérií (vysoce rizikové projekty v celoevropském zájmu);

regulace ze strany státu. Na základě provedených analýz můžeme však konstatovat, že v současné době dokumenty EU k inovačním politikám v kontextu plnění Lisabonské strategie se orientují zejména:

- na podporu společného výzkumu univerzit, veřejných výzkumných ústavů a podniků (na jejich partnerství za účelem inovace),
- na podporu vzniku a rozvíjení inovativních malých a středních podniků, zejména hi-tech firem,
- na zaměření veřejných zakázek na nové výrobky a služby (procurement for innovation),
- na zlepšování přístupu k rizikovému kapitálu,
- na vytváření inovačních center, rozvoj klastrů a sítí na regionální a místní úrovni,
- na podporu technologických platform a jiných technologických iniciativ založených na partnerství veřejného a soukromého sektoru,

- na daňové pobídky stimulující k soukromým investicím do výzkumu a vývoje pro inovace,
- na podporu výzkumu a inovací v oblasti informačních a komunikačních technologií, na ekologické inovace i rozvoj netechnických inovací.

V kontextu rostoucích politických iniciativ na podporu výzkumu, vývoje a inovací v evropském ekonomickém prostoru se nabízí také otázka, do jaké míry jsou evropské výzkumné a inovační politiky opravdu inovativní ve světovém měřítku a jsou-li jimi používané prostředky a cesty skutečnými novinkami vzešlymi přímo z evropského prostředí. Používané nástroje současných evropských politik jako klastry, inovační sítě, nové technologické firmy typu start-up či spin-off firmy, vědecké a technologické parky, technology assessment či technology foresight a další absorbovala Evropa z USA. Určitou výzvou do budoucnosti se tak stává i vyšší inovativnost vlastních evropských výzkumných a inovačních politik.

3. Selhání trhu a podpora inovací v EU

V dokumentech EU se vychází z toho, že ke stanovení pravidel pro poskytování podpory pro výzkum, vývoj a inovace je nezbytné určit selhání trhu, která brzdí tyto činnosti. /6/ Selhání trhu mohou vzhledem k dostupným kapacitám výzkumu, vývoje a inovací bránit, aby trh dosáhl optimálního výkonu a byl docílen celkový růst hospodářství, a tak vést k neefektivnímu výsledku. Koncepce podpory jsou postaveny z tohoto hlediska zejména na poznacích teorie veřejné volby. Uvádějí se v podstatě čtyři základní důvody pro poskytování podpory výzkumu, vývoje a inovací v zemích EU, které budeme blíže analyzovat.

- **Kladné externality (přelévání znalostí).** Výzkum, vývoj a inovace často vytváří přínosy pro společnost v podobě přelévání znalostí. Pokud je to však ponecháno jen na trhu, řada projektů může mít ze soukromého hlediska nepřítažlivou míru návratnosti, ačkoli projekty by pro společnost byly prospěšné a znamenaly by vnější kladnou úsporu. Podniky usilující o zisk (profit seeking) opomíjejí však obvykle vnější vlivy své činnosti, když rozhodují o tom, kolik výzkumu, vývoje a inovací uskuteční. V důsledku toho nemou
- **Veřejné statky (přelévání znalostí).** Při vytváření obecných poznatků, jako jsou výsledky základního výzkumu, je nemožné zabránit druhým, aby těchto poznatků (veřejných statků) využili. Naopak konkrétnější poznatky související s výrobou chránit lze, např. pomocí patentů, které vynálezci umožňují získat vyšší výnos z inovací. K nalezení vhodné politiky na podporu výzkumu, vývoje a inovací je proto důležité rozlišovat mezi tvorbou obecných poznatků a poznatků, které lze chránit. Podniky mají přitom tendenci přizívat se na obecných poznacích vytvořených druhými, což vede k tomu, že nejsou ochotny vytvářet poznatky samy. Trh může být tak nejen neúčinný, ale může zcela chybět. Pokud by bylo vytvořeno více obecných poznatků, tedy poznatků charakteru veřejných statků, mohla by mít z přelévání znalostí v ekonomice prospěch celá společnost. V Rámci Společenství pro státní podporu výzkumu, vývoje a inovací se proto stanoví, že státy s ohledem na tyto výše uvedené skutečnosti mohou, resp. budou muset možná zcela hradit provádění základního výzkumu.
- **Nedokonalé a asymetrické informace.** Pro výzkum, vývoj a inovace je typická vysoká míra rizika a nejistoty. Kvůli nedokonalým a asymetrickým informacím se mohou soukromí investoři zdráhat financovat hodnotné projekty. Jiným případem je, že vysoce kvalifikovaní zaměstnanci nemusí být informováni o pracovních příležitostech v inovativních podnicích. V důsledku toho nemusí být tak alokace potřebných kapitálových a lidských zdrojů na těchto trzích přiměřené, a tedy nemusí být ani realizovány projekty, které jsou přínosem pro celou ekonomiku a společnost.
- **Nedostatečná koordinace a sítě.** Dále se mohou také vyskytovat problémy, které zhoršují schopnost podniků koordinovat svou činnost nebo přinejmenším vzájemně na sebe působit, a tak zajišťovat efektivněji výzkum, vývoj a inovace. Tyto problémy mohou vznikat z různých příčin, jako jsou např. potíže při koordinaci výzkumu a vývo-

je a nacházení vhodných partnerů. Přítom koordinace je účinným mechanismem ke zvýšení úrovně výzkumu, vývoje a inovací.

Přístup k podpoře výzkumu, vývoje a inovací, který se prosazuje nyní v rámci EU, je tak poměrně liberální ve srovnání např. s přístupy EU k zemědělské politice. Koncepční východiska EU jsou i ve značné shodě s pohledy Světové banky a jejích expertů na veřejnou podporu inovací. /7/ Otázkou však je, jak budou tato východiska, která jsou implementována v Rámci Společenství pro státní podporu výzkumu, vývoje a inovací, naplňována v jednotlivých členských zemích EU v konkrétních podmínkách příslušných projektů. Dostáváme se i k možným hrozbám složitých mechanismů monitoringu a kontroly v jednotlivých členských zemích. Tady jsme ovšem též u chybějící sebereflexe řídicích a politických orgánů v podobě hlubšího uvědomění si i možného selhání státu.

Důležitá je právě v tomto kontextu volba vhodného nástroje politiky ke zvýšení úrovně výzkumu, vývoje a inovací v dané ekonomice (např. příslušná regulační opatření, zvýšení prostředků určených pro vysoké školy, daňová opatření ve prospěch výzkumu a inovací apod.). Vhodnost určitého nástroje politiky v dané situaci je obvykle spojena se správnou identifikací hlavních příčin problému. Např. celkové snížení překážek trhu může být vhodnějším nástrojem než státní podpora při řešení potíží nově přichozích subjektů na trh s ohledem na předpokládané výsledky výzkumu, vývoje a inovací. Při řešení nedostatku kvalifikovaných pracovníků v oblasti výzkumu, vývoje a inovací mohou být vyšší vynaložené finanční prostředky na vysoké školy vhodnější cestou než poskytnutí státní podpory na projekty v oblasti výzkumu, vývoje a inovací. Volit určitou státní podporu jako vhodný nástroj pro řešení daného problému vyžaduje tedy v prvé řadě pochopit, o jaké selhání trhu se jedná a zda jde vůbec o selhání trhu. Ještě připomínáme, že v dokumentech EU legislativní povahy je z hlediska posuzování možné podpory oblast inovací obvykle uváděna spolu s výzkumem a vývojem, tedy hovoří se v řadě případů obecně o podpoře výzkumu, vývoje a inovací.

3.1 Kritéria poskytování podpory pro výzkum, vývoj a inovace v EU

Patří k nim především motivační účinek podpory, přiměřenost podpory a dosažení celkově pozitivního účinku podpory.

3.1.1 Motivační účinek a nezbytnost podpory

Vychází se z toho, že díky státní podpoře se činnost v oblasti výzkumu, vývoje a inovací zvýší (z hlediska míry, rozsahu, vynaložené částky nebo rychlosti) a zejména že příjemce podpory změní své chování tak, že uskuteční projekty nebo činnosti v oblasti výzkumu, vývoje a inovací, které by jinak nebyly provedeny vůbec nebo byly provedeny jen v omezeném rozsahu. K zjištění motivačního účinku má sloužit srovnávací analýza v podobě porovnání míry zamýšlené aktivity s podporou a bez podpory. Evropská komise požaduje od členských států, aby jasně ukázaly způsob, jak hodlají zajistit přítomnost motivačního účinku.

3.1.2 Přiměřenost podpory

Opatření státní podpory může být dobře konstruované pouze tehdy, pokud ve všech svých prvcích znamená vytvoření pobídek pro výzkum, vývoj a inovace. Nemůže být však účinné, pokud např. vytěsňuje a nahradí soukromé investice (a tedy i neočekávaný zisk). Nezbytnost státní podpory je proto považována za rozhodující podmínku pro její poskytnutí; závisí také na rozsahu selhání trhu v souvislosti s různými typy příjemců. Z tohoto hlediska se stanoví přiměřená míra podpory a její různé mezní částky (např. pro základní výzkum, aplikovaný výzkum, vývoj, přenos technologií, inovace).

3.1.3 Omezení negativních účinků státní podpory pro výzkum, vývoj a inovace s cílem dosažení celkově pozitivního účinku

Mezi rizika státní podpory výzkumu, vývoje a inovací, která vedou k narušení hospodářské soutěže, patří např. narušení dynamických tržních pobídek konkurentů k investování a vytěsnění soukromých investic, podpora neefektivní výroby, zvyšování tržní síly, vliv na umístění hospodářských činností v jednotlivých

členských státech, vliv na obchodní toky. Negativní účinky jsou přitom obvykle vyšší u vyšších částek podpory a u podpory poskytnuté na činnosti, které úzce souvisejí s komerčním využitím výrobku nebo služby. Proto lze souhlasit s tím, že musí být míra podpory obecně nižší u činností souvisejících s vývojem a inovacemi než u činností souvisejících s výzkumem. Pro podporu nemohou pak být považovány za uznatelné náklady, které se týkají běžných činností firem.

Podívejme se nyní blíže na některé výše uvedené negativní účinky státní podpory pro výzkum, vývoj a inovace:

Hlavní obava související se státní podporou pro výzkum, vývoj a inovace poskytovanou podnikům se týká toho, že jsou narušeny dynamické pobídky konkurentů k investování. Pokud určitý podnik obdrží podporu, obecně to zvyšuje pravděpodobnost úspěšnosti jím realizovaného výzkumu, vývoje nebo inovace, což v budoucnu povede zřejmě také k jeho většímu prosazení se na trhu. Tato skutečnost může však současně vést konkurenty k tomu, že omezí rozsah svých původních investičních záměrů a plánů a bude tak docházet v určitých oblastech k nežádoucímu vytěsnění soukromých investic.

- **Narušení dynamických tržních pobídek konkurentů k investování.**

Hlavní obava související se státní podporou pro výzkum, vývoj a inovace poskytovanou podnikům se týká toho, že jsou narušeny dynamické pobídky konkurentů k investování. Pokud určitý podnik obdrží podporu, obecně to zvyšuje pravděpodobnost úspěšnosti jím realizovaného výzkumu, vývoje nebo inovace, což v budoucnu povede zřejmě také k jeho většímu prosazení se na trhu. Tato skutečnost může však současně vést konkurenty k tomu, že omezí rozsah svých původních investičních záměrů a plánů a bude tak docházet v určitých oblastech k nežádoucímu vytěsnění soukromých investic.

V úvahu je proto třeba vzít:

- a) Výši podpory, neboť vysoké částky podpory povedou pravděpodobněji k významným účinkům vytěsnění soukromých investic.
- b) Blížkost trhu, kdy se předpokládá, že tato podpora pravděpodobně bude znamenat vyšší vytěšňovací účinky. Podle Komise je však akceptovatelné poskytnutí podpory na základě objektivních a nediskriminačních kritérií.
- c) Překážky odchodu, kdy konkurenti s větší pravděpodobností zachovají (nebo ještě zvýší) své investiční plány, jsou-li překážky odchodu v daném inovačním procesu velké. To

může nastat, pokud je mnoho jejich předchozích investic vázáno v určité trajektorii výzkumu, vývoje a inovací.

- d) Pobídky k soutěži o budoucí trh, kdy státní podpora pro výzkum, vývoj a inovace může vést k tomu, že konkurenti příjemce podpory upustí od soutěže o budoucí trh, protože výhoda poskytnutá podporou (technologická výhoda nebo načasování) snižuje možnost, aby na tento budoucí trh vstoupili se ziskem.
- e) Diferenciaci výrobků a úroveň hospodářské soutěže. V případě, že se týká inovace výrobků spíše vývoje odlišných výrobků (souvisejících např. s odlišnými značkami, technologiemi, cílovými segmenty apod.), budou konkurenti pravděpodobně postiženi méně. Totéž platí, pokud se na daném trhu vyskytuje mnoho konkurentů.

- **Zvyšování tržní síly.**

Státní podpora pro výzkum, vývoj a inovace může mít také nepříznivé účinky vzhledem ke zvýšení nebo zachování určitého stupně tržní síly příjemce podpory na příslušných výrobních trzích. Na tržní sílu lze pohlížet jako na schopnost ovlivňovat po značnou dobu tržní ceny, objem, sortiment nebo kvalitu zboží a služeb nebo jiné parametry hospodářské soutěže na trhu, a to často i na úkor spotřebitelů. Podpora by tedy neměla vést ve svých důsledcích k vytváření změn tržní síly zejména ve směru jejího zvenku vnášeného posílení a zvyšování koncentrace trhu. Podle vyjádření Komise však pravděpodobně nebudou zjišťovány problémy týkající se hospodářské soutěže v souvislosti s tržní silou na trzích, na nichž každý příjemce podpory má podíl na trhu nižší než 25 %, a dále na trzích s koncentrací trhu podle Hirschman-Herfindahlova indexu (HHI) nižší než 2000.

V úvahu je proto třeba vzít tyto skutečnosti:

- a) Postavení příjemce podpory na trhu a strukturu trhu. Jestliže má příjemce podpory již nyní na trhu dominantní postavení, opatření v oblasti podpory může toto jeho dominantní postavení dále posílit a současně tak vůči němu oslabit pozice jeho konkurentů. Obdobně opatření státní podpory mohou mít závažný dopad na oligopolních trzích, na nichž působí jen několik málo účastníků.
- b) Úroveň překážek vstupu. V oblasti výzkumu, vývoje a inovací mohou pro nově vstupující subjekty na daný trh existovat významné překážky vstupu jako např. právní překážky vstupu (zejména práva k duševnímu vlastnictví), úspory z rozsahu, překážky přístupu k sítím a infrastrukturu a jiné strategické překážky vstupu nebo rozšíření působnosti.
- c) Kupní síla. Na tržní sílu podniku má vliv rovněž postavení kupujících na trhu (Porterova teorie konkurenčních sil). Přítomnost kupujících se silnou vyjednávací pozicí může sloužit jako protiargument ke zjištění silného postavení příjemce podpory na daném trhu, pokud je pravděpodobné, že kupující budou

usilovat o zachování dostatečné hospodářské soutěže na trhu.

- **Zachování neefektivních struktur trhu (neefektivních výrobních).**

Státní podpora pro výzkum, vývoj a inovace může, pokud není správně zaměřena, udržovat i nevykonné podniky, a tedy vést k takovým strukturám trhu, kdy mnoho jeho účastníků nedosahuje účinného rozsahu. Mělo by tedy jít také o to, aby podpora nebyla poskytována na trzích s nadbytečnou kapacitou, v upadajících výrobních odvětvích a oborech apod. O určité možnosti lze snad hovořit v případě, kdy je státní podpora zaměřena na zavádění nových technologií vedoucích k podstatné změně v dynamice růstu odvětví a přitom nedochází k výše uvedeným negativním účinkům státní podpory.

Státní podpora pro výzkum, vývoj a inovace, jak již bylo výše řečeno, může mít rovněž negativní účinek na obchodování na společném trhu. Zejména pokud tato podpora povede k vytěsnění konkurence, může pak v zásadě dojít k přesunu obchodních toků a umístění hospodářské činnosti do jiné země.

Předpokládá se, že Komise bude při posuzování nepříznivých účinků a dopadů opatření státní podpory pro výzkum, vývoj a inovace provádět analýzu **narušení hospodářské soutěže**. Otázkou je zjištění předvídatelného dopadu podpory pro výzkum, vývoj a inovace na hospodářskou soutěž mezi podniky na dotčených výrobních trzích. Nepůjde však zjevně jen o výrobní trhy, ale i o účinek podpory na hospodářskou soutěž na technologických trzích, kde se obchodují výsledky výzkumu a vývoje např. v podobě práv k duševnímu vlastnictví prostřednictvím poskytnutí licence na patenty. Pokud se jedná o výrobní trhy, dopad výzkumu, vývoje a inovací na tyto trhy je značně dynamický, a analýza proto bude muset mít spíše výhledový charakter. Často lze tentýž zdroj inovační činnosti spojit s více budoucími výrobními trhy, a proto by měl být dopad státní podpory posouzen z hlediska všech možných relevantních dotčených trhů.

Analýza narušení hospodářské soutěže v důsledku státní podpory pro výzkum, vývoj a inovace se zřejmě soustředí zejména na již výše uvedené tři způ-

soby, jimiž může dojít k narušení hospodářské soutěže na výrobních trzích:

- podpora pro výzkum, vývoj a inovace může narušit dynamické tržní pobídky pro účastníky trhu, aby investovali (vést k vytěsnění jejich investic);
- podpora pro výzkum, vývoj a inovace může vytvořit nebo zachovat postavení neadekvátní tržní síly;
- podpora pro výzkum, vývoj a inovace může zachovat neefektivní strukturu trhu.

3.2 Typy uznatelných státních podpor pro výzkum, vývoj a inovace v EU

Výše uvedená kritéria by měla být respektována při přijímání opatření na státní podporu výzkumu, vývoje a inovací v zemích EU. Celkově by měla být pak tato podpora slučitelná se společným trhem ve smyslu čl. 87 odst. 3 písm. c) Smlouvy o založení ES. Slučitelná je tehdy, pokud je poskytnuta vyváženě tak, že vede ke zvýšení a posílení aktivit v oblasti výzkumu, vývoje a inovací, aniž by nepříznivě ovlivnila podmínky obchodování v rozsahu, který je v rozporu se společným zájmem. Jedná se tedy o poměrně obecné vymezení. Komise pak uvádí, že bude pohlížet příznivě na oznámení opatření státní podpory, která jsou doložena pečlivým vyhodnocením obdobných opatření podpory v minulosti s prokázáním motivačního účinku podpory. Pokud jde o konkrétně uznatelné jednotlivé druhy státní podpory v rámci EU, které jsou dále uvedeny se stručnou analytickou charakteristikou, ukazuje se, že postupně narůstaly a že v současné době jich existuje dokonce již celá řada jako výsledek konsensu členských zemí. Celkem jde o devět možností poskytování podpory na výzkum, vývoj a inovace, přičemž značnou část z nich představují různé formy podpory infrastruktury a převodu výzkumných výsledků do praktické realizace a jejich šíření.

3.2.1 Podpora projektů zahrnujících základní výzkum, aplikovaný výzkum a experimentální vývoj
Tato podpora má být zaměřena hlavně na selhání trhu související s kladnými externalitami včetně ve-

řejných statků. Komise považuje za užitečné zachovat různé kategorie činnosti v oblasti výzkumu, vývoje a inovací bez ohledu na skutečnost, že činnosti mohou sledovat spíše interaktivní model inovací než model lineární. Různé míry podpory mají pak vyjádřit různý rozsah selhání trhu a to, jak úzce příslušná výzkumná a vývojová činnost souvisí s komerčním využitím jejích výsledků. V poslední úpravě rámcových pravidel Společenství byly některé inovační činnosti zařazeny do experimentálního vývoje. Podle Komise lze očekávat větší důsledky selhání trhu a větší kladné externality, a proto také považuje za oprávněné navýšení podpory pro malé a střední podniky, zejména v případě jejich kooperace, přeshraniční spolupráce a partnerství mezi veřejným a soukromým sektorem (spolupráce podniků s veřejnými výzkumnými organizacemi).

3.2.2 Podpora studií technické proveditelnosti

Jedná se o studie související s projekty výzkumu, vývoje a inovací a podpora se zaměřuje na to, aby se bylo možno vyhnout selháním, k nimž může dojít v důsledku neúplných nebo asymetrických informací. Názor Komise je takový, že tyto studie jsou vzdálenější trhu než samotný projekt, a tudíž lze uznat i poměrně vysokou míru jejich podpory.

3.2.3 Podpora pro malé a střední podniky na náklady práv k průmyslovému vlastnictví

Tato podpora je zaměřena na selhání trhu v důsledku neúplných nebo asymetrických informací a jejím cílem má být zvýšení možností malých a středních podniků, pokud jde o dostatečně přiměřené výnosy. Tímto opatřením jim vlastně má být vytvořena i pobídka k provádění výzkumných, vývojových a inovačních činností.

3.2.4 Podpora přenosu technologií

Zaměřuje se na selhání trhu související s neúplnými a asymetrickými informacemi. Rozdíly ve fungování akademického a podnikatelského sektoru mají za následek, že jsou oba tyto sektory vzájemně nedostatečně informovány o svých kapacitách a potřebách. Od zvýšeného toku informací mezi nimi se právě očekává, že přispěje k dosažení vyššího společenského

- užítku z výzkumných, vývojových a inovačních činností prováděných v obou těchto sektorech.

3.2.5 Podpora pro nové inovativní podniky

Byla zavedena za účelem řešení selhání trhu spojeného s neúplnými a asymetrickými informacemi, které mají na tyto podniky zvlášť silný dopad a omezují jejich schopnost získat přiměřené prostředky na inovační akce.

3.2.6 Podpora procesních inovací a organizačních inovací ve službách

Tato podpora má reagovat na to, že inovace ve službách nemusí být přímo spojeny se základním nebo aplikovaným výzkumem. Inovace v oblasti služeb mají tendenci být založeny na nových postupech a nové organizaci, které jsou odvozeny z rozšíření a nového spojení poznatků a technologie. Inovace ve službách mohou být tak postiženy selháním trhu spojeným s neúplnými informacemi a kladnými externalitami.

3.2.7 Podpora poradenských a podpůrných služeb v oblasti inovací

Má být poskytována mediátorům v oblasti inovací a zaměřuje se tedy na selhání trhu v souvislosti s nedostatečným šířením informací, externalitami a nedostatečnou koordinací. Státní podpora má vytvořit pobídky pro malé a střední podniky, aby takové služby nakupovaly, a vůbec vést ke zvýšení nabídky a poptávky po službách poskytovaných mediátory v oblasti inovací.

3.2.8 Podpora mobility vysoce kvalifikovaných pracovníků do malých a středních podniků

V tomto případě má jít o řešení selhání trhu souvisejícího s nedokonalými informacemi na trhu práce v EU. Vysoce kvalifikovaní pracovníci jsou s větší

pravděpodobností získávání velkými podniky, protože mají sklon vnímat velké podniky jako podniky nabízející jim lepší pracovní podmínky a jistější a atraktivnější zaměstnání. Pro malé a střední podniky, pokud by byly schopny přijmout vysoce kvalifikované pracovníky pro své výzkumné a inovační činnosti, se otevírá možnost realizovat prospěch z přenosu nových a významných poznatků a vytvoření větších inovačních kapacit. Vytváření vazeb mezi velkými podniky nebo vysokými školami na straně jedné a malými a středními podniky na straně druhé může přispět rovněž k řešení selhání trhu v souvislosti s nedostatečnou koordinací a podporovat networking.

3.2.9 Podpora vytváření inovačních sítí

Tato podpora má být zaměřena na řešení selhání trhu souvisejícího s problémy koordinace, které brzdí rozvoj inovačně orientovaných sítí nebo omezují vzájemné působení a toky poznatků v rámci těchto sítí. Předpokládá se, že státní podpora by zde mohla přispět dvěma způsoby: za prvé podporou investic do otevřených a společných infrastruktur pro inovační síť a za druhé podporou zaměřenou na povzbuzování i k lepší spolupráci, vytváření sítí a procesům učení.

4. Regionální dimenze inovační politiky v EU

Rostoucí pozornost inovacím v rámci EU vyplývá v podstatě ze čtyř problémových okruhů, s nimiž jsou evropské země konfrontovány:

- socio-ekonomické rozdíly mezi jednotlivými členskými zeměmi EU a regiony včetně jejich inovační výkonnosti²,
- rostoucí konkurence ze strany USA, Japonska a zemí jihovýchodní Asie,
- revoluční technologické změny a stárnoucí populace,

² Podle analýz MERIT z roku 2005 vedoucí pozici v inovační výkonnosti mezi evropskými zeměmi zaujímají Švédsko, Dánsko, Finsko a Německo a z nečlenů EU Švýcarsko; zhruba průměrnou výkonnost vykazují Spojené království, Irsko, Francie, Belgie, Nizozemsko, Lucembursko, Itálie, Rakousko (z nečlenů EU Norsko a Island); tzv. dohánějícími zeměmi (catching-up) jsou Česká republika, Slovinsko, Maďarsko, Portugalsko, Řecko, Malta, Kypr, Litva a Lotyšsko a mezi zeměmi se ztrátovou pozicí (losing ground) jsou zařazeny Španělsko, Polsko, Slovensko, Estonsko, Rumunsko a Bulharsko (z nečlenů EU také Turecko). Pokud jde o regionální inovační výkonnost, setkáváme se s rozdíly i v zemích s vedoucí pozicí (viz např. skandinávské země a Německo), na druhé straně vysokou inovační výkonnost najdeme i v některých regionech Spojeného království a ve Francii. Zřetelné rozdíly mezi regiony lze sledovat i v České republice. Mapa evropské regionální inovační výkonnosti je tedy mnohobarevná.

- omezené kapacity pro transformaci výsledků výzkumu a vývoje do komercializované podoby produktů a procesů.

V tomto kontextu nelze tedy přehlédnout, že orgány EU se v posledních letech stále více orientují na regionální inovační politiku a dochází k regionálnímu experimentování a hledání best practices v oblasti inovací na úrovni regionů. /8/ Vycházejí z toho, že ke klíčovým faktorům růstu konkurenceschopnosti Evropy v globalizované ekonomice patří stále více rozvoj konkurenční síly regionů, která stále více závisí na vytvářených kapacitách a schopnostech podniků pro inovace. Přitom se ukazuje, že méně rozvinuté regiony mají dokonce větší zájem na rozvíjení inovačních kapacit v profilových odvětvích své ekonomiky s dlouhodobými užitky pro rozvoj regionu.

Pohled na inovace v regionech prošel přitom v průběhu posledních patnácti let určitými změnami. Odrážely se v něm i změny v porozumění inovačnímu procesu. Místo původní představy o inovačním procesu v jeho lineární podobě (inovace má svůj zdroj ve výzkumných laboratořích a je komerčně využívána podniky a jinými subjekty) se více prosazuje systémový pohled na jeho průběh. Podstata lineárního modelu inovačního procesu spočívá v tom, že na invenční (explorační) část inovačního procesu (na výzkum a vývoj) navazuje na základě jednostranného transferu dosažených poznatků jeho část exploatační formou tržního nebo výrobního zhodnocení těchto poznatků v podobě inovace. Svého času tento inovační proces našel svou zkratku ve schématu výzkum-vývoj-výroba-užití. Ale i v tomto případě se již dříve začaly objevovat korekce v podobě zdůrazňování zpětných vazeb a cyklické povahy tohoto procesu. Na podnikové úrovni je pak lineární model inovačního procesu příznačný svou postupnou realizací v jednotlivých částech, za které odpovídají jednotlivé příslušné podnikové útvary (výzkumu, vývoje, přípravy výroby, výroby, marketingu, obchodu ad.). S tímto modelem se však můžeme setkávat dosud u farmaceutického nebo automobilového průmyslu a vůbec u firem, které upřednostňují dlouhodobě používané a poměrně detailně rozpracované postupy. /9/

Nový systémový pohled se snaží zachytit inovační proces v celé řadě interakcí a s vlivy vnějšího pro-

středí firmy. Tento přístup krystalizoval v průběhu osmdesátých a devadesátých let minulého století. Objevuje se Klinův a Rosenbergův tzv. model řetězového propojení (Chain-Link-Model), který chápe inovační proces jako vzájemné působení mezi tržními příležitostmi, potenciálem znalostí a kapacitami firmy. Ve všech částech inovačního procesu se předpokládají i zpětné vazby. Tyto skutečnosti našly své místo i v pojetí inovačního procesu v Oslo manuálu. V regionální úrovni se pak na inovaci pohlíží především jako na výsledek kvality interakcí mezi regionálními výrobci, uživateli a mediátory znalostí: obchodními společnostmi, místními orgány, centry pro transfer technologií, lokálními koordinačními institucemi, orgány financujícími výzkum nebo malé a střední podniky, poradenskými institucemi apod.

Regionální úroveň se právě považuje za zvláště vhodnou pro rozvíjení těchto interakcí v inovačním procesu. Společně sdílené teritorium, kultura, hodnoty a vazby vytvářejí předpoklady pro směnu a společné projekty a umožňují rozvoj inovačních sítí a klastrů. Zvláště problematika klastrů získala v posledních letech na rostoucí pozornosti. V rámci evropských inovačních politik začaly být podporovány jako významný nástroj rozvoje regionů a zvýšení jejich inovační aktivity. Klastry můžeme v praxi najít již v minulosti (viz např. na našem území zlínský region ve 30. letech 20. století v době budování Baťova impéria).

V teorii předcházela pojem klastrů vlastně pojem „industrial districts“ zavedený A. Marshallm v jeho Principles of Economics počátkem 20. století, který vyjadřoval seskupování a vysokou míru propojenosti firem určitého odvětví v určitých geografických oblastech s cílem dosáhnout lokálních úspor zvyšujících konkurenceschopnost odvětví (přilákání a rozvoj souvisejících průmyslových odvětví poskytujících specializované vstupy a služby, vytvoření záso- by specializovaných pracovních sil, šíření znalostí a technického pokroku mezi firmami v rámci odvětví atd.). Jinak jako první zavedl v ekonomické teorii při výzkumu zaměřeném na zvyšování konkurenceschopnosti pojem klastr M. E. Porter /10/. Na klastry pohlíží jako na místní koncentraci vzájemně propojených firem a institucí v daném oboru, resp. odvětví. →

Klastry zahrnují sítě vzájemných kooperačních vztahů podniků – dodavatelů a odběratelů – v daném odvětví, resp. oboru a ze souvisejících a příbuzných odvětví a oborů, poskytovatele specializované infrastruktury, výzkumné ústavy, vysoké školy (univerzity), obchodní asociace, orgány územní samosprávy, agentury pro regionální podporu, instituce a zařízení pro získávání a zvyšování kvalifikace apod. Důležitým momentem je zde vlastně propojování konkurenčních a kooperačních aspektů při rozvoji regionů.

Klastry jsou nyní považovány za jeden z klíčových nástrojů v současném trendu zvyšování regionální konkurenceschopnosti i s využitím různých kooperačních forem a s důrazem na růst regionální inovační výkonnosti. V teorii a praxi jsou vůbec otázky konkurenčních hybných sil a růstu konkurenceschopnosti spojovány v posledních letech stále více rovněž s vytvářením a rozvíjením kooperativních vazeb vycházejících ze spojení zájmů. Prakticky všechny kooperační formy, jako např. partnerství veřejného a soukromého sektoru, mezinárodní a tuzemské strategické aliance, kooperační výzkum, spolupráce univerzit, veřejných výzkumných institucí a podniků, přímé zahraniční investice, přeshraniční spolupráce apod., vykazují v současné době znaky růstu. Hovoří se tak stále více o tzv. propojené (networked) ekonomice, k čemuž přispívá i prudký rozmach informačních a komunikačních technologií.

Jak již bylo řečeno, v regionech EU existují rozdíly v inovačních aktivitách a inovační výkonnosti. Tyto rozdíly zdůraznilo rozšiřování EU. Rozdíly jsou ve značné míře podmíněny stávajícím inovačním potenciálem. Potřebné kompetence, infrastrukturu a kapitál pro inovace lze nalézt právě v nejvyspělejších regionech, které mají rovněž největší spektrum inovačních „aktérů“ a nejsilnější interakce mezi nimi. Rozsah a úroveň těchto „aktérů“ a zdrojů s jejich vzájemnými interakcemi z hlediska stimulace inovací v regionu tvoří regionální inovační systém. Tento systém, pokud je účinný, by měl v regionu zajistit:

- odpovídající infrastrukturu a zdroje znalostí;
- přístup ke službám v oblasti financování, výměny zkušenosti a využití znalostí (existence rozvojových a poradenských agentur, agentur pro pro-

vádění „technology foresight“, hospodářských komor, fondů rizikového kapitálu atd.);

- efektivní transfer znalostí a kooperaci mezi různými účastníky regionálního rozvoje.

Nejvyspělejší regiony disponují také dostatečnými analytickými kapacitami pro identifikaci priorit, na které by měla být soustředěna pozornost. V tomto ohledu jsou rovněž s to mít své regionální inovační strategie a politiky a podle potřeby je aktualizovat. V porovnání s tím méně vyspělé regiony narážejí na nedostatek znalostí a zkušeností, omezené finanční a lidské zdroje a kapacity a často nedostatečný vhlad do vlastního mechanismu inovací. Překlenout tyto rozdíly mají pomoci mimo jiné i operační programy financované ze strukturálních fondů EU.

5. Formulace české národní inovační politiky

Národní inovační politiky jsou v členských zemích EU výrazem určitého dosaženého národního konsensu o významu těchto sfér společenského života a jejich podpoře. V tomto kontextu se naskýtá otázka, jak takovou národní politiku formulovat. Česká republika je členem Evropské unie a současně se nachází v podmínkách globalizované ekonomiky. Z hlediska parametrů inovační aktivity a výkonnosti (např. podle indikátorů sledovaných v Evropském inovačním zpravodaji – European Innovation Scoreboard, EIS) se ČR celkově nachází pod úrovní průměru zemí EU.

Podle výsledků 4. průzkumu inovační aktivity v zemích EU (CIS – Community Innovation Survey), jímž získaná data jsou využívána i při zpracování Evropského inovačního zpravodaje, který hodnotí a srovnává inovační výkonnost členských zemí EU, vykazalo 42 % podniků s působností v odvětvích průmyslu a služeb v zemích EU-27 v letech 2002–2004 nějakou produktovou nebo procesní inovaci. /11/ (Do průzkumu nebyly zahrnuty mikrofirmy s méně než 10 zaměstnanci.) Uvedený průzkum byl založen na metodice Oslo Manual 1997, podle níž je produktovou inovací nový nebo významně zdokonalený výrobek nebo služba a procesní inovací implementace nového nebo významně zdokonaleného výrobního procesu, způsobu distribuce nebo podpory prodeje výrobků či služeb. Mezi jednotlivými členskými ze-

měmi EU existují přitom velké rozdíly, které jsou ve značné míře i odrazem jejich hospodářské a technologické vyspělosti. Nejvyšší podíl inovujících firem mělo ve sledovaném období Německo (65 % podniků), dále Rakousko (53 %), Dánsko, Irsko a Lucembursko (s 52 % podniků), Belgie (51 %) a Švédsko (50 %). Nejnižší podíly vykazaly nové členské země EU Bulharsko (16 %) a Rumunsko (20 %), mezi něž se zařadilo i Lotyšsko s 18 % inovujících firem. Nízké podíly vykazují ale také Maďarsko a Malta (v obou případech 21 %). Inovační aktivita v ČR (podle dat z referenčního období 2003–2005) je podle tohoto průzkumu mírně podprůměrná (38 % inovujících firem) ve vztahu k 42% podílu inovujících firem v celé EU-27. Z hlediska pořadí by však ČR obsadila 12. místo, a to před řadou zemí z původní EU-15 (Francií, Itálií, Španělskem, Řeckem a překvapivě i Nizozemskem). Podle posledních údajů ČSÚ by však v ČR mělo být až 45 % inovujících podniků.

Výše uvedené skutečnosti pak nabízejí zdánlivě schůdnou cestu dohánění, která se u nás do značné míry uplatňuje při formulaci národní politiky v oblasti inovací: dostat se alespoň na úroveň průměru zemí EU, resp. přiblížit se co nejvíce zemím původní patnáctky. Tento přístup je pak při formulaci české národní inovační politiky obvykle doprovázen imitačním přístupem: jde o použití cílů a opatření prováděných v jiných evropských či mimoevropských zemích na podporu inovací, přičemž se vychází z úspěšného vlivu těchto opatření v dané zemi. Méně se již respektují odlišné podmínky a prostředí jednotlivých zemí. Otázkou je, do jaké míry v podmínkách globalizace může malá ekonomika, jako je česká, jít v této oblasti zcela vlastní a originální cestou.

LITERATURA A PRAMENY

- /1/ Mráček, K.: *Podpora růstu konkurenceschopnosti podniků a ekonomiky prostřednictvím zvyšování inovační výkonnosti*. In: Klvačová, E. et al. *Prohlubování evropské integrace*. Praha, Professional Publishing, 2004, s. 126–171.
- /2/ Mráček, K., Malý, J.: *Politiky na podporu výzkumu a vývoje ve vybraných ekonomikách*. Institut integrace České republiky do evropské a světové ekonomiky, Vysoká škola ekonomická v Praze, 2004.
- /3/ *Innovation Policy: updating the Union's approach in the context of the Lisbon strategy*. COM (2003) 112
- /4/ *White Paper on the Challenges and Ways Forward into the 21st Century*. COM (1993) 700
- /5/ *Green Paper on Innovation*. COM (1995) 688
- /6/ *Rámec Společenství pro státní podporu výzkumu, vývoje a inovací*. Brusel, 2006
- /7/ Goldberg, I., Trajtenberg, M., Jaffe, A., Muller, T., Sunderland, J., Amas, E. B.: *Public Financial Support for Commercial Innovation*. World Bank, 2006
- /8/ *EC DG Regional Policy: Innovative Strategies and Actions: Results from 15 Years of Regional Experimentation*. Brussels, 2006
- /9/ Gerybadze, A.: *Technologie- und Innovationsmanagement*. München, Verlag Valen, 2004
- /10/ Porter, M. E.: *The Competitive Advantages of Nations*. 1990
- /11/ *Fourth Community Innovation Survey. More than 40 % of EU27 enterprises are active in innovation*. Eurostat news release, 27/2007
- /12/ *Národní inovační strategie ČR*. Inovační podnikání a transfer technologií, mimořádné číslo 2004
- /13/ *Národní inovační politika České republiky na léta 2005–2010*. Inovační podnikání a transfer technologií, mimořádné číslo 2005
- /14/ *Koncepce inovací pro oblast průmyslu a podnikání na období 2005–2008*. Inovační podnikání a transfer technologií, mimořádné číslo 2005

ABSTRACT

The article is focused on key trends of European innovation policies in the process of Lisbon strategy implementation. The attention is devoted to the stages of innovation policies development in the EU, to their goals and orientation, to the problems and experiences with the innovation policy formulation on regional and national level. The article provides a theoretical framework for public participation in funding of innovation process with respect for market failure (positive externalities, partial appropriability, information asymmetries) and analyses criteria and eligible types for public support of research, development and innovation.

KLÍČOVÁ SLOVA

inovace, inovační politika, výzkum a vývoj, klastr, selhání trhu

JEL KLASIFIKACE

O30, O31, O32, O33, O38

Průmět zájmů České republiky a dalších členů EU do Národních programů reforem pro období 2005–2008

► Ing. Karel Zeman, CSc. » NEWTON College, a. s.¹

* Základním cílem Národních programů reforem (NPR) členských států EU je identifikace jejich národních priorit a zájmů při plnění cílů revitalizované Lisabonské strategie v období do roku 2010 /1/ a posílení koordinace hospodářských politik jak na úrovni EU, tak členských států. Realizace priorit NPR v období 2005–2008 by měla zvýšit míru identifikace a propojenosti národních zájmů členských států se zájmy celého společenství EU. Příprava a realizace NPR vytváří příznivější prostředí pro koordinaci hospodářských politik na úrovni EU a členských států a pro využití synergických efektů z realizace cílů revitalizované Lisabonské strategie.

Priority zájmů členských států EU a celého integračního společenství, které jsou formulovány pro střednědobý horizont v Integrovaných směrech pro růst a pracovní místa (2005–2008) /2/ (dále jen Integrované směry), jsou reflektovány v jejich NPR pro toto období.

Srovnávací analýza jejich prioritní orientace (závislé na specifických sociálně-ekonomických a předchozích historických podmínkách jednotlivých členských států) umožňuje její výsledky využít v procesu učení a pro adaptaci a restrukturalizaci zájmů České republiky podle změn sociálně-ekonomických podmínek jak v EU, tak v ekonomice světové.

Východiskem pojetí zájmů je jejich charakteristika v obecné rovině, která definuje zájem českého státu jako dlouhodobý růst životní úrovně občanů Čes-

ké republiky v jeho hmotné i nehmotné podobě. V tomto obecném pojetí (podle této definice) neexistuje zásadní nesoulad mezi ekonomickými zájmy českého státu a zájmy EU.

Tyto obecně vyjádřené ekonomické zájmy jsou modifikovány jak v EU jako celku, tak v České republice a v ostatních členských státech v jednotlivých etapách jejich vývoje. Tyto modifikace (a konkretizace) obecných dlouhodobě platných zájmů odráží jak změny ve vývoji EU jako celku, tak v ekonomikách jednotlivých členských států ve vazbě na změny ve světové ekonomice.

Rozhodujícím zájmem ekonomického rozvoje EU jako celku podle revitalizované Lisabonské strategie zůstává udržení a růst její konkurenceschopnosti ve světové ekonomice. Toto je základní předpoklad pro udržení a růst životní úrovně členských států v podmínkách sociálně-tržního systému v budoucím období.

Výsledky analýzy hodnocení realizace tohoto zájmu v období 2000–2005 /3/ orientují Komunitární Lisabonský program (/1/, /3/) k akceleraci dynamiky ekonomického růstu a vytváření nových pracovních míst, resp. růstu zaměstnanosti, při respektování principů udržitelného rozvoje. Tato orientace zájmů EU je její politickou prioritou nejen pro období do roku 2010, ale i pro období po roce 2010.

Tato základní orientace celkových zájmů EU se promítá prostřednictvím Integrovaných směrů /2/ do

¹ Článek byl zpracován v rámci projektu Národního programu výzkumu II č. 2D06028 „Hodnocení postavení České republiky a její schopnosti rozpoznávat a prosazovat vlastní zájmy v evropské a světové ekonomice“.

→ národních zájmů jednotlivých členských států formulovaných v jejich Národních programech reform pro období 2005–2008 (/4/, /5/). Tyto NPR jsou hlavním nástrojem implementace a realizace záměrů revitalizované Lisabonské strategie odrážející zájmy EU jako celku.

Reflexe Integrovaných směrů (a jejich realizace) do NPR umožňuje využití synergických efektů, zkušeností a inspirací partnerských členských států při realizaci jejich národních zájmů v rámci EU.

V rámci analýzy možností zvýšení efektů z realizace zájmů EU přispívajících k výraznější akceleraci ekonomického růstu a vytváření nových pracovních míst byly identifikovány čtyři prioritní směry politik, jejichž realizace vyžaduje výraznější koordinaci jak na národní, tak na komunitární úrovni /3/. Jde o vytváření podmínek pro realizaci

- růstu investic do znalostí a inovací,
- potenciálu podnikatelského sektoru, zvláště malých a středních podniků,
- odevzy na stárnutí věkové struktury obyvatelstva a globalizační procesy,
- efektivní a integrované energetické politiky EU.

Tyto skupiny problémů se sice promítají také do identifikace priorit národních zájmů jednotlivých členských států (jak jsou formulovány v NPR na období 2005–2008), ale jejich význam pro realizaci zájmů EU jako celku vůči ostatním částem světové ekonomiky a pro získání efektů ze synergií zájmů jednotlivých členských států je klíčový.

Základní zájmy ekonomického vývoje České republiky jsou vymezeny ve strategických dokumentech publikovaných již v roce 2005.

Charakteristické rysy zájmů pro delší časové období je možné vymežit na základě Strategie hospodářského růstu na období 2006–2013 /6/.

Základním zájmem ČR zůstává i v tomto období růst životní úrovně realizovaný v podmínkách prohlubující se evropské integrace pokračováním konvergenčních procesů vývoje a úrovně základních faktorů ekonomického růstu (růstu HDP, produktivity práce, vysoké úrovně zaměstnanosti, inovačního potenciálu) jak vůči jejich průměrné úrovni v EU, tak vůči hospodářsky nejrozvinutějším členským státům.

Základním faktorem realizace tohoto dlouhodobého zájmu ČR je udržitelný růst konkurenceschopnosti české ekonomiky jak na jednotném trhu EU, tak na trzích světových. Pro její růst je rozhodující realizace dílčích zájmů promítajících se do udržení vysoké dynamiky a úrovně produktivity práce, vysoké míry zaměstnanosti, posilování znalostního a inovačního potenciálu ekonomiky a udržení vnější rovnováhy v podmínkách otevřené tržní ekonomiky.

Podle tohoto dokumentu /6/ je realizace zájmu udržení a růstu konkurenceschopnosti české ekonomiky v rozhodující míře závislá na uplatnění politik a opatření posilujících vhodné institucionální prostředí, zdroje financování, rozvoj infrastruktury (v širším slova smyslu), rozvoj lidských zdrojů, výzkum a vývoj a inovace.

Předpokládá se výrazné využití synergických efektů z realizace těchto skupin politik a opatření pro posilování konkurenceschopnosti české ekonomiky.

Priority zájmů ČR ve střednědobém období (opírající se o priority dlouhodobých zájmů) jsou reflektovány v Národním programu reform České republiky na období 2005–2008 /7/, který představuje Národní Lisabonský program, a v aktualizované verzi Konvergenčního programu pro období 2006–2008 /8/.

Oba dokumenty (zpracované podle metodických směrnic Evropské komise) odráží záměr využití synergických efektů z identifikace a realizace národních zájmů a zájmů celého integračního společenství. Jejich zpracování podle jednotných metodických směrnic umožňuje využít již zmíněných synergických efektů z aplikace politik a z dosažených výsledků ekonomického vývoje v ostatních členských státech EU při realizaci jejich národních zájmů a zájmů celého společenství EU.

Prioritní zájmy české ekonomiky pro období 2005–2008 (resp. v období až do roku 2010) se promítají podle Konvergenčního programu /8/ do orientace hospodářské politiky na podporu ekonomického růstu, zvyšování konkurenceschopnosti a na snižování míry nezaměstnanosti. Základní skupiny problémů identifikovaných pro řešení v NPR v tomto období orientují prioritní zájmy ČR na reformu veřejných financí, na udržení a růst konkurenceschopnos-

ti průmyslu (při udržitelném využití zdrojů) a na růst pružnosti trhu práce.

1. Základní priority sociálně-ekonomického vývoje

Na základě analýzy průřetů cílů revitalizované Lisabonské strategie prostřednictvím Integrovaných směrů pro růst a pracovní místa do Národních programů reforem (NPR) členských států EU je možné identifikovat pět skupin základních priorit jejich sociálně-ekonomického vývoje pro období do roku 2010, orientovaných na akceleraci dynamiky udržitelného ekonomického růstu a na růst zaměstnanosti: (1) zlepšování lidského kapitálu, (2) zvýšení investic do výzkumu a vývoje, (3) růst míry zaměstnanosti, (4) vytváření příznivého prostředí pro podnikatelské aktivity, (5) otevírání trhů se službami.

Konkretizace těchto cílů a jejich odezva v realizaci zájmů členských států se promítá do základních priorit identifikovaných pro řešení v NPR v období 2005–2008 v rozčlenění podle Integrovaných směrů do politik, opatření a věcných řešení v oblasti makroekonomických a mikroekonomických politik a opatření a v oblasti zaměstnanosti.

Na základě hodnocení NPR (/4/, /5/) je možné zařadit mezi nejdůležitější skupiny priorit realizace sociálně-ekonomických zájmů členských států v tomto období: (1) reformu udržitelných veřejných financí s ohledem na počáteční projevy stárnutí obyvatelstva, (2) vytváření podmínek pro růst míry zaměstnanosti a zlepšování zdrojů pracovních sil, (3) vytváření podmínek pro rozvoj ekonomiky založené na znalostech, (4) podporu rozhodujících faktorů růstu konkurenceschopnosti národních ekonomik, (5) vytváření podmínek pro environmentálně udržitelný ekonomický růst.

Reflexe realizace klíčových zájmů české ekonomiky se promítá v NPR /7/ do tří hlavních skupin priorit pro řešení v období 2005–2008: (1) pokračování reformy veřejných financí, (2) posilování a růst konkurenceschopnosti průmyslu při respektování potřeb udržitelného využití zdrojů, (3) růst pružnosti trhu práce.

Většina NPR srovnávaných členských států vykazuje značnou míru provázanosti oblastí makroekonomických a mikroekonomických politik a politik trhu práce pro řešení věcných problémů jejich ekonomik a pro realizaci jejich národních zájmů, ale i zájmů souvisejících s prohlubováním jejich účasti v řešení zájmů celého integračního společenství EU. Realizace řady zájmů členských států vyžaduje řešení nejen na národní, ale i na komunitární úrovni.

Do základních priorit střednědobého sociálně-ekonomického vývoje ekonomik členských států (v období do roku 2008, resp. 2010) se začínají promítat v rostoucí míře dvě základní priority sociálně-ekonomického vývoje pro řešení v delším časovém horizontu: (1) důsledky začínajícího stárnutí obyvatelstva a (2) nutná odezva na výrazné změny ve struktuře globalizačních procesech.

Stárnutí obyvatelstva se svými důsledky bude promítat do ekonomického vývoje EU, zejména do konkurenceschopnosti ekonomik členských států a tím i do pozice celého integračního společenství v globalizačních procesech.

Za hlavní směry přenosu vlivu stárnutí obyvatelstva do realizace základního zájmu EU a členských států, tj. do udržitelného růstu životní úrovně (měřené souhrnným ukazatelem HDP na obyvatele) je možné považovat vývoj zdrojů pracovních sil a kvality lidského kapitálu, míry a intenzity investování, absorpci a difúzi technického pokroku a vývoj inovačních procesů. Vedle těchto hlavních směrů přenosu vlivu stárnutí obyvatelstva bude tento faktor působit prostřednictvím růstu míry ekonomické závislosti na vývoj fiskální sféry, jehož důsledky se budou promítat do vývoje ekonomického růstu a do udržitelnosti současného modelu sociálně-tržního systému ekonomik EU.

Reflexe základních priorit sociálně-ekonomických politik v NPR členských států odráží přípravu na řešení těchto dlouhodobých priorit.

2. Základní priority makroekonomických politik pro růst a pracovní místa

Základní prioritou makroekonomických politik převážné většiny členských států EU podporující obno-

vení dynamiky udržitelného ekonomického růstu blízko jejich růstového potenciálu je vytváření podmínek (a orientace těchto politik) na konsolidaci veřejných financí.

Potřeba realizace tohoto základního zájmu všech členských států je promítnuta do Integrovaných směrů v části věnované orientaci makroekonomických politik pro období 2005–2008 a je reflektována v NPR členských států pro toto období (viz údaje v tabulce 1).

Členské státy předpokládají, že orientací těchto politik na základní aspekty konsolidace veřejných financí (reformou penzijních a zdravotních systémů, systémů sociálního zabezpečení, krátkodobé rozpočtové konsolidace a vazeb na trh práce) budou vytvářeny příznivější podmínky pro akceleraci dynamiky a efektivnosti ekonomického růstu.

Konsolidace veřejných financí podporující výkon ekonomik členských států je předpokladem oslabování vlivu krátkodobých a střednědobých rizik pro jejich udržitelný ekonomický růst.

Hodnocení Evropské komise podporuje orientaci rozhodujících priorit makroekonomických politik českého NPR /5/. Doporučuje ale v dosavadních (2003–2006) příznivých podmínkách vývoje výkonu české ekonomiky razantnější orientaci na realizaci těchto politik.

Příznivý vývoj výkonu české ekonomiky, charakterizovaný akcelerací meziroční dynamiky HDP a souhrnné produktivity práce v období 2003–2006, je příznivě ovlivňován důsledky přistoupení České republiky k EU. Tento faktor působil příznivě na vývoj příspěvku domácí poptávky (zvláště investiční aktivity, zejména přílivem přímých zahraničních investic) a zejména zahraničního obchodu (dynamickým vývojem vývozu produkce zpracovatelského průmyslu) k akceleraci růstu HDP. Jeho meziroční dynamika se v ČR udržovala v období 2003–2006 výrazně nad úrovní dynamiky v průměru celé EU a také nad úrovní dynamiky ve starých členských státech.

Také vývoj dynamiky souhrnné produktivity práce (HDP na zaměstnanou osobu) je charakterizován výraznou akcelerací meziroční dynamiky v ČR, s výrazným předstihem před její dynamikou ve většině starých členských států EU.

Tento vývoj výkonu české ekonomiky se promítá do realizace konvergenčního procesu ekonomické úrovně (HDP na obyvatele) a souhrnné úrovně produktivity práce (HDP na zaměstnanou osobu) nejen vůči průměrné úrovni EU, ale i vůči většině starých členských států. V roce 2005 dosahuje ekonomická úroveň (HDP na obyvatele v přepočtu PPS) kolem 73 % průměru EU-25 a úroveň produktivity práce (HDP na zaměstnanou osobu) kolem 68 % tohoto průměru (viz údaje v tabulce 2).

Konvergenční proces úrovně výkonnosti české ekonomiky (jehož pokračování se předpokládá i v období realizace záměrů NPR) byl příznivě ovlivňován relativně vysokým využitím potenciálu pracovních sil a zásoby pracovního času.

Je možné konstatovat, že vývoj výkonnosti české ekonomiky v analyzovaném období se promítal příznivě do plnění základního zájmu, tj. do růstu životní úrovně obyvatel a do udržení a zlepšení její pozice v EU a v ekonomice světové (jelikož se realizoval konvergenční proces úrovně ukazatelů výkonnosti české ekonomiky i vůči těmto ukazatelům v USA).

Realizace tohoto základního zájmu České republiky může být ovlivňována celou řadou rizik. Český NPR (obdobně jako NPR ostatních členských států) reaguje identifikací vhodných politik pro realizaci potřebných opatření na snížení vlivu nejvýznamnějších rizik.

Nejdůležitější skupinou priorit makroekonomických politik českého NPR orientovaných na oslabování vlivu těchto rizik jsou politiky ovlivňující konsolidaci financí vládního sektoru, zejména udržení rozpočtové stability a politiky orientované na oslabování očekávaného vlivu demografického vývoje na udržitelnost veřejných financí.

Tabulka č. 1 » Základní skupiny priorit makroekonomických politik pro růst a pracovní místa identifikovaných pro řešení v NPR vybraných členů EU v období 2005–2008

Země	Skupiny problémů
Česká republika	Střednědobá orientace veřejných rozpočtů a posilování střednědobého výdajového rámce státního rozpočtu (1), restrukturalizace výdajů veřejných rozpočtů (2), restrukturalizace daňové zátěže (3), snižování rizik nepřímého zadlužování (vzniku mimorozpočtových fiskálních rizik) (4), strategická rozhodnutí pro stabilizaci důchodového systému a systému financování zdravotní péče (5), zvýšení míry participace práceschopného obyvatelstva (6)
Slovensko	Dlouhodobá udržitelnost veřejných financí do roku 2010 (1), vstup do eurozóny v roce 2009 (2), růst míry zaměstnanosti (3)
Maďarsko	Snižování deficitu veřejných financí (1), reforma důchodového systému a systému zdravotní péče (2), reforma daňového systému (3), zlepšení podmínek pro podnikatelské aktivity (4)
Polsko	Konsolidace a zlepšení řízení veřejných financí (1), reforma systému sociálního zabezpečení (2), monitorování a řízení (vládní agenturou) snižování mimorozpočtových výdajů (3), změny systému zdravotní péče (4), decentralizace veřejných financí (5), snížení podílu státu na financování výdajů výzkumu a vývoje (6), tvorba pracovních míst (7), životní prostředí (8)
Rakousko	Udržitelnost veřejných financí (1), udržení vyrovnaného rozpočtu v průběhu ekonomického cyklu (2), snížení daňové zátěže (do 40 % HDP v roce 2010) (3), akcelerace růstu potenciálního HDP podporou investic do výzkumu a vývoje, vzdělání a infrastruktury (4)
Dánsko	Zdravé veřejné finance (1), stabilní směnný kurz (2), cenová stabilita (3), vysoká míra zaměstnanosti (4)
Finsko	Udržitelnost veřejných financí v podmínkách očekávaného demografického vývoje (1), kontrola veřejných výdajů zajišťujících kapacitu fondů pro veřejné služby a zvyšujících produktivitu a kvalitu udržení služeb veřejného sektoru (2), pokračování reformy důchodového systému (3), udržení rovnovážného vývoje financí centrální vlády (4), zlepšení rovnováhy financí místních samospráv (5)
Švédsko	Udržení zdravých veřejných financí (1), stabilně nízká inflace (2), mzdový vývoj odpovídající vývoji produktivity práce (3), vysoká úroveň zaměstnanosti a využití pracovní doby (4)
Belgie	Udržitelnost veřejných financí (1), zachování systému sociálního zabezpečení (2), zlepšení konkurenceschopnosti podnikatelských subjektů přísnou kontrolou nákladů na pracovní sílu (3)
Nizozemsko	Podpora ekonomické stability (1), zachování udržitelné rozpočtové pozice (2), zlepšení vazeb mezi makroekonomickými a strukturálními politikami a politikami trhu práce (3), zajištění mzdového vývoje podporujícího růst zaměstnanosti (4)
Irsko	Zajištění makroekonomické stability (1), investice do infrastruktury a do ostatních oblastí podporujících ekonomický růst (2), zvládnutí očekávaného dlouhodobého fiskálního tlaku (vyvolaného zejména stárutím obyvatelstva) (3)
Německo	Udržitelnost veřejných financí (1), zlepšení kvality veřejných financí výraznějším přesunem od spotřeby k investicím a od přímých daní k nepřímým daním (2)
Francie	Konsolidace veřejných financí (1), snížení deficitů veřejných rozpočtů (2), modernizace a zlepšení řízení veřejných výdajů (3), reforma systému sociálního zabezpečení (4)
Itálie	Dlouhodobá udržitelnost veřejných financí založená na obnovení dynamiky ekonomického růstu, rozpočtových efektech reformy penzijního systému a střednědobé fiskální konsolidaci (1)
Velká Británie	Zlepšení efektivnosti veřejných výdajů (1), reforma penzijního systému snižující nerovnováhu mezi mzdovými příjmy a penzemi (2)
Portugalsko	Zlepšení dynamiky ekonomického růstu (1), podpora udržitelnosti veřejných financí (2), reforma veřejné administrativy (3)
Španělsko	Upevnění makroekonomické a rozpočtové stability (1), udržitelnost veřejných financí (zdravotní péče a penzijního systému) (2)
Řecko	Obnovení fiskální rovnováhy (1), dlouhodobá udržitelnost veřejných financí (2)
Eurozóna	Zvýšení fiskální disciplíny (1), krátkodobá rozpočtová stabilita (2), dlouhodobá udržitelnost veřejných financí (3), efektivnost veřejné administrativy (4), kvalita veřejných financí (5), reforma systému sociálního zabezpečení, penzijního systému a systému zdravotní péče (6)

Pramen: Communication from the Commission to the Spring European Council, Time to Deliver – Part II: Country Chapters, Brussels 19. 1. 2006, COM (2006)

Určitá rizika pro vývoj výkonnosti české ekonomiky může vytvářet cenový vývoj a její vztahy k vnějšímu ekonomickému prostředí. Srovnání dosavadního (a očekávaného) vývoje harmonizovaného indexu spotřebitelských cen (HICP) umožňuje ale zařadit Českou republiku mezi členské státy s nízkoinflačním vývojem. Podle dosud zpracovaných analýz nelze předpokládat vytváření výraznějšího rizika inflačního vývoje pro udržitelný růst a výkonnost české ekonomiky ani ve střednědobém horizontu (v období realizace politik NPR).

Vztahy členských států k vnějšímu prostředí v jeho vazbě na vytváření rizik pro jejich udržitelný ekonomický růst nejsou v NPR zřetelně identifiková-

ny. Nicméně lze považovat vývoj platební bilance (jako souhrnného ukazatele těchto vztahů) za významný prvek udržení stabilního makroekonomického prostředí.

Příznivý vývoj vazeb české ekonomiky s vnějším prostředím je v rozhodující míře udržován vztahy k EU (podílejí se 85 % na českém vývozu a kryjí 79 % českého dovozu). Po přistoupení České republiky k EU akcelerovala výrazně vývozní expanze produkce českého zpracovatelského průmyslu. Tento trend se promítá do příznivého vývoje obchodní bilance. Výrazně se také zlepšuje vývoj relace běžného účtu k HDP.

Tabulka č. 2 » Relace ukazatelů výkonnosti ekonomik vybraných zemí (na základě údajů přepočtených pomocí běžných standardů kupní síly – PPS, v %)

Země	HDP na obyvatele			HDP na zaměstnanou osobu			HDP na odpracovanou hodinu	
	2000	2005	2007 ^{a)}	2000	2005	2007 ^{a)}	2000	2004
EU-25	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	-	-
EU-15	110,0	108,6	109,7	107,5	106,3	107,7	100,0	100,0
Eurozóna	110,3	106,6	107,3	109,0	106,3	107,3	102,9	100,4
Česká republika	63,7	73,0	78,4	58,5	68,4	73,6	43,9	49,9
Slovensko	47,5	55,1	60,7	54,5	62,2	67,3	46,0	52,8
Maďarsko	52,9	60,9	65,1	60,6	69,1	73,9	-	-
Polsko	46,8	49,9 ^{a)}	53,3	51,3	62,2 ^{a)}	64,4	39,5 ^{b)}	47,6 ^{b)}
Rakousko	125,7	122,7	124,3	-	-	111,8	98,7	96,4
Dánsko	126,2	124,2	127,7	105,0	106,1	109,9	103,4	102,5
Finsko	113,0	112,1	116,1	109,4	106,7	109,8	95,6	95,3
Švédsko	119,0	114,7	118,4	106,7	104,5	107,2	100,4	102,0
Belgie	116,7	117,7	119,5	125,9	128,1	129,8	124,6 ^{b)}	128,5 ^{b)}
Nizozemsko	124,3	123,5	126,8	105,0	108,2	109,8	114,1 ^{b)}	116,5 ^{b)}
Irsko	126,1	137,1	142,0	121,6	126,7	130,8	110,2 ^{b)}	119,6 ^{b)}
Německo	111,9	109,8	110,1	101,2	102,0	102,7	105,5	105,8
Francie	113,5	109,0	109,3	122,0	119,2	121,0	117,4	117,7
Itálie	113,3	102,8	102,5	121,2	108,2	108,5	99,1	92,0
Velká Británie	112,0	116,8 ^{a)}	119,1	103,4	106,7	109,9	93,0 ^{b)}	97,6 ^{b)}
Portugalsko	80,4	71,4 ^{a)}	70,2	72,0	65,9 ^{a)}	65,7	65,1 ^{b)}	59,1 ^{b)}
Španělsko	92,3	98,7	100,0	97,6	98,9	98,4	86,2	87,7
Řecko	72,8	82,2	85,3	-	-	101,5	64,0	71,0
USA	152,2	149,5 ^{a)}	151,7	132,1	136,1 ^{a)}	139,6	109,8	115,4
Japonsko	111,6	108,9 ^{a)}	112,0	91,6	92,6 ^{a)}	95,5	76,9 ^{b)}	79,1 ^{b)}

a) Předpověď

b) Odhad

Pramen: Structural Indicators, Eurostat, 12. 7. 2006

V důsledku příznivého vývoje pozice české ekonomiky na vnitřním trhu EU se zlepšuje míra její integrace do světové ekonomiky (zvláště integrace zboží obchodu) a využití příspěvku zahraničního obchodu k dynamice růstu HDP.

Očekávané pokračování těchto trendů vnějších vazeb české ekonomiky ve střednědobém horizontu podporuje závěr, že nepředstavují významný rizikový faktor pro udržitelný vývoj její výkonnosti.

Nicméně ale nutná orientace priorit makroekonomických politik v českém NPR (a v ostatních členských státech) na konsolidaci financí vládního sektoru a na přípravu opatření snižujících začínající vliv stárnutí obyvatelstva může svými důsledky ovlivňovat vývoj bilance vnějších vztahů prostřednictvím vývoje míry úspor a vývojem očekávání (důvěry) investorů.

Významné riziko pro udržitelný vývoj dynamiky a výkonnosti české ekonomiky představuje vývoj financí vládního sektoru. Česká republika se řadí

valtelstva členských států EU. Tento faktor představuje nejvýraznější riziko pro udržitelný ekonomický růst všech členských států, zejména svým vlivem na vývoj míry zaměstnanosti, růstový potenciál a především na udržitelnost veřejných financí (/10/, /11/, /12/).

Podle základních variant projekcí vývoje počtu obyvatel se bude řadit Česká republika (spolu se Slovenskem, Maďarskem a Polskem) v období 2004–2050 mezi členské státy s jeho velmi výrazným absolutním poklesem. Výrazně dramatická bude změna jeho věkové struktury charakterizovaná zejména nárůstem podílu starších obyvatel (ve věku 65 a více let) až na 32 %, poklesem podílu mladých obyvatel (ve věku do 14 let) na 12 % a obyvatel v produktivním věku (15–64 let) na 56 %.

V důsledku tohoto vývoje vzroste výrazně celková míra ekonomické závislosti, sice nad průměr EU, ale udrží si nižší úroveň než v řadě ostatních členských států.

Podle analýz vlivu předpokládaného snížení zdrojů pracovních sil (jako důsledku stárnutí obyvatelstva ve všech členských státech EU) se předpokládá posílení úlohy produktivity práce pro udržení dynamiky ekonomického růstu.

k členským státům s vysokým deficitem vládního sektoru. Dosavadní jeho vývoj naznačuje, že se nepodaří splnit program postupného snižování deficitu vládního sektoru (z 3,8 % HDP v roce 2006 na 2,7 % HDP v roce 2008). Také nárůst spolufinancování očekávaného transferu finančních prostředků z fondů EU (v období 2007–2013) může působit na zpomalování poklesu deficitu vládního sektoru.

Také udržení stále výrazně nižšího podílu hrubého dluhu vládního sektoru na HDP může být tímto vývojem deficitu ovlivňováno. Z těchto důvodů je rozhodující prioritou makroekonomických politik českého NPR pro období do roku 2008 (obdobně jako v řadě členských států s obdobným vývojem obou ukazatelů) snižování deficitu vládního sektoru a udržení nízké úrovně jeho hrubého dluhu.

Do řady priorit makroekonomických politik NPR se promítá příprava na stárnutí věkové struktury oby-

Tento demografický vývoj v členských státech se bude svými důsledky promítat již v období do roku 2010 do plnění cílů Lisabonské strategie v oblasti zaměstnanosti předpokládaných původně pro splnění v tomto období. Podle nejnovější projekce vývoje míry zaměstnanosti v členských státech (z roku 2005) její celková úroveň (70 %) bude v průměru EU dosažena až kolem roku 2050, se značnou diferenciací podle jednotlivých skupin států. Česká republika by téměř dosáhla tohoto cíle také až v roce 2050. Cíl v míře zaměstnanosti žen (60 %) by měla ČR téměř dosáhnout v roce 2010 (obdobně jako v průměru EU) a cílovou úroveň míry zaměstnanosti starších pracovníků (55–64 let) kolem 50 % až po roce 2010. Řada srovnávaných členských států sice tento cíl překročila již v roce 2003, ale EU jako celek jej dosáhne až po roce 2010.

Většina NPR (obdobně jako český NPR) předpokládá intenzivnější prosazování politik a opatření pro aktivizaci potenciálu pracovních sil, která by oslabovala míru rizika jejich vývoje pro potenciál ekonomického růstu a výkonnost jejich ekonomik.

Podle analýz vlivu předpokládaného snížení zdrojů pracovních sil (jako důsledku stárnutí obyvatelstva ve všech členských státech EU) se předpokládá posílení úlohy produktivity práce pro udržení dynamiky ekonomického růstu. Její vývoj bude závislý na udržení a posílení příspěvku celkové produktivity výrobních faktorů (TFP) a míry a intenzity investování k dynamice produktivity práce.

Česká republika by si měla udržet pokračování srovnatelně rychlé dynamiky produktivity práce podporované příspěvkem TFP a udržením srovnatelně vysoké míry investování a prohlubováním investičního procesu (růstem intenzity investování).

Předpokládaný předstih dynamiky produktivity práce (HDP na pracovníka) v české ekonomice před průměrnou její dynamikou v EU by se měl podle těchto projekcí v období do roku 2050 promítat do pokračování konvergenčního procesu její úrovně v ČR vůči EU. Její úroveň by měla v uvedeném roce v české ekonomice dosáhnout kolem 92 % její průměrné úrovně v EU-25. Pokračoval by také intenzivní konvergenční proces vůči její úrovni ve vyspělých členských státech a řadu z nich by měla ČR v její úrovni postupně předstihnout.

Konvergenční proces úrovně produktivity práce (spolu s udržením vysoké míry využití potenciálu pracovních sil) by se měl promítat (podle těchto prognostických analýz) do konvergenčního procesu ekonomické úrovně (HDP na obyvatele) České republiky vůči průměru EU a vůči její úrovni ve většině členských států.

Výsledky těchto prognostických analýz (připravených pro Pracovní skupinu pro stárnutí Výboru pro hospodářskou politiku Evropské komise (EPC-AWG) v letech 2004–2005) umožňují konstatovat, že demografický vývoj v České republice by neměl (za jinak stejných podmínek) být v budoucnu významným rizikem pro růstový potenciál její ekonomiky. Předpokládá to ale realizaci základních priorit makroekonomických politik NPR již v období do

roku 2008, resp. do roku 2010, zejména politik orientovaných na reformy veřejných financí.

Výsledky analýz vlivu stárnutí obyvatelstva na veřejné finance v členských státech EU identifikují tři skupiny států podle míry rizika pro udržitelný vývoj jejich ekonomik v dlouhodobém časovém horizontu. Do vysoce rizikové skupiny je zařazena Česká republika (vedle Kypru, Řecka, Maďarska, Portugalska a Slovenska). Rozhodující vliv na tento nepříznivý vývoj bude mít zejména výrazný nárůst výdajů na důchodový systém. Také nepříznivá rozpočtová pozice (deficit nad požadovanými 3 % HDP) vytváří značné riziko pro udržitelnost českých veřejných financí ještě před výraznějším prosazením vlivu stárnutí obyvatelstva. Pomalá realizace strukturálních reforem, přetrvávající nízká rozpočtová disciplína a také odklad zavedení eura může přispívat k prohlubování fiskálních problémů s důsledky na vytváření vážného rizika pro udržitelnost dynamiky ekonomického růstu v delším časovém horizontu.

Priority makroekonomických politik českého NPR jsou sice orientovány na vytváření podmínek pro udržitelný vývoj veřejných financí, ale jejich realizace by měla být výrazněji orientována na tzv. Stockholmská kritéria (z roku 2001), tj. v podmínkách české ekonomiky na udržení nízké úrovně hrubého dluhu vládního sektoru, na růst míry zaměstnanosti (zvláště žen a starších pracovníků), na udržení dynamického vývoje produktivity práce a na urychlené zahájení reforem systémů důchodů a zdravotní péče ve stále příznivých podmínkách vývoje výkonu ekonomiky. Reforma veřejných financí by měla být orientována nejen na udržitelnost vývoje české ekonomiky, ale také na efektivní alokaci zdrojů podporující její výraznější orientaci k využití znalostí a lidského kapitálu pro její růst. Z tohoto hlediska vyžaduje realizace priorit makroekonomických politik výraznější propojení s mikroekonomickými politikami podle záměru NPR. Tím by se snížila potenciální rizika pro realizaci základního zájmu České republiky, tj. pokračování růstu životní úrovně obyvatel i ve složitých podmínkách vytvářených stárnutím obyvatelstva.

3. Základní priority mikroekonomických politik zvyšující růstový potenciál

Základní priority mikroekonomických politik NPR pro období 2005–2008 jsou orientovány na zvýšení růstového potenciálu členských států EU vytvářením podmínek pro ekonomiku založenou v rostoucí míře na využití znalosti, výsledků vědecko-technického pokroku a na zvýšení atraktivnosti podnikatelského prostředí pro investice a pro vytváření nových pracovních míst (viz údaje v tabulce 3).

Vytváření podmínek pro realizaci zájmů České republiky v této oblasti se promítá do priorit mikroekonomických politik identifikovaných v NPR. Jsou orientovány na vytváření podmínek pro podporu ekonomických aktivit podnikatelského sektoru (v rostoucí míře založených na využití poznatků výzkumu a vývoje a nových technologií pro efektivní fungování tohoto sektoru) a na zvýšení atraktivnosti české ekonomiky pro investování (z domácích a zahraničních zdrojů) a pro tvorbu nových pracovních míst. Tato základní orientace této části českého NPR je ve značné shodě s orientací NPR ostatních členských států.

Politiky podporující vytváření podmínek pro ekonomiku využívající v rostoucí míře znalosti jsou v českém NPR (ve shodě s Integrovanými směry) orientovány na podporu výzkumu a vývoje, inovačního potenciálu, informační společnosti, konkurenceschopnosti průmyslové základny a na udržitelné využití zdrojů.

Existující rozdíly v reálné úrovni a ve vývoji ukazatelů charakterizujících tyto oblasti (ve srovnání s členskými státy EU) mohou ovlivňovat realizaci zájmů České republiky jak v EU, tak v ekonomice světové.

Na základě srovnání míry a intenzity investování do vzdělání a do výzkumu a vývoje je možné konstatovat, že v České republice nebyly v období 2000–2005 vytvářeny dostatečné předpoklady pro využití přínosů těchto oblastí pro ekonomický růst založený na znalostech. Nedostatečné vytváření předpokladů pro realizaci tohoto významného zájmu ukazuje srovnání míry a intenzity investování do uvedených oblastí ve skandinávských státech, ale i v Rakousku. Nedostatečná je také investiční aktivita podnikatelského sektoru ČR ve výzkumu a vývoji, ob-

dobně jako v některých srovnávaných členských státech (viz údaje v tabulce 4).

Uvažovaný nárůst podílu veřejných výdajů do výzkumu a vývoje v českém NPR v období do roku 2010 (ze současných 0,5 % na 1 %) by měl stimulovat (uplatnění tzv. přenosového efektu) nárůst investic soukromého sektoru do výzkumu a vývoje.

Český NPR uvádí řadu záměrů orientovaných na výraznější podporu sektoru vzdělání a výzkumu a vývoje, ale rozhodující bude jejich realizace. Ta bude značně složitá z hlediska potřebného zvýšení míry a intenzity veřejných investic.

Vzhledem ke značnému zaostávání v úrovni a v rozvoji inovačního potenciálu české ekonomiky (jak z hlediska průměru EU, tak v porovnání s ekonomicky nejrozvinutějšími členskými státy) v podmínkách nutné konsolidace veřejných financí je kladen hlavní důraz v NPR na rozvoj inovační infrastruktury a na podporu zlepšení přístupu podnikatelských subjektů k finančním zdrojům pro podporu inovačních aktivit.

Nejen v České republice, ale i v ostatních členských státech má značný význam pro podporu inovačních aktivit získávání finančních prostředků (jak z veřejných, tak ze soukromých zdrojů) a spolupráce v rozvoji inovačních aktivit mezi veřejnými a soukromými subjekty. Pro posílení inovačního potenciálu české ekonomiky má značný význam využití zkušeností špičkových inovátorů (zejména tří srovnávaných skandinávských členských států) a využití mezinárodní spolupráce podnikatelských subjektů.

Podpora udržitelného ekonomického růstu a konkurenceschopnost členských států EU je stále více závislá na vytváření podmínek pro rozvoj informační společnosti, zejména prostřednictvím využití informačních a komunikačních technologií (ICT).

Přestože v některých oblastech úrovně rozvoje informační společnosti vykazuje Česká republika značné zpoždění (např. vybavení internetem), v řadě oblastí využití informačních služeb není výrazně vzdálena od úrovně jejich rozvoje v ostatních členských státech.

Příznivým faktorem je srovnatelně vysoká míra investování do informačních a komunikačních technologií, zejména do telekomunikačních technologií. Podstatné zvýšení vyžaduje ale intenzita investování

→

→ do informačních a komunikačních technologií (v přepočtu na obyvatele). Český NPR (obdobně jako NPR v řadě jiných členských států) je orientován na politiky a opatření usnadňující rozvoj informační společnosti v oblasti legislativní a na zvýšení veřejných fi-

nančních prostředků do rozvoje informačních a komunikačních technologií a jejich aplikací, zvláště ve veřejných službách a pro zvýšení digitální gramotnosti (jako faktoru zvyšujícího kvalitu lidského kapitálu).

Tabulka č. 3 » Základní skupiny priorit mikroekonomických politik zvyšujících růstový potenciál identifikovaných pro řešení v NPR vybraných členů EU v období 2005–2008

Země	Skupiny problémů
Česká republika	Výzkum, vývoj a inovace (1), prostředí pro podnikatelské aktivity (2), modernizace a rozvoj dopravní a ICT infrastruktury (3), udržitelné využití zdrojů (4)
Slovensko	Prostředí pro podnikatelské aktivity (1), výzkum, vývoj a inovace (2), informační společnost (3)
Maďarsko	Výzkum, vývoj a inovace (1), prostředí pro podnikatelské aktivity (2), hospodářská soutěž (3), rozvoj infrastruktury (4)
Polsko	Rozvoj podnikatelských schopností podnikatelských subjektů (1), rozvoj inovačních aktivit podnikatelských subjektů (2), rozvoj infrastruktury (3), modernizace a upevnění konkurenčního prostředí v síťových odvětvích (4)
Rakousko	Výzkum, vývoj a inovace (1), investice do infrastruktury (2), mezinárodní konkurenceschopnost (3), environmentální technologie (4)
Dánsko	Zlepšení konkurenčního prostředí ve vybraných sektorech (1), posílení efektivity veřejného sektoru (2), rozvoj znalostní společnosti (3), zajištění udržitelnosti životního prostředí (4), podpora podnikatelských schopností (5)
Finsko	Fungování trhů a hospodářská soutěž (1), znalosti a inovace (2), podpora podnikatelských schopností (3), dopravní a ICT sítě (4), energetická politika (včetně ochrany klimatu) (5)
Švédsko	Výzkum, vývoj a inovace (1), difúze informačních a komunikačních technologií (2), prostředí pro podnikatelské aktivity (3), upevňování hospodářské soutěže (4)
Belgie	Podpora výzkumu, vývoje a inovací (1), zlepšení fungování trhu (2), podpora podnikatelských aktivit (3), investice do infrastruktury (4), podpora udržitelného využití přírodních zdrojů (5)
Nizozemsko	Podpora výzkumu, vývoje a inovací (1), zlepšení prostředí pro podnikatelské aktivity (2)
Irsko	Zlepšení konkurenceschopnosti (1), rozvoj infrastruktury (2), regulace (3), snížení sociálního vyloučení (4), efektivnost investic do výzkumu a vývoje (5), podpora inovací a podnikatelských aktivit (6), udržitelný rozvoj (7)
Německo	Znalostní společnost (1), fungování trhu a konkurenceschopnost (2), prostředí pro podnikatelské aktivity (3), ekologické inovace (4)
Francie	Zlepšení konkurenceschopnosti podnikatelského sektoru (1), podpora výzkumu a inovací (2), podpora malých a středních podniků (3), podpora průmyslové politiky (4), zlepšení regulačního prostředí pro podnikatelské aktivity (5)
Itálie	Výzkum a vývoj (1), hospodářská soutěž (2), infrastruktura (3), životní prostředí (4)
Velká Británie	Výzkum, vývoj a inovace (1), podpora podnikatelských aktivit (2), kvalita a efektivnost fungování dopravní infrastruktury (3)
Portugalsko	Konkurenceschopnost a podnikatelské aktivity (1), výzkum, vývoj a inovace (2), regionální soudržnost a udržitelnost životního prostředí (3), efektivnost trhu (4), hospodářská soutěž v síťových odvětvích (5)
Španělsko	Výzkum, vývoj a inovace (1), prostředí pro podnikatelské aktivity (2), prohlubování hospodářské soutěže (3), rozvoj infrastruktury (4)
Řecko	Strukturální reforma trhů produktů pro zlepšení prostředí pro podnikatelské aktivity (1), hospodářská soutěž a podpora vývozu (2), rozvoj znalostní společnosti (3), zlepšení kapitálového trhu (4), životní prostředí a udržitelný rozvoj (5), regionální a sociální soudržnost (6), modernizace veřejné administrativy (7), podpora výzkumu, vývoje a inovací (8)
Eurozóna	Podpora výzkumu, vývoje a inovací (1), zlepšení prostředí pro podnikatelské aktivity (2), posilování hospodářské soutěže a otevírání trhů (3), efektivnost veřejné administrativy (4), podpora infrastruktury (5), investice do informačních a komunikačních technologií (6)

Pramen: Communication from the Commission to the Spring European Council, Time to Deliver – Part II: Country Chapters, Brussels 19. 1. 2006, COM (2006)

Jednou z významných priorit Integrovaných směrů v oblasti mikroekonomických politik promítajících se do NPR je udržení a růst konkurenceschop-

nosti průmyslových základen, zejména zpracovatelského průmyslu členských států. Průmyslové politiky v EU jsou orientovány na vytváření prostředí pro

podporu konkurenceschopnosti podnikatelských subjektů. Integrované směry v této souvislosti orientují NPR na podporu produkce vysokých technologií ve zpracovatelském průmyslu jako základní podmínky udržení a růstu konkurenceschopnosti jak na vnitřním trhu EU, tak na trzích světových. Česká republika sice zaznamenává dlouhodobé tendence nárůstu podílu vysokých technologií na celkové produkci zpracovatelského průmyslu (a na jejím vývozu), ale tento podíl je v ČR stále nižší než ve srovnávaných malých ekonomicky rozvinutých členských státech (a je také nižší než v Maďarsku). Za příznivý rys zvyšující konkurenceschopnost českého zpracovatelského průmyslu je možné považovat pokles produkce nízkých technologií.

Významným faktorem podporujícím konkurenceschopnost českého zpracovatelského průmyslu je jeho rostoucí zapojení do mezinárodních výrobních a odbytových vazeb.

Jak v českém NPR, tak v řadě NPR členských států pro období 2005–2008 je zdůrazňován význam podpory rozvoje inovativních malých a středních podniků a vytváření tzv. klastrů a inovačních pólů pro udržení a růst konkurenceschopnosti jejich průmyslových základen. Vedle využití internacionalizačních a globalizačních procesů v podnikatelských aktivitách pro podporu konkurenceschopnosti jsou v řadě NPR orientovány horizontální politiky na podporu vývozu a na zvýšení atraktivnosti pro přímé zahraniční investice.

Posilování konkurenceschopnosti podnikatelských subjektů (a celé ekonomiky) a udržitelného ekonomického růstu se očekává od implementace politik v NPR podporujících udržitelné využití zdrojů. Synergie mezi udržitelným životním prostředím a ekonomickým růstem se považuje za významnou prioritu NPR. Vzhledem k relativně vysoké náročnosti ekonomického růstu na spotřebu zdrojů orientují Integrované směry mikroekonomické politiky NPR na podporu udržitelné spotřeby zdrojů a posilování synergií mezi ochranou životního prostředí a ekonomickým růstem. Mezi základní priority zájmů všech členských států, které se promítají do NPR, patří snížení energetické náročnosti ekonomického růstu, zvýšení podílu obnovitelných zdrojů a snížení zátěže životního prostředí emisemi CO₂.

Reálná situace je v této oblasti v členských státech značně rozdílná (v závislosti na specifických podmínkách jednotlivých států). Česká republika (spolu se Slovenskem) vykazuje stále (sice s mírně klesající tendencí) abnormálně vysokou energetickou náročnost ekonomického růstu (více než čtyřnásobně vyšší než průměr EU). Tomu odpovídá srovnatelně vysoká míra emisí CO₂. Relativně nižší je v ČR také podíl obnovitelných zdrojů na primárních zdrojích energie (i když je ovlivňován existujícím potenciálem využitelnosti specifických obnovitelných zdrojů, např. vodní energie, energie větru).

Z těchto důvodů jsou priority českého NPR orientovány v této oblasti na politiky podporující snižování energetické náročnosti ekonomického růstu, na rozvoj a implementaci environmentálně příznivých technologií a na orientaci ochrany životního prostředí podporující vytváření nových pracovních míst.

Významným směrem orientace mikroekonomických politik v NPR členských států je reflexe priorit Integrovaných směrů podporujících zvýšení atraktivnosti vnitřního trhu pro investice a zaměstnanost. Tyto priority jsou podporovány politikami orientovanými na rozšiřování a prohlubování vnitřního trhu, podporu rovné hospodářské soutěže, vytváření příznivého prostředí pro podnikatelské aktivity a na podporu rozvoje malých a středních podniků a na rozšiřování a zlepšování infrastruktury.

Česká republika vykazuje v porovnání s ostatními členskými státy srovnatelně vysokou míru integrace do vnitřního trhu se zbožím. Její zapojování do vnitřního trhu se službami, který je značně fragmentován, je závislé na korektní transpozici, implementaci a prosazování komunitární jurisdikce v členských státech. Většina členských států zdůrazňuje v NPR význam dokončení integrace vnitřního trhu se službami. Realizace tohoto cíle je ale závislá na zjednodušení regulačního prostředí a na implementaci příslušných direktiv (zejména pro integraci finančních služeb) v období do roku 2010. Přestože řada NPR identifikuje význam liberalizace trhu se železničními službami, je míra transpozice příslušných acquis značně rozdílná. Vytvoření Evropského trhu železniční dopravy, zvláště nákladní, by přispělo ke zvýšení průchodnosti toků zboží na vnitřním trhu. →

Tabulka č. 4 » Mira a intenzita investování do znalostí ve vybraných zemích

Země	Celkové veřejné výdaje do vzdělávání, ^{a)} v % HDP, 2002	Celkové veřejné výdaje do vzdělávání na obyvatel, v PPS, ^{b)} 2002	v % HDP ^{d)}		Výdaje do výzkumu a vývoje ^{e)}	Průměrná roční tempa vývoje výdajů na výzkum a vývoj, v %, 2001–2004	Celkové výdaje na výzkum a vývoj na pracovníka, v PPS, ^{b)} 2004	
			Celkem, 2004	Veřejné investice, 2003				Podnikatelské subjekty, 2003
EU-25	5,22	1151	1,90	0,69	6,6	89,2 ^{g)}	1,3	983
Česká republika	4,41	658	1,28	0,50	1,0	85,4	4,5	423
Slovensko	4,35	493	0,53	0,26	0,3	68,6	-1,8	167
Maďarsko	5,51	708	0,89	0,62	10,6	87,8	1,5	318
Polsko	5,60	561	0,58	0,43	6,0	77,4	0,4	166
Německo	4,78	1143	2,49	0,77	12,5	93,5	0,8	1303
Rakousko	5,67	1532	2,26	0,70	4,1	82,9	5,1	1215
Dánsko	8,51	2301	2,63	0,80	2,7	86,7	4,3	1404
Finsko	6,39	1565	3,51	1,03	5,8	88,1	4,0	1993
Švédsko	7,66	1932	3,74	1,02	5,5	93,7	-2,1	2018
Portugalsko	5,83	987	0,78 ^{h)}	0,52	1,5	68,2	-4,3	272 ⁱ⁾
Španělsko	4,44	923	1,05 ^{h)}	0,48	6,4	78,3	10,2	551 ^{h)}
Řecko	3,96	676	0,58	0,41	6,9	-	1,1	298 ^{h)}
USA	5,35	1784	2,59 ^{h)}	0,86	4,5	90,6	-0,1	1779 ^{h)}
Japonsko	3,60	893	3,15 ^{h)}	0,89	2,7	86,8	1,8	1526 ^{h)}

a) Bežné a investiční výdaje, včetně podpor studentů a rodin prostřednictvím stipendií, veřejných půjček a podpor pro soukromé a neziskové organizace ve vzdělávacím sektoru
 b) V koeficientech kupní síly měn (PPS) na obyvatele v roce 2002

c) Hrubé domácí výdaje

d) V národních měnách

e) Podíl výzkumu a vývoje na vysokých školách podporovaný podnikatelským sektorem, v národních měnách

f) V národních měnách, na základě dotazníkového šetření

g) V PPS v cenách 1995

h) V koeficientech kupní síly měn (PPS) roku 2004

i) 2003

j) EU-15

Pramen: Structural Indicators, Eurostat, September 2005; Eurostat news release, 6 December 2005; European Innovation Scoreboard 2005; Comparative Analysis of Innovation Performance, CEC, Brussels, May 20, 2005; The EU Economy: 2005 Review, EC, Brussels, November 2005; The EU Economy: 2004 Review, EC, Brussels, 26 October 2004

Všeobecně se předpokládá (v řadě NPR) výraznější uplatnění pravidel pro veřejné soutěže pro zvýšení efektivity operací na vnitřním trhu. Vytváření podmínek pro hospodářskou soutěž a růst míry otevřenosti vnitřního trhu jsou významné faktory podporující akceleraci ekonomického růstu. Tento efekt se výrazně projevil v české ekonomice po přistoupení (a již v době přípravy na přistoupení) k EU v roce 2004. Její vysoká míra integrace do vnitřního trhu EU a růst konkurenceschopnosti její produkce na tomto trhu se promítá do vysokého příspěvku zahraničního obchodu k dynamice růstu českého HDP. Předpokládá

se pokračování tohoto trendu začleňování české ekonomiky do vnitřního trhu a prohlubováním účasti podnikatelských subjektů na tomto trhu, zvláště po akceleraci otevírání vnitřního trhu se službami a pro produkci a operace síťových odvětví.

K výraznějšímu otevírání národních trhů členských států a ke zvýšení úlohy hospodářské soutěže přispívá snížení míry a změna orientace státní pomoci. V České republice trend snížení její míry (v poměru k HDP) je velmi výrazný. V roce 2004 byla její celková míra v ČR (0,41 % HDP) výrazně pod její úroveň v EU-15 (0,57), resp. v Eurozóně (0,61). Je výrazněji

Tabulka č. 5 » Pozice vybraných zemí podle úrovně ukazatelů konkurenceschopnosti podnikatelského sektoru v roce 2006

Země	Ze 121 zemí ^{a)}			Z 24 členů EU-25 (bez Lucemburska) ^{a)}		
	Celkem	V tom		Celkem	V tom	
		Kvalita národního prostředí	Operace a strategie podniků		Kvalita národního prostředí	Operace a strategie podniků
Česká republika	32	32	28	14	14	11
Slovensko	40	39	45	18	17	19
Maďarsko	39	35	43	17	15	18
Polsko	53	53	49	24	24	21
Rakousko	12	14	10	7	7	7
Dánsko	5	6	6	3	4	3
Finsko	3	3	8	2	2	5
Švédsko	7	8	3	5	6	2
Belgie	17	17	13	9	8	9
Nizozemsko	6	5	7	4	3	4
Irsko	22	23	17	10	10	10
Německo	2	2	2	1	1	1
Francie	16	18	11	8	9	8
Itálie	38	42	32	16	19	13
Velká Británie	8	7	9	6	5	6
Portugalsko	28	26	40	12	12	17
Španělsko	30	31	31	13	13	12
Řecko	49	47	53	23	22	22
USA	1	1	1	-	-	-
Japonsko	9	9	5	-	-	-

a) Pořadí ze 121 analyzovaných zemí a 24 členů EU-25 (bez Lucemburska) od nejlepšího (1) k nejhoršímu (121, resp. 24) na základě příslušných indexů

Pramen: The Global Competitiveness Report 2006–2007, Creating an Improved Business Environment, WEF, Geneva 2006

orientována na horizontální formy. ČR ale stále patří k členským státům s vyšším podílem sektorové pomoci (61 %) na celkové pomoci státu. Výrazné snížení míry státní podpory (a nárůst podílu horizontálních typů pomoci) ukazuje na vytváření příznivějších podmínek pro hospodářskou soutěž na českém trhu.

Konkurenceschopnost členských států EU je v rozhodující míře ovlivňována úrovní fungování podnikatelských subjektů. Z těchto důvodů Integrované směry orientují NPR na politiky podporující soutěživé prostředí pro podnikatelské subjekty, na zlepšování regulace prostředí pro tyto subjekty, na podporu podnikatelské kultury a na vytváření příznivého prostředí pro rozvoj malých a středních podniků.

V českém NPR je výrazná reflexe navržených směrů pro podporu a vytváření příznivého prostředí pro podnikatelské aktivity a pro malé a střední podniky. Zdůrazňuje se zejména význam implementace regulačních opatření snižujících administrativní zátěž podnikatelských subjektů a opatření (systémů) na podporu rozvoje malých a středních podniků, zvláště výrazně inovativních.

Na základě výsledků analýzy pozice České republiky podle konkurenceschopnosti podnikatelského sektoru (kterou zpracovalo Světové ekonomické fórum pro 121 zemí /13/) je možné konstatovat, že se stále pohybovala v období 2001–2006 na konci první třetiny hodnocených zemí z hlediska kvality národního prostředí pro podnikatelské aktivity (tj. kolem 30. až 32. místa). Z hlediska ocenění operací a strategie podnikatelských subjektů se v průběhu tohoto období pozice ČR zlepšila (v roce 2006 byla hodnocena 28. místem). Mezi 24 členskými státy EU-25 (bez Lucemburska) je ČR hodnocena (přepočteným) 14. místem z hlediska kvality národního prostředí a 11. místem podle operací a strategie podnikatelských subjektů. I když je toto hodnocení výrazně orientační, značně příznivější pozice tří srovnávaných skandinávských členských států ukazuje na možnosti využití jejich zkušeností s vytvářením příznivějšího prostředí pro podnikatelské aktivity také v české ekonomice (viz údaje v tabulce 5).

Trvalý zájem zahraničních investorů o podnikání v České republice (který je stále méně ovlivňován nižší úrovní mezd) ukazuje, že se v české ekonomice

postupně vytvářejí příznivější podmínky pro podnikatelské aktivity (v oblasti legislativní, daňové a vytváření finančních fondů).

Pro prohlubování vnitřního trhu a pro zvyšování atraktivnosti národních trhů členských států pro podnikatelské aktivity má klíčový význam implementace politik NPR podporujících rozšiřování a zlepšování nejen informační a komunikační infrastruktury, ale zejména dopravní infrastruktury (v rámci vytváření podmínek pro rozvoj informační společnosti).

Rozhodující prioritou v NPR mají politiky a opatření podporující modernizaci dopravní infrastruktury. Jak v českém NPR, tak v NPR dalších členských států je kladen důraz na podporu stavby železničních koridorů zahrnutých do sítě TEN. Značná pozornost je věnována rozvoji infrastrukturní sítě propojující jednotlivé národní regiony a příhraniční regiony sousedních členských států. Investiční nákladnost infrastrukturních projektů orientuje pozornost v řadě NPR na vytváření předpokladů pro využití partnerství veřejných a soukromých finančních prostředků a prostředků burzovního kapitálu a také pro využití prostředků z fondů EU.

4. Základní priority strategie zaměstnanosti

Evropská strategie zaměstnanosti tvořící tzv. pilíř zaměstnanosti Lisabonské strategie je promítnuta do Integrovaných směrů, které orientují NPR na tři skupiny priorit pro řešení v období 2005–2008: (1) zvýšení atraktivnosti a udržení pracovních sil v pracovním poměru, zvýšení zdrojů pracovních sil a modernizaci sociální ochrany zaměstnanců, (2) zlepšení adaptační schopnosti pracovních sil a podnikatelských subjektů, (3) zvýšení investic do lidského kapitálu prostřednictvím kvalitnějšího vzdělání a zvyšování kvalifikace pracovních sil.

Analýza základních skupin priorit politik trhu práce identifikovaných pro řešení v NPR vybraných členských států EU v období 2005–2008 charakterizuje jejich výraznou orientaci (viz údaje v tabulce 6) na:

- podporu růstu míry zaměstnanosti, participace a růst potenciálu trhu práce,
- zvýšení adaptability pracovních sil a podnikatelských subjektů jak z hlediska efektivnosti využití

- pracovních sil, tak z hlediska růstu produktivity práce,
- zvýšení kvality pracovních sil prostřednictvím investic do lidského kapitálu v zájmu růstu míry zaměstnanosti a dynamiky produktivity práce.

Tabulka č. 6 » Základní skupiny priorit politik trhu práce identifikovaných pro řešení v NPR vybraných členů EU v období 2005–2008

Země	Skupiny problémů
Česká republika	Pružnost trhu práce (1), začleňování na trhu práce (2), vzdělání (3)
Slovensko	Vyšší míra zaměstnanosti (1), modernizace systému vzdělávání (2), demografické změny (3), začleňování na trhu práce (4)
Maďarsko	Růst míry zaměstnanosti (1), zlepšení začleňování handicapovaných na trhu práce (2), snížení regionálních rozdílů v míře zaměstnanosti (3), podpora lidského kapitálu zlepšením systému vzdělávání a kvalifikace (4)
Polsko	Tvorba pracovních míst a snižování nezaměstnanosti (1), adaptabilita pracovních sil a podnikatelských subjektů investicemi do lidského kapitálu (2)
Rakousko	Růst míry zaměstnanosti (1), zvýšení participace na trhu práce (jako reakce na stárnutí obyvatelstva) (2), adaptabilita pracovních sil snižováním nelegálních forem zaměstnávání a podporou smluvní volnosti v pracovně právních vztazích při zachování sociální ochrany (3), reforma systému vzdělávání a kvalifikace (4)
Dánsko	Růst míry participace obyvatelstva (jako reakce na stárnutí obyvatelstva) (1), adaptabilita zaměstnanců a podnikatelských subjektů (2), zlepšení systému základního školství (3), růst počtu studentů sekundárního a terciárního systému vzdělávání (4)
Finsko	Prodlužování délky pracovní aktivity (1), zlepšení stimulačního účinku daní a dávek na míru zaměstnanosti (2), tvorba mezd (3), zlepšení rovnováhy mezi poptávkou a nabídkou pracovních sil (4)
Švédsko	Růst míry participace obyvatelstva a počtu odpracovaných hodin (jako rozhodující faktory růstu nabídky práce) (1)
Belgie	Růst míry zaměstnanosti (snížení nezaměstnanosti mladých pracovních sil, snížení dlouhodobé nezaměstnanosti a zvýšení participace starších pracovních sil) (1), snížení vysoké daňové zátěže práce (2)
Nizozemsko	Začleňování nových pracovních sil na trhu práce (1), zvyšování počtu odpracovaných hodin (zejména pracovních sil na částečný úvazek) (2), investice do lidského kapitálu (3), zdržlivý mzdový vývoj (4)
Irsko	Udržení vysoké míry zaměstnanosti (1), zlepšení kvality a produktivity práce (při zachování sociální soudržnosti) (2), udržení vysoké nabídky pracovních sil (růstem míry participace, migrace kvalifikovaných pracovních sil) (3), rozvoj vysoce kvalifikovaných a adaptabilních pracovních sil (4)
Německo	Systém vzdělávání a celoživotního vzdělávání (pro podporu znalostní společnosti) (1), strukturální reformy institucí trhu práce (2), růst míry participace (3), růst adaptability a zaměstnatelnosti pracovních sil (4), vytváření souladu mezi rodinným životem a zapojením do pracovního procesu (5)
Francie	Snížení mzdových nákladů na pracovní sílu (1), zvýšení zdrojů pracovních sil znovuzačleňováním pracovních sil na trh práce (2), reformy fungování trhu práce (3)
Itálie	Posilování systému vzdělávání a kvalifikace (1), růst míry zaměstnanosti (2), snížení regionálních rozdílů v ukazatelích trhu práce (3)
Velká Británie	Růst míry zaměstnanosti (1), růst kvalifikace pracovních sil (2), integrace handicapovaných na trhu práce (3)
Portugalsko	Zlepšení úrovně kvalifikace pracovních sil (1)
Španělsko	Růst míry zaměstnanosti (1), růst míry zaměstnanosti žen (2), snížení segmentace trhu práce (rozšířením smluvní volnosti) (3), investice do lidského kapitálu (do vzdělávání a kvalifikace) (4)
Řecko	Růst míry zaměstnanosti (zvláště žen) (1), snížení míry nezaměstnanosti (2), podpora systému vzdělávání a systému celoživotního vzdělávání (3), zlepšení fungování trhu práce (4), adaptabilita pracovních sil a podnikatelských subjektů (5)
Eurozóna	Zvýšení schopnosti trhu práce pružně reagovat na asymetrické šoky tržní ekonomiky (1), růst míry participace (zvláště žen a starších pracovních sil) (2), zvýšení adaptability pracovních sil a podnikatelských subjektů (3), zlepšení systému investování do lidského kapitálu (4)

Pramen: Communication from the Commission to the Spring European Council, Time to Deliver – Part II: Country Chapters, Brussels 19. 1. 2006, COM (2006)

→ Přestože celková orientace priorit politik reforem trhu práce v NPR více méně odpovídá realizaci záměrů revitalizované Lisabonské strategie, hodnocení NPR jednotlivých členských států provedené Evropskou komisí /5/ upozorňuje, že v řadě z nich nelze předpokládat realizaci cílů Národních Lisabonských programů navrhovanými politikami. Z těchto důvodů je nutné vynaložit značné integrované úsilí národních orgánů (na základě pravidelných ročních hodnocení plnění a dopracování NPR až do roku 2008, kdy bude připraven podle stávajících závěrů nový cyklus těchto programů) na zajištění jejich realizovatelnosti.

Realizace nízké dynamiky ekonomického růstu ve většině členských států EU v období 2001–2005 se promítla do zpomalení dynamiky zaměstnanosti. Tento vývoj nevytvořil příznivé podmínky pro realizaci cílů Lisabonské strategie v oblasti zaměstnanosti, tj. dosažení 70% celkové míry zaměstnanosti, alespoň 60% míry zaměstnanosti žen a 50% míry zaměstnanosti ve skupině starších pracovníků (ve věku 55–64 let).

Z těchto důvodů tvoří významnou skupinu priorit politik trhů práce NPR jejich orientace na podporu růstu míry zaměstnanosti a potenciálu trhů práce.

Přestože celková míra zaměstnanosti se v České republice udržuje (64,8 %) nad průměrem EU-25 (63,8 %), stále nedosahuje její úrovně ve srovnávaných malých vyspělých členských státech, ale i např. ve Velké Británii. Nižší schopnost akcelerace růstu míry zaměstnanosti v ČR (zvláště žen, mladých a starších pracovníků) se promítá do zachování relativně vysoké míry nezaměstnanosti, obdobně jako v řadě srovnávaných členských států (viz údaje v tabulce 7).

Z těchto důvodů je významným zájmem České republiky realizace priorit reflektovaných v NPR orientovaných na růst míry zaměstnanosti, zlepšení kvality a produktivity práce a posílení sociální a oblastní (regionální) soudržnosti trhu práce (vzhledem ke stále existujícím značným regionálním rozdílům v úrovni nezaměstnanosti).

Srovnávací analýzy potvrzují značný potenciální prostor pro zvýšení míry zaměstnanosti v České republice (nad uvažovaný cíl v NPR pro rok 2008 kolem 66,4 %, pro ženy kolem 57,6 % a pro starší pracovníky kolem 47,5 %). Její růst by mohl příznivě ovlivnit ak-

celeraci konvergenčního procesu ekonomické úrovně ČR vůči průměru EU.

Příznivým rysem vývoje je z tohoto hlediska udržení relativně vysoké míry využití pracovního času v české ekonomice, která ovlivňuje příznivě konvergenční proces jak úrovně soukromé produktivity práce (HDP na pracovníka), tak ekonomické úrovně (HDP na obyvatele).

Evropská komise hodnotí příznivě důraz na priority politik orientovaných v českém NPR na podporu pružnosti trhu práce a začleňování na trh práce (zejména mladých a starších pracovníků a cizinců). /5/ Větší pozornost by měla být (podle tohoto hodnocení) věnována vytváření podmínek pro zvýšení růstu zaměstnanosti žen a snižování regionálních rozdílů v míře zaměstnanosti a nezaměstnanosti. Podpora podnikatelských aktivit a přílivu přímých zahraničních investic je orientována tímto směrem i v období realizace českého NPR.

Růst míry zaměstnanosti (a snižování míry nezaměstnanosti) je závislý na vytváření podmínek podporujících adaptabilitu jak trhu práce, tak podnikatelských subjektů. Důraz je kladen na vytváření rovnováhy mezi pružností trhu práce reagujícího na rychlé změny výrobních procesů (v důsledku růstu absorpce a difúze nových technologií a systému řízení) a bezpečností zaměstnání, tj. realizace tzv. flexicurity. V českém NPR jsou promítnuty prvky tohoto systému do orientace politik trhu práce v souvislosti s vytvářením podmínek pro zvyšování pružnosti českého trhu práce jako významného prvku konkurenceschopnosti české ekonomiky.

Významným prvkem podpory růstu míry zaměstnanosti a pružnosti trhu práce je vytváření podmínek pro růst efektů z využití pracovních sil, tj. vývoj nákladů na pracovní sílu ve vazbě na růst produktivity práce. Prosazuje se tendence zpomalování dynamiky růstu reálných nákladů na pracovní sílu a zpomalování dynamiky reálných jednotkových nákladů práce.

Tento trend se realizuje také v české ekonomice. Je jedním z faktorů ovlivňujících obnovení dynamiky růstu zaměstnanosti.

Průmět orientace Integrovaných směrů na podporu růstu kvality pracovních sil do politik NPR je dán jejím rostoucím významem pro realizaci udrží-

telného ekonomického růstu. Z těchto důvodů jsou politiky zaměstnanosti v NPR všech členských států orientovány na reflexi rozšiřování a zlepšování investic do lidského kapitálu a na adaptaci systémů vzdělávání a kvalifikace na požadavky nové struktury kompetencí sociálních partnerů (zaměstnanců, zaměstnavatelů a státních orgánů).

Přestože orientace politik na zlepšování kvality pracovních sil (lidského kapitálu) je reflektována v českém NPR, řada ukazatelů signalizuje nedostatečnost dosavadního úsilí v prosazování této orientace. Česká republika vykazuje stále srovnatelně nižší míru a intenzitu veřejných výdajů na vzdělání, i když jejich podíl na HDP a v přepočtu na obyvatele zarna-

celkové míry vzdělání, resp. vývoj v obou prvních dvou skupinách. Značné zaostávání jak ve srovnání s průměrem EU, tak s řadou ekonomicky vyspělých členských států vykazuje ale v podílu obyvatel s terciárním vzděláním. Na výrazné využití potenciálu obyvatel (dosahujícího vysokého podílu) s vyšším středním vzděláním pro zvýšení podílu obyvatel s cílově orientovaným terciárním vzděláním (podle potřeb trhu práce) jsou prioritně orientovány nejen politiky českého NPR pro období 2005–2008, ale i Strategie hospodářského růstu na období do roku 2013.

K vytvoření komplexní strategie celoživotního vzdělávání jsou zavázány členské státy (do roku 2006) s cílem dosažení podílu obyvatel ve věku 25–64 let

Zvyšování kvality pracovních sil jako významný faktor růstu míry zaměstnanosti předpokládá změnu struktury vzdělání a kvalifikace. Analýzy potvrzují, že značný počet obyvatel v produktivním věku má omezený přístup na trh práce v důsledku nižšího (nebo neodpovídajícího) vzdělání a kvalifikace.

menává růst (viz údaje v tabulce 4). V této souvislosti řada NPR (včetně českého) identifikuje možnosti vyššího využití kombinace veřejných a soukromých finančních prostředků a výraznějšího využití Strukturálních fondů pro zvýšení míry a intenzity investování do vzdělávacího systému.

Zvyšování kvality pracovních sil jako významný faktor růstu míry zaměstnanosti předpokládá změnu struktury vzdělání a kvalifikace. Analýzy potvrzují, že značný počet obyvatel v produktivním věku má omezený přístup na trh práce v důsledku nižšího (nebo neodpovídajícího) vzdělání a kvalifikace.

Kritickými problémy trhu práce EU (na které jsou orientovány politiky NPR) jsou z hlediska potřebného růstu kvality pracovních sil: (1) značně vysoký podíl obyvatel ve věku 18–24 let opouštějící vzdělávací systém na úrovni nižšího středního vzdělání, (2) stagnující míra dosažení vyššího středního vzdělání obyvatel ve věkové skupině 20–24 let, (3) nízký podíl obyvatel s vyšším (terciárním) vzděláním na obyvatelstvu v produktivním věku v řadě členských států. Česká republika vykazuje daleko příznivější vývoj

účastníků se systémů celoživotního vzdělávání a zvyšování kvalifikace kolem 12,5 % v roce 2010. S cílem snížení značných rozdílů v současné úrovni tohoto podílu (proti průměru EU-25 ve výši kolem 11 % v roce 2005 dosahuje Česká republika 5,9 %) orientují NPR pozornost na podporu rozvoje systému celoživotního vzdělávání. Význam se přikládá podpoře spolupráce sociálních partnerů nejen z hlediska organizačního, ale i z hlediska finanční podpory tohoto systému.

V celkově příznivém hodnocení reflexe Integrovaných směrů do politik a opatření základních priorit zaměstnanosti českého NPR provedeném Evropskou komisí /5/ se upozorňuje zejména na potřebu jejich výraznější orientace na zlepšení kvality lidského kapitálu (systému celoživotního vzdělávání, výzkumu, vývoje a inovací) a na větší důraz na odstraňování regionálních disparit v míře nezaměstnanosti.

Lze předpokládat, že využití zkušeností členských států s výrazně příznivými parametry vývoje trhu práce může přispět k realizaci záměrů českého NPR do roku 2008 a k naplnění českého Národního Lisabonského programu do roku 2010 v této oblasti realizace zájmů.

Tabulka č. 7 » Vývoj míry zaměstnanosti ve vybraných zemích (v %)

Země	Celková míra zaměstnanosti ^{a)}				Míra zaměstnanosti starších pracovníků ^{b)}				Míra zaměstnanosti mladých pracovníků ^{c)}									
	Celkem		Muži	Ženy	Celkem		Muži	Ženy	Celkem		Muži	Ženy						
	2000	2005	2000	2005	2000	2005	2000	2005	2000	2005	2000	2005						
EU-25	62,4	63,8	71,2	71,3	53,6	56,3	36,6	42,5	46,9	51,8	26,9	33,7	-	-	-	-		
EU-15	63,7	65,2	72,8	72,9	54,1	57,4	37,8	44,1	48,0	53,1	28,0	35,4	48,8	47,6	52,6	51,2	44,9	43,8
Eurozóna	61,7	63,5	71,6	71,8	51,7	55,2	34,2	40,4	44,6	49,7	24,3	31,5	-	-	-	-	-	-
Česká republika	65,0	64,8	73,2	73,3	56,9	56,3	36,3	44,5	51,7	59,3	22,4	30,9	43,2	33,9	48,2	38,7	38,0	28,8
Slovensko	56,8	57,7	62,2	64,6	51,5	50,9	21,3	30,3	35,4	47,8	9,8	15,6	45,8	36,5	50,2	40,6	41,5	32,3
Maďarsko	56,3	56,9	63,1	63,1	49,7	51,0	22,2	33,0	33,2	40,6	13,3	26,7	34,6	27,1	39,2	30,3	29,9	23,8
Polsko	55,0	52,8	61,2	58,9	48,9	46,8	28,4	27,2	26,7	35,9	21,4	19,7	37,4	33,5	40,5	37,2	34,4	29,8
Rakousko	68,5	68,6	77,3	75,4	59,6	62,0	28,8	31,8	41,2	41,3	17,2	22,9	54,7	59,2	59,3	63,6	50,1	54,8
Dánsko	76,3	75,9	80,8	79,8	71,6	71,9	55,7	59,5	64,1	65,6	46,6	53,5	67,2	67,2	69,4	70,6	65,0	63,9
Finsko	67,2	68,4	70,1	70,3	64,2	66,5	41,6	52,7	42,9	52,8	40,4	52,7	50,4	49,2	50,0	47,9	50,8	50,5
Švédsko	73,0	72,5	75,1	74,4	70,9	70,4	64,9	69,4	67,8	72,0	62,1	66,7	54,2	51,5 ^{d)}	54,2	54,1 ^{d)}	54,2	51,6 ^{d)}
Belgie	60,5	61,1	69,5	68,3	51,5	53,8	26,3	31,8	36,4	41,7	16,6	22,1	33,6	33,2	37,2	34,8	30,0	31,5
Nizozemsko	79,2	73,2	82,1	79,9	63,5	66,4	38,2	46,1	50,2	56,9	26,1	35,2	73,6	70,0 ^{d)}	74,7	70,6 ^{d)}	72,4	69,3 ^{d)}
Irsko	65,2	67,6	76,3	76,9	53,9	58,3	45,3	51,6	63,2	65,7	27,2	37,3	50,1	50,5	55,1	53,3	44,9	47,6
Německo	65,6	65,4	72,9	71,2	58,1	59,6	37,6	45,4	46,4	53,5	29,0	37,5	51,3	50,2	54,3	53,5	48,1	46,7
Francie	62,1	63,1	69,2	68,8	55,2	57,6	29,9	37,9	33,6	40,7	26,3	35,2	35,8	33,7	39,2	37,3	32,3	29,9
Itálie	53,7	57,6	68,0	69,9	39,6	45,3	27,7	31,4	40,9	42,7	15,3	20,8	37,6	33,5	42,4	38,1	32,6	28,7
Velká Británie	71,2	71,7	77,8	77,6	64,7	65,9	50,7	56,9	60,1	66,0	41,7	48,1	68,2	65,9	72,0	63,0	64,2	62,7
Portugalsko	68,4	67,5	76,5	73,4	60,5	61,7	50,7	50,5	62,1	58,1	40,6	43,7	47,1	43,0	52,1	46,9	42,0	38,8
Španělsko	56,3	63,3	71,2	75,2	41,3	51,2	37,0	43,1	54,9	59,7	20,2	27,4	46,8	52,1	52,7	57,2	40,7	46,8
Řecko	56,5	60,1	71,5	74,2	41,7	46,1	39,0	41,6	55,2	58,8	24,3	25,8	36,2	33,9	38,5	37,1	33,9	30,6
USA	74,1	71,2 ^{h)}	80,6	77,2 ^{h)}	67,8	65,4 ^{h)}	57,8	59,9 ^{h)}	65,7	66,0 ^{h)}	50,6	54,3 ^{h)}	64,5	60,8	67,0	62,9	62,0	58,6
Japonsko	68,9	68,7 ^{h)}	80,9	80,0 ^{h)}	56,7	57,4 ^{h)}	62,8	63,0 ^{h)}	78,4	78,1 ^{h)}	47,9	48,6 ^{h)}	46,5	44,6	46,5	44,2	46,4	45,0

a) Je zjišťována jako podíl zaměstnaných ve věkové skupině 15–64 let na celkovém počtu obyvatel ve stejné věkové skupině
 b) Je zjišťována jako podíl zaměstnaných ve věkové skupině 55–64 let na celkovém počtu obyvatel ve stejné věkové skupině
 c) Je zjišťována jako podíl zaměstnaných ve věkové skupině 15–24 let na celkovém počtu obyvatel ve stejné věkové skupině
 d) 2004

Pramen: Structural Indicators, Eurostat, 12. 7. 2006; OECD Employment Outlook 2006, Boosting Jobs and Incomes, OECD, Paris 2006

5. Souhrnné hodnocení pozice v realizaci zájmů České republiky

Souhrnné hodnocení pozice v realizaci zájmů České republiky (s využitím ukazatelů konkurenceschopnosti její ekonomiky a jejího růstového potenciálu publikovaných Světovým ekonomickým fórem (WEF) v roce 2006 /13/) umožňuje konstatovat, že její relativně příznivá pozice podle ukazatelů konkurenceschopnosti jak v ekonomice světové (29. místo mezi 125 zeměmi), tak v EU-25 (14. místo) i její relativně příznivá pozice podle ukazatelů růstového potenciálu ve světové ekonomice (38. místo ze 125 hodnocených zemí) je pozitivně ovlivňována faktory efektivnosti a inovačními faktory, včetně přínosů informačních a komunikačních technologií (viz údaje v tabulce 8). Značné rezervy existují v potřebném zlepšení institucionálních faktorů a fungování makroekonomického prostředí pro podporu udržitelného růstu výkonnosti české ekonomiky.

Pozice České republiky podle souhrnné úrovně konkurenceschopnosti její ekonomiky, klíčového faktoru realizace jejího základního zájmu, tj. udržení a růstu životní úrovně, je hodnocena podle analýzy pro období 2006–2007 relativně příznivě (viz údaje v tabulce 8). Mezi 125 hodnocenými zeměmi se ČR nachází na konci první čtvrtiny jejich počtu (na 29. místě). Tato její pozice je méně příznivě ovlivňována skupinou základních faktorů (42. místo), která zahrnuje hodnocení vlivu institucionálního uspořádání ekonomiky, infrastruktury, makroekonomického systému a systému zdravotnictví a základního vzdělávání. Zvláště skupina faktorů charakterizujících vliv institucí (vlády) a jejich vazeb na ostatní faktory fungování ekonomiky (60. místo) a skupina faktorů charakterizujících vliv systému zdravotnictví a základního vzdělávání (58. místo) oslabují podle této analýzy vliv skupiny základních faktorů na hodnocení celkové pozice České republiky podle úrovně její konkurenceschopnosti.

Naproti tomu skupina faktorů efektivnosti (27. místo), zahrnující příznivé hodnocení vlivu vyššího vzdělávání a kvalifikace a zejména vlivy spojené s absorpcí a difúzí technologií, přispívá k udržení celkové pozice České republiky na 29. místě mezi 125 hodno-

cenými zeměmi. Tuto její pozici ale oslabují méně příznivé vlivy efektivnosti fungování trhu.

Obdobně příznivý vliv skupiny inovačních faktorů (27. místo) je podporován fungováním podnikatelského sektoru (značný vliv má zřejmě internacionalizace tohoto sektoru v důsledku přílivu přímých zahraničních investic, což ovlivňuje také vliv skupiny faktorů technologických) a vytvářením podmínek pro inovační aktivity.

Z uvedeného hodnocení pozice České republiky podle úrovně ukazatelů konkurenceschopnosti její ekonomiky je zřejmé, že pro udržení a zlepšení její pozice má klíčový význam zlepšení fungování institucionálního uspořádání, zejména vazeb institucí vládního a podnikatelského sektoru a udržení příznivého vývoje působení faktorů vytvářejících podmínky pro růst efektivnosti a inovačního prostředí.

Tyto dvě skupiny faktorů mají klíčový význam také pro udržení a posilování konkurenceschopnosti růstového potenciálu české ekonomiky. Podle hodnocení WEF /13/ za rok 2006 je celková pozice ČR z hlediska růstového potenciálu (38. místo) mezi 125 hodnocenými zeměmi výrazně příznivěji ovlivňována absorpcí a difúzí technologií (22. místo) a přínosy z aplikací informačních a komunikačních technologií (29. místo) než úrovní veřejných institucí (46. místo) a makroekonomickým prostředím (48. místo).

Také toto hodnocení potvrzuje význam orientace Integrovaných směrů a jejich reflexe v NPR (a zvláště v českém NPR) na politiky a opatření podporující růst efektivnosti fungování veřejných institucí (zvláště vládního sektoru) a jejich spolupráce s podnikatelským sektorem a na politiky podporující ekonomický růst s důrazem na využití znalostí a inovačních aktivit.

Tabulka č. 8 » Pozice vybraných zemí podle úrovně ukazatelů konkurenceschopnosti v období 2006–2007

Země	Celkové pořadí				Ze 125 zemí ^{a)}										Z 25 členů EU-25 ^{b)}		
	Základní faktory	Instituce	Infrastruktura	V tom	Makroekonomické faktory	Zdrojové faktory	Faktory efektivity	Vyšší vzdělávací kvalifikace	V tom	Efektivnost	Tech-nologie	Inovační faktory	Sofistikace podnikání	Inovační faktory	Celkové pořadí	Základní faktory	Faktory efektivity
Česká republika	29	42	60	33	42	58	27	27	41	26	27	29	28	14	20	13	12
Slovensko	37	47	53	47	68	74	34	38	34	30	43	45	42	18	22	18	19
Maďarsko	41	52	46	48	98	66	32	30	37	36	39	49	31	21	24	16	18
Polsko	48	57	73	57	70	26	48	33	64	51	51	63	44	25	25	25	23
Rakousko	17	18	13	17	36	49	20	19	26	21	12	4	17	7	10	9	7
Dánsko	4	1	2	5	14	4	6	2	6	10	7	9	10	3	1	3	4
Finsko	2	3	1	10	12	7	4	1	17	12	6	11	4	1	2	2	3
Švédsko	3	7	12	9	15	9	2	3	19	1	5	5	6	2	3	1	2
Belgie	20	17	26	11	44	15	23	4	32	27	14	12	16	9	9	11	9
Nizozemsko	9	8	9	8	22	13	9	8	12	11	11	7	11	5	4	5	6
Irsko	21	23	17	31	20	24	18	16	13	24	19	16	20	10	11	7	10
Německo	8	9	7	1	63	71	17	18	20	20	3	1	5	4	5	6	1
Francie	18	15	24	4	56	12	22	12	28	25	13	10	14	8	8	10	8
Itálie	42	48	71	50	84	8	40	35	78	32	31	24	43	24	23	22	14
Velká Británie	10	14	15	14	48	14	7	11	3	6	10	6	12	6	7	4	5
Portugalsko	34	34	28	26	80	16	37	37	38	37	37	43	32	16	14	20	17
Španělsko	28	25	39	22	24	5	28	31	36	33	30	27	35	13	12	14	13
Řecko	47	40	41	29	102	11	47	34	62	50	45	46	47	23	18	24	21
USA	6	27	27	12	69	40	1	5	2	8	4	8	2	-	-	-	-
Japonsko	7	19	22	7	91	1	16	15	10	19	1	2	1	-	-	-	-

a) Pořadí ze 125 analyzovaných zemí a z 25 členů EU-25 od nejlepšího (1) k nejhoršímu (125; resp. 25) na základě příslušných indexů

Pramen: The Global Competitiveness Report 2006–2007, Creating an Improved Business Environment, WEF, Geneva 2006

Také hodnocení pozice České republiky mezi 25 členskými státy EU-25 (přepočtené z její pozice mezi 125 zeměmi) v období 2006–2007 ji zařazuje podle celkové úrovně konkurenceschopnosti na 14. místo v důsledku příznivé pozice z hlediska vlivů skupiny faktorů efektivnosti (13. místo) a inovačních faktorů (12. místo). Podle vlivu skupiny základních faktorů se ČR řadí na 20. místo mezi 25 členskými státy EU-25 (viz údaje v tabulce 8).

V této souvislosti není bez zajímavosti hodnocení pozice České republiky podle HDP na obyvatele (v přepočtu pomocí PPS) v průměru období 2005–2007, kterým se řadí na 17. místo mezi 25 členskými státy EU-25 /14/.

LITERATURA A PRAMENY

- /1/ *The Community Lisbon Programme*. COM (2005) 598 final
- /2/ *Integrated Guidelines for Growth and Jobs (2005–2008)*. CEC, Brussels, 12. 4. 2005, COM (2005), 141 final, 2005 10057 (CNS)
- /3/ *Time to move up a gear. The new partnership for growth and jobs. Communication from the Commission to the Spring European Council 2006*. EC, Brussels, January 2006
- /4/ *Annex to the Communication from the Commission to the Spring European Council: Time to move up a gear. Part I*. CEC, Brussels, January 2006
- /5/ *Communication from the Commission to the Spring European Council, Time to move up a gear. Part II: Country Chapters*. CEC, Brussels, 25. 1. 2006
- /6/ *Strategie hospodářského růstu České republiky na období 2006–2013*. Vláda České republiky, Praha 2005
- /7/ *Národní Lisabonský program 2005–2008 (Národní program reformy České republiky)*. Vláda České republiky, Praha, říjen 2005
- /8/ *Konvergenční program České republiky (aktualizovaná verze)*. Vláda České republiky, Praha, listopad 2005
- /9/ *The New Lisbon Strategy. An estimation of the economic impact of reaching five Lisbon Targets*. Industrial Policy and Economic Reforms Papers No. 1, EC, Enterprise and Industry Directorate – General, Brussels, January 2006
- /10/ *The economic impact of ageing population in the EU-25 Member States*. Economic Papers No. 236, EC, Brussels, December 2005
- /11/ *The impact of ageing on public expenditure: projections for the EU-25 Member States on pensions, health care, long-term care, education and unemployment transfers (2004–2050)*. Special Report No. 1/2006, EC, Brussels, February 2006
- /12/ *Ageing costs: cut deficits and reform pensions now to leave a sustainable legacy for our children tomorrow*. EC, Brussels, 12 October 2006, IP/06/1356
- /13/ *The Global Competitiveness Report 2006–2007 (Creating an Improved Business Environment)*. World Economic Forum, Geneva 2006
- /14/ *Statistical Annex of EU Economy: 2006 Review*. Autumn 2006, EC, Brussels, November 2006
- /15/ *Structural Indicators*. Eurostat, 11. 7. 2006
- /16/ *European Innovation Scoreboard 2005. Comparative Analysis of Innovation Performance*. CEC, Brussels, May 20, 2005
- /17/ *The EU Economy: 2005 Review*. EC, Brussels, 11 November 2005
- /18/ *OECD Employment Outlook 2006*. OECD, Paris 2006

ABSTRACT

The article summarises the results of benchmarking analysis of the National Reforms Programmes (2005–2008) basic priorities in the Czech Republic and other selected EU member states. Basic priorities are analysed according to the structure of the Integrated Guidelines for growth and jobs (2005–2008) implemented in the NRP of the EU selected member states. These priorities are summarized according to the targets of the social-economic development, macro- and microeconomic and labour market policies. Overall performance and the position of the Czech Republic in the process of basic priorities realization at the beginning of NRP implementation (2005) are compared.

KLÍČOVÁ SLOVA

Národní programy reformem, sociálně-ekonomický vývoj, zájmy, makroekonomická politika, mikroekonomická politika, ekonomický růst, růstový potenciál, pracovní místa, zaměstnanost, konkurenceschopnost

JEL KLASIFIKACE

E23, E24, E60, F02, O38

x

Evropská energetická strategie ve světle národních zájmů České republiky

► Ing. Ivana Dostálová » NEWTON College, a. s.¹

* Integrovaná politika energetiky a klimatických změn přijatá na jarním zasedání Evropské rady v březnu 2007 stanovuje řadu cílů a záměrů, některých možná až příliš ambiciózních. Reaguje na potřebu zajištění spolehlivosti energetického zásobování, na nutnost zvyšování konkurenceschopnosti Evropy a na výzvy negativního dopadu změn klimatu. Je výslednicí často konfliktních zájmů o bezpečnost energetických dodávek, zvyšování konkurenceschopnosti a environmentální udržitelnost. Ve své podstatě vyhovuje národním zájmům ČR, které jsou v evropských institucích prosazovány efektivně. Někde však naráží na omezené možnosti ČR (např. u zvyšování podílu obnovitelných energetických zdrojů) a na střety názorů a zájmů (závaznost cílů, výše přidělů emisních pokutů, uplatnění uhelných elektráren, vlastnické

oddělení výroby a distribuce v ropném a plynárenském sektoru).

Energetika a klimatické změny jsou témata, která vyvolávají silné emoce. V obecné rovině panuje konsensus, že spotřeba neobnovitelných energetických zdrojů není nekonečná a že negativní důsledky spalování fosilních paliv narážejí na meze životního prostředí. Dnes již není pochyb o tom, že by se tyto naléhavé globální problémy měly řešit společně a racionálně, ale pro složitost problému, řadu návazností a podmínek a pro množství nesourodých zájmů ke globálnímu řešení nedozrálé podmínky. Těžko se tvoří konsensuální pozice i na národní úrovni. Vyspělé i rozvojové státy mají energetické politiky, které zohledňují životní prostředí, ale v zájmu udržení konkurenceschopnosti svých producentů a příznivé voličů často ustupují: státy nechtějí ztratit své produ-

Box č. 1 » Globální struktura emisí skleníkových plynů podle Sternovy zprávy

Jak se jednotlivé činnosti člověka podílejí na produkci skleníkových plynů

1. Skleníkové plyny související se spotřebou energií

- ze sektoru energetiky¹⁾, tj. výroba elektřiny a tepla (24 %)
- ze sektoru průmyslu, tj. hlavně železárn, cementáren, petrochemie (14 %)
- ze sektoru dopravy, tj. zejména letecká a automobilová doprava (14 %)
- z provozu budov²⁾, tj. spotřeba elektřiny a tepla na provoz komerčních i rezidenčních budov (8 %)

- jiné (5 %)

2. Skleníkové plyny nesouvisející se spotřebou energií

- ze změny užívání půdy, tj. především kácení tropických pralesů³⁾ (18 %)
- ze sektoru zemědělství, tj. především hnojení, chov dobytka, pěstování rýže (14 %)
- z likvidace odpadu (3 %)

Zdroj: Nicholas Stern: Review on the Economics of Climate Change, 2006

¹⁾ Jako dobrý příklad je uváděna Francie, která vyrábí přes 70 % elektřiny v atomových elektrárnách.

²⁾ Vzhledem k novým úsporným technologiím a materiálům a stavbě pasivních domů zde nedochází v současnosti k tak dramatickému zvyšování emisí, i když nově se zvyšují náklady na klimatizaci a stále více spotřebičů má zabudovaný stand-by režim.

³⁾ Stromy absorbují CO₂ velmi pomalu, trvá to zhruba sto let; tropické stromy mají přibližně o 50 % vyšší absorpční schopnost.

Pozn.: V ČR je podle hodnocení IEA 85–90 % emisí skleníkových plynů z činnosti člověka výsledkem spotřeby a využívání energií. Struktura emisí je odrazem stále vysoké energetické náročnosti ekonomiky, nízkého podílu zemědělství a dobytčárství.

¹ Článek byl zpracován v rámci projektu Národního programu výzkumu II č. 2D06028 „Hodnocení postavení České republiky a její schopnosti rozpoznávat a prosazovat vlastní zájmy v evropské a světové ekonomice“.

centy, energetické monopoly se obávají o své zisky, odbory bojují o pracovní místa.

Jak ukázala tzv. Sternova zpráva zveřejněná koncem roku 2006,² Světový energetický výhled Mezinárodní agentury pro energii (IEA) z roku 2006, závěry bruselského Mezivládního panelu OSN pro změnu klimatu o dopadech globálního oteplování z dubna 2007 a řada dalších vědeckých analýz, stále se zvyšující emise skleníkových plynů do ovzduší pocházející z činnosti člověka³ vedou ke zhoršování ovzduší a zvyšování průměrné roční teploty s nevratnými ekonomickými, sociálními a environmentálními následky. Ani varovné vědecké studie nezpochybňují lokální přínos oteplování pro severně položená území (Kanada, Rusko, Skandinávie), kde mírnější zimy sníží nároky na vytápění, zabezpečí příznivější podmínky pro zemědělství, projeví se nižším počtem úmrtí v důsledku zimy a zvýšeným zájmem o turistiku. Tyto přínosy jsou však marginální ve srovnání s ničivými dopady na další území.

1. Evropa jako iniciátor změn

Je patrné, že v celosvětovém úsilí o udržitelnou a bezpečnou energetiku je Evropská unie vůdčí silou⁴: má

dobrý výzkum a špičkové environmentální technologie, které však nejsou využity komerčně, má také dobré výsledky s využitím větrné energie⁵ a hlavně si uvědomuje potřebu zachovat kvalitní životní prostředí a zabezpečit spotřebitelům jejich stabilní dodávku za rozumnou cenu, a proto se touto oblastí zabývá systematicky. Palčivým problémem Unie zůstává silná závislost na dovozu energií, navíc z politicky málo stabilních oblastí, přičemž dovozy energií jsou uspokojovány subjekty soustředujícími se ve stále menším počtu produkčních zemí. To vede k potřebě diverzifikace dodavatelů a přepravních cest a restrukturalizace spotřeby energií. Při současných trendech a politikách by se podle projekce Komise závislost Unie na dovozu energie zvýšila z dnešních 50 % celkové spotřeby energie na 65 % v roce 2030. Dovožná závislost (a tím i zranitelnost) ČR není tak vysoká⁶, což je ale vykoupeno vysokým podílem spotřeby domácího zdroje – uhlí.

Emise skleníkových plynů jsou v Evropě zejména důsledkem spalování fosilních paliv v sektorech energetiky a dopravy. Přestože technologie spalování pokročily k čistějším postupům a zdrojům, odhaduje Komise, že pokračování dnešní praxe by v nezměněné podobě znamenalo zvýšení emisí skleníkových

² Britský ekonom Sir Nicholas Stern (hlavní ekonom Světové banky v letech 2000 až 2003) napsal studii *Review on the Economics of Climate Change* na objednávku britské vlády. Tato tzv. Sternova zpráva kvantifikuje dopad klimatických změn. Doporučuje, aby státy postupovaly společně při úsilí o přechod na nízkouhlíkovou ekonomiku snížením emisí skleníkových plynů (volba čistšího paliva, úsporné chování atd.) a přijetím adaptačních opatření na zmírnění nejhorších důsledků (pěstování plodin odolnějších suchu, stavba hrází v Nizozemsku atd.). Pokud nedojde ke změně chování, v budoucích 50 letech by mohla globální průměrná teplota stoupnout o 2–3 °C vzhledem k teplotě v období 1750–1850, tj. před průmyslovou revolucí. Hlavním sdělením je, že je potřeba začít již nyní. Na nápravná opatření je třeba vydat kolem 1 % globálního HDP ročně, jinak se situace zhorší natolik, že se náklady vyšplhají na 5 až 20 % globálního HDP; některé oblasti zeměkoule přestanou být obyvatelné, nastane intenzivní tání ledovců, stoupne hladina moří, zvýší se ničivá síla hurikánů, dojde k neúnosné migraci obyvatelstva a počasí bude mít trvalé výkyvy. V Evropě budou běžné vlny veder (v roce 2003 usmrtila 35 tis. osob a způsobila zemědělské škody ve výši 15 mld. USD). Zpráva také upozorňuje na vliv letecké dopravy na znečišťování, který je nebezpečný nejen objemem emisí, ale i faktem, že znečištění probíhá ve vysokých nadmořských výškách, a tudíž se jeho efekt násobí. Závěry Sternovy zprávy a Energetického výhledu IEA byly důležitými zdroji při formulaci evropské energetické strategie, kterou experti charakterizují jako průlom ve společné politice ochrany klimatu se závazností cílů pro snižování emisí.

³ Z globálního pohledu pocházejí emise způsobené lidskou činností zvláště ze spalování fosilních paliv pro výrobu elektřiny, vytápění a chlazení budov, automobilové a letecké dopravy, kácení tropických pralesů, neudržitelného zemědělství a pastevectví a pěstování rýže.

⁴ V současnosti je hlavním mezinárodním počínem v oblasti úsilí o snižování emisí skleníkových plynů Kjótský protokol, tj. iniciativa snižování emisí šesti skleníkových plynů do ovzduší se závazky snížení jejich emisí do období 2008–2012 ve srovnání s rokem 1990. Ratifikací Kjótského protokolu se EU-15 zavázala kolektivně snížit emise skleníkových plynů o 8 %, poté závazek rozepsala na jednotlivé členské země (Lucembursko se zavázalo k 28 %, Německo a Dánsko k 21 %; na druhé straně méně vyspělé země získaly povolení zvýšit emise – Portugalsko o 27 %, Řecko o 25 %). Závazek snížit emise skleníkových plynů nepokrývá dopravu, domácnosti ani zemědělství. Česká republika uzavřela stejný závazek jako EU-15 a na rozdíl od řady států EU-15 ho plní (také kvůli vysoké kalkulační základně roku 1990). USA Kjótský protokol neratifikovaly, ale mají národní cíl snižování emisí skleníkových plynů o 18 %, který americká vláda přijala v únoru 2002 na období od roku 2002 do roku 2012.

⁵ Podílí se 60 % na světovém trhu využívání větrné energie.

⁶ Podíl uhlí na primárních energetických zdrojích je téměř 50 %, dovoz zemního plynu je ze 75 % pokryt dodávkami z Ruska a z 25 % dodávkami z Norska; u ropy jsou dodávky převážně z Ruska, domácí těžba na Moravě pokryje pouze zhruba 3 %.

plynů EU do roku 2030 přibližně o 5 %. Na kvalitě ovzduší se podepisují i drobní znečišťovatelé, kteří reprodukují své chování ve velkém: výsledkem nečistého spalování v místních topeništích je v zimním období tzv. londýnský smog,⁷ výsledkem automobilového provozu v letním období tzv. losangeleský smog.⁸ Je empiricky ověřeno, že emise rostou s rostoucí spotřebou energií a ta je korelována s růstem

emisí na další země, sektory a plyny po roce 2012).¹¹ Taktika přesvědčování a vlastního příkladu nebyla završena dokonalým úspěchem ani při léta trvajícím vyjednávání o Kjótském protokolu, který nakonec neratifikovali největší znečišťovatelé z obav ze snížení své konkurenceschopnosti.

Není na místě pochybovat o dobrých úmyslech evropských politiků, ale je třeba si připomenout, že emise EU představují pouze 14 % globálních emisí skleníkových plynů a že sebeúspornější kroky evropských států zůstanou jen kapkou v moři při málo úsporném jednání ostatních.

HDP a příjmy domácnosti⁹. Zvyšování spotřeby energií je ve vyspělých zemích tlumeno přechodem na čistší paliva, úspornější postupy, zvyšováním energetické účinnosti budov a spotřebičů, energetickými úsporami.

Není na místě pochybovat o dobrých úmyslech evropských politiků, ale je třeba si připomenout, že emise EU představují pouze 14 % globálních emisí skleníkových plynů a že sebeúspornější kroky evropských států zůstanou jen kapkou v moři při málo úsporném jednání ostatních. Mezinárodní vyjednávací pozice Unie je silná a východním rozšiřováním posílila, což jí může napomoci k prosazení zamýšlených mezinárodních cílů pro vyspělé země¹⁰ a navození globálního režimu na období po platnosti Kjótského protokolu (tj. rozšíření závazku ke snižování

2. Změna vzorců chování

Svět čelí dvěma výzvám spojeným se spotřebou energií: že nebude mít dostatečné dodávky energií za přijatelné ceny a že přílišnou spotřebou energií nenávratně poškodí životní prostředí. Navrhované evropské řešení se zaměřuje na podstatné snížení tempa růstu poptávky po energiích, a tím i emisí skleníkových plynů. Globální zdroje energie se nacházejí pod velmi silným tlakem. Poptávka po energiích stoupá na celém světě tažena hospodářským růstem, růstem příjmů domácností a zisků firem. Při prolongaci dosavadního chování producentů a spotřebitelů by se měla poptávka po energiích v globálním měřítku zvýšit do roku 2030¹² o polovinu a 70 % z tohoto nárůstu by mělo pocházet z rozvojových zemí.

⁷ V ČR řešený problém (např. prostřednictvím programu dotací vlastníkům bytů a rezidenčních domů k přechodu na čistší nebo obnovitelné energetické zdroje, od roku 1994 ve výši maximálně 30 tis. Kč na bytovou jednotku), znečištění pochází především z lokálních topenišť užívajících hnědé uhlí.

⁸ V ČR nastupující problém z individuální automobilové dopravy (emise NOx), kterou trpí velká města (např. Praha) a jejíž intenzita rok od roku roste.

⁹ Kumulativně vyprodukovaly Severní Amerika a Evropa od roku 1850 do současnosti zhruba 70 % všech emisí z výroby energie, rozvojové země méně než čtvrtinu. Většina budoucího nárůstu ale bude pocházet z rozvojových zemí. Komise odhaduje, že by brzy po roce 2010 mohly rozvojové země v čele s Čínou, Indií a Brazílií předehnat země OECD a stát se největšími emitenty skleníkových plynů. Podíl rozvojových zemí užívajících relativně více uhlí, více „špinavých technologií“ a méně plynu a úsporných zařízení než vyspělé státy by se tak zvýšil z 39 % na světových emisích v roce 2004 na více než 50 % v roce 2030. Potenciál k růstu emisí lze vyčíst např. z ukazatele emisí hlavního skleníkového plynu (CO₂) na obyvatele za rok. Pro srovnání: v ČR, kde je na evropské poměry ukazatel vysoký, se pohybuje kolem 10 tun na obyvatele ročně, v USA kolem 25 tun na obyvatele, zatímco v dynamicky se rozvíjející čínské ekonomice se drží zatím na 3 tunách a v Indii dokonce na 1,5 tuny na jednoho obyvatele.

¹⁰ 30% snížení emisí skleníkových plynů do roku 2010 ve srovnání s rokem 1990

¹¹ EU by přijala závazek 30% snížení emisí skleníkových plynů do roku 2020 ve srovnání s rokem 1990, kdyby totéž učinily USA, Čína a Indie.

¹² Ve srovnání s rokem 2004 podle IEA: 2006 World Energy Outlook

Box č. 2 » Jak lze zvyšovat energetickou účinnost

Zvyšování energetické účinnosti podle komisaře pro energetiku A. Piebalgse

Prvořadým záměrem je zlepšit fungování vnitřního trhu za pomoci nástrojů založených na tržních stimulech s jasnými cenovými signály, aby lépe fungovala poptávková strana a aby existovala poptávka po čistých energetických zdrojích a technologiích a spotřebitelé se chovali úsporným a racionálním způsobem.

Je nutné přitvrdit požadavky na minimální energetickou účinnost výrobků užívajících energii. Tj. vytlačit z trhu málo účinné spotřebiče a zajistit, aby zákazník z energetického štitku snadno zjistil, které spotřebiče jsou energeticky nejúčinnější. Skoncovat se situaci, kdy byly téměř všechny prodávané spotřebiče označeny energetickou účinností A, která by měla být vyhrazena pro 10 až 20 % nejúčinnějších přístrojů.

Stavět energeticky málo náročné budovy. Tento sektor skrývá ohromný potenciál úspor, protože provoz budov spotřebuje zhruba 40 % vyrobené energie. Plán preferuje tzv. pasivní budovy, které mají minimální energetické ztráty s téměř nulovými emisemi. Podstatný úspor lze docílit i urbanistickým plánováním (preference severní orientace kuchyní a jižní orientace obývacích místností).

Rozšířit záběr směrnice o energetické efektivnosti budov i na menší budovy.

Rozšířit závazné požadavky na energetickou účinnost výroby a distribuce elektřiny na menší zařízení (pod 20 MW). Větší elektrárny jsou pokryty systémem obchodování s emisními povolenkami. Přitvrdit přístup Komise k povolování alokací emisí pro druhé obchodovací období a dát si ctižádostivé cíle pro pokračování systému po roce 2012.

Přijmout nezbytná legislativní opatření k podpoře síťového přístupu decentralizované výroby elektřiny, protože výhody centralizované výroby elektřiny mohou být převáženy ztrátami při jejím přenosu a distribuci.

Zvýšit energetickou efektivnost dopravního sektoru, který je nejzranitelnější, co se týče bezpečnosti energetických do-

dávek, a který nabízí další ohromný potenciál pro úspory v důsledku zvyšování účinnosti využití paliva. Nově vyrobené automobily by měly dosahovat emise CO₂ ve výši 120 g/km do roku 2012. V automobilech by měly být povinně nainstalovány měřiče spotřeby paliva, konstrukce vozů by měla být více aerodynamická a dobrovolně by měly být vybavovány omezovači rychlosti fungujícími přes navigační systém Galileo.

EU zavedla relativně vysoké sazby spotřebních daní u pohonných paliv a výsledky lze vidět ve srovnání spotřeby evropských a amerických automobilů.

Zamezit tzv. tankovací turistice v Evropě a přikročit k další harmonizaci zdanění nafty pro komerční účely.

Využít pravidel pro poskytování státní pomoci pro ochranu životního prostředí, aby členský stát a jeho regiony mohly poskytnout podpory pro zlepšení energetické efektivnosti.

Některé státy přijaly fiskální opatření k podpoře nákupu energeticky efektivních spotřebičů z aut, která emitují méně CO₂. Daňová opatření zaměřená na výrobce ale mohou být efektivnější a levnější.

Dalším nástrojem mohou být pravidla pro zadávání veřejných zakázek, v nichž mohou být obsaženy kvóty pro nákup „čistých“ vozidel.

Zvýšit využití Strukturálních fondů a Kohezního fondu, z nichž jde na podporu zlepšování energetické účinnosti málo prostředků, zohledňováním těchto plánovaných úspor při výběru projektů (EU by se např. podílela na financování výstavby školy nebo nemocnice, pokud budou instalovány solární panely apod.).

Snažit se tzv. exportovat politiku energetické efektivnosti do třetích zemí návrhem mezinárodního rámce pro zvyšování energetické účinnosti.

Zdroj: Evropská komise, z přednášky komisaře pro energetiku A. Piebalgse na kulatém stole o energetické efektivnosti ve Výboru pro regiony, Brusel, prosinec 2006

Celosvětově a v obecné rovině panuje shoda, že je nutné přijmout kroky k nápravě, ale cesta od ambiciózních závazků a proklamací k omezení spotřeby je trnitá. Velký význam mají proto i vzdělávací kampaně, které by oslovily výrobce a spotřebitele až na té nejnižší úrovni a informovaly je o nutnosti změn. Oblíbené

tvrzení Andrise Piebalgse¹³, komisaře EU pro energetiku je, že „nejlepší energie je ta, která zůstala nevyužitá“. Nespotřebovaná, tj. ušetřená energie se vykazuje v tzv. „negajoulech“ a Komise ve svém Akčním plánu pro energetickou účinnost z října 2006 počítá s tím, že

¹³ Z diskuse u kulatého stole ve Výboru pro regiony, Brusel, prosinec 2006

by se do roku 2020 mohlo ušetřit 20 % spotřeby energií úsporným chováním výrobců a spotřebitelů.

Popularitě politiků se těší „princip platby znečišťovatele“. V realitě se ale příliš často a úspěšně profilují zájmové skupiny, které spolu bojují a nacházejí spojení v exekutivě. Hlavní nátlakovou silou bývají průmyslová, energetická a dopravní lobby,¹⁴ která si zvyšují životní prostor pro zachování monopolního postavení a bezplatné znečišťování pod rouškou úsilí o uspokojení cenových požadavků spotřebitele, zachování pracovních míst či konkurenceschopnosti

smyslůst přijímaných opatření¹⁵, jiní ekologické iniciativy naopak populisticky využívají, další s úspornými aktivitami souhlasí, ale případnou implementaci přesouvají na druhé subjekty.

3. Jediná možnost: přechod k nízkouhlíkové ekonomice

Klimatologové zůstávají konzervativní a nevidí jednoznačnou závislost extrémních výkyvů počasí na průmyslové činnosti člověka (třebaže analýzy proka-

Nespotřebovaná, tj. ušetřená energie se vykazuje v tzv. „negajoulech“ a Komise ve svém Akčním plánu pro energetickou účinnost z října 2006 počítá s tím, že by se do roku 2020 mohlo ušetřit 20 % spotřeby energií úsporným chováním výrobců a spotřebitelů.

produkce. Je obvyklé, že při náznavu tvrdší regulace vyžadují od státu jiný typ preferenčního zacházení. Na druhé straně stojí lobby ochránců přírody (včetně některých extrémních skupin ekologických aktivistů), jejichž požadavky jsou ostré a někdy za hranicí reálnosti. Národní pozice se pak formuje prostřednictvím střetávání nesourodých postojů zájmových skupin a exekutivy, někdy na pozadí protestů a demonstrací. Výslednice by v optimálním případě měla být zlatá střední cesta, pokud nepřevládá vliv silnějších zájmů. Existují také vrcholoví politici, kteří hrozbu klimatických změn zpochybňují a poukazují na ne-

zují korelaci růstu emisí s růstem životní úrovně, příjmů a HDP). Shodují se však s ekonomy a ekology na tom, že dochází k negativním klimatickým změnám, které je nutné společnou prací alespoň zmírňovat. Je prokazatelné, že se světové teploty zvyšují: v posledních jedenácti letech lidstvo zažilo deset nejteplejších let ve své historii, počasí je méně předvídatelné. Problém udržitelnosti a bezpečnosti energetického chování dávno přerostl národní hranice a je evidentní, že není možné pokračovat v současné spotřebě a v ekonomice založené na spalování fosilních paliv.

¹⁴ Stačí si připomenout reakci lobby automobilového průmyslu vyjádřenou ve stanovisku Svazu průmyslu a dopravy ČR k návrhu Komise z února 2007 na snížení limitu emisí CO₂ pro osobní automobily na 130 g/km do roku 2012, které se údajně jeví jako značně problematické, jako prvek diskriminace automobilového odvětví se spornými ekologickými efekty a téměř jistými negativními důsledky pro evropský automobilový průmysl (zvýšené náklady by mohly vést k útlumu výroby, což by v ČR mohlo ohrozit řadu pracovních míst, podpořit prodej vozů mimoevropské konkurence, zdražit automobily o desítky tisíc korun, a tím zhoršit současný negativní trend obnovy vozového parku).

¹⁵ Václav Klaus, prezident ČR, v odpovědích na otázky ze Sněmovny reprezentantů amerického Kongresu, Výboru pro energii a obchod, týkající se problematiky lidského působení na globální oteplování a klimatické změny, pro veřejné slyšení v březnu 2007: „Žádný zásah vlády nemůže zastavit to, aby se svět a příroda měnily. Proto nesouhlasím s takovými projekty, jakým je Kjótský protokol a podobné iniciativy, které stanovují arbitrární cíle, vyžadující ohromné náklady bez realistických vyhlídek na jejich úspěch. Jestliže přijmeme globální oteplování jako reálně existující jev, domnívám se, že bychom se jim měli zabývat úplně jiným způsobem. Místo beznadějných pokusů proti němu bojovat bychom se měli připravit na jeho důsledky. Jestliže se atmosféra otepluje, nemá to jen výlučně negativní dopady. Zatímco některé pouště se mohou rozšiřovat a některé břehy oceánů mohou být zaplaveny vodou, ohromné části Země – dosud neobydlené kvůli drsnému, studenému klimatu – by se mohly stát úrodnými oblastmi, kde budou moci žít miliony lidí. Je také důležité si uvědomit, že žádná planetární změna nenastává přes noc.“

Box č. 3 » *Názory politiků na globální oteplování a energetickou koncepci se liší*

Rozdílné názory politiků na energetickou politiku a klimatické změny

„Zničené ekonomiky, uprchlíci, politická nestabilita, ztráty lidských životů. To jsou typické důsledky válek. Stejně nastanou i v případě nekontrolovaného vývoje klimatických změn.“

(Stavros Dimas, komisař EU pro životní prostředí, ze zasedání Komise a parlamentní skupiny pro spolupráci ve věci klimatických změn, Londýn, leden 2007)

„Takzvané klimatické změny a zejména člověkem způsobené klimatické změny se staly jedním z nejnebezpečnějších argumentů směřujících k ovlivňování lidského chování a veřejné politiky na celém světě. . . Jako někdo, kdo prožil většinu svého života v komunismu, se cítím povinen říci, že největší hrozbou pro svobodu, demokracii, tržní ekonomiku a prosperitu na počátku 21. století není komunismus nebo jeho různé měkčí varianty. Komunismus byl nahrazen hrozbou ambiciózního environmentalismu. . .“

(Václav Klaus, prezident ČR, z odpovědi na otázky ze Sněmovny reprezentantů amerického Kongresu, Výboru pro

energií a obchod, týkající se problematiky lidského působení na globální oteplování a klimatické změny, pro veřejně slyšené v březnu 2007)

„Je třeba podívat se pravdě do očí. Domyslet, co by nás stálo, kdybychom dobrovolně vyřadili z nabídky nejdůležitější energetický zdroj, tedy hnědé uhlí. Cena elektřiny by pak nerostla o jednotky procent ročně, ale o desítky. Potenciál vodní energie je už téměř vyčerpán, solární energii lze využívat jen sezónně, větrná je silně závislá na vhodných lokalitách a vzhledem k hustě osídlenému území o blízkost hlučících větrníků žádné město či vesnice nestojí. Geotermální energie je vázána na vhodnou lokalitu, navíc je spojena s vysokými investicemi, a to bez jisté návratnosti. Potenciál lesní a odpadní biomasy je dnes již téměř vyčerpán a zemědělci zatím nejsou schopni produkovat energetické plodiny ve velkém. Proto vidím budoucnost Česka v jaderné energetice.“

(Martin Říman, ministr průmyslu a obchodu ČR, z článku Diskutujeme a použijeme selský rozum, Právo, březen 2007)

Největším světovým znečišťovatelem zůstávají Spojené státy americké,¹⁶ jejichž vláda se nevyznačuje větší ochotou k přijímání mezinárodních závazků v této oblasti. Zapojují se do jednání s EU, ač hodnotí závazky evropských politiků (zejména škálu ambiciózních cílů) jako málo reálné. Současná americká administrativa je přesvědčena, že podobné iniciativy mohou vést k přesunu výroby ze země a ke ztrátě konkurenceschopnosti bez vlivu na zlepšení životního prostředí. Je zajímavé, že vysoká americká produktivita, která je trvalou výzvou pro evropské politiky, je dosahována s téměř dvojnásobnou spotřebou energií ve srovnání s EU. Evropské instituce (při silné angažovanosti Britů) vytvářejí tlak na americkou stranu k přijímání úsporných opatření a snižování

emisí skleníkových plynů a také nová evropská energetická strategie posiluje tlak na americkou stranu.¹⁷

4. Energetický balíček, energetické cíle, energetické záměry

Počátkem ledna 2007 představila Evropská komise tzv. energetický balíček, který byl po diskusích a menších úpravách přijat na zasedání Evropské rady v Bruselu v březnu 2007. Balíček stanovil cíle a opatření energetické politiky Unie s hlavním záměrem omezit negativní dopady klimatických změn, posílit energetickou bezpečnost a zvýšit konkurenceschopnost. Energetická politika směřuje ke společné vnější dimenzi, která by nalézala oporu v konsistentních národních politikách.

¹⁶ *Boj proti klimatickým změnám v USA vede bývalý americký viceprezident Al Gore, který v diskusích s republikány v americkém Kongresu v březnu 2007 trefně uvedl: „Planeta má horečku. Pokud má vaše dítě horečku, jdete k lékaři. Řekne-li lékař, že je potřeba zakročit, nenamítnete, že jste četl sci-fi povídku, podle které to není problém. Zakročíte.“ Navrhl desetibodový plán, jehož součástí je například daň z uhlíkových emisí, zákaz klasických žárovek a zákaz výstavby nových uhelných elektráren bez zařízení na zachytávání oxidu uhličitého. Zároveň požadoval národní závazek na využívání energeticky úsporných opatření v domácnostech. USA nyní drží primát v provozování neúspěšných aut, i když činí kroky k nápravě prostřednictvím vyššího uplatnění biopaliv.*

¹⁷ *O prohlubování spolupráce v oblasti energetiky a klimatických změn jednal např. summit USA-EU v dubnu 2007. Rovněž závěry Evropské rady z března 2007 naznačují důležitost transatlantických vztahů prostřednictvím Nového transatlantického ekonomického partnerství. Spolupráce je možná zejména v oblasti výzkumu biopaliv druhé generace a úsporných technologií.*

Box č. 4 » Priority německého předsednictví v EU pro oblast energetiky**Priority německého předsednictví v EU pro oblast energetiky (první pololetí 2007)**

- dokončení vnitřního trhu s plynem a elektřinou – k plnému otevření vnitřního trhu EU má, alespoň formálně, dojít od 1. července 2007
- podpora energetické účinnosti – Německo se zaměřuje především na zvyšování energetické účinnosti v budovách a průmyslu
- rozšiřování obnovitelné energie – širší využití obnovitelné energie v oblasti vytápění a chlazení, potenciál je spatřován v biomase a biopalivech
- spolupráce s producenty, tranzitními a spotřebitelskými zeměmi – klíčové dialogy s Ruskem a USA, větší roli energetice v Evropské sousedské politice
- zdůrazňovat energetickou politiku při spolupráci s rozvojovými zeměmi – obnovitelné energie a energetickou účinnost

Zdroj: Webová stránka EU, 2007

Volba národní struktury energetického mixu a konkrétních politik zůstává v rukou národních vlád. Velký důraz je kladen na posun k vyšší účinnosti¹⁸ a používání obnovitelných zdrojů. Nově přijatá strategie je rámcem, který slouží jako základ pro strategické uvažování a investiční kalkulace, jež v energetice musejí počítat s dlouhou dobou uvedení investice do provozu a s její dlouhou životností. Schválený rá-

mec byl konkretizován Akčním plánem pro energie na období 2007–2009, jehož plnění Evropská rada vyhodnotí na jaře 2010.

Novou strategii uvedl předseda Komise José Manuel Barroso: „Energetická politika byla od počátku evropského projektu klíčovou oblastí. Nyní jí musíme věnovat opět zásadní pozornost. Na vytváření budoucího světa musíme pracovat již nyní.“

Box č. 5 » Cíle energetické politiky Evropské unie**Strategické a konkrétní cíle energetické politiky EU****Strategický cíl pro globální omezení zvyšování teploty (pro EU)**

- limitovat zvyšování globální průměrné teploty tak, aby její zvýšení nepřesáhlo 2 °C ve srovnání s předindustriálním obdobím

Strategické cíle pro snižování emisí skleníkových plynů (pro EU a mezinárodní komunitu)

- dosáhnout mezinárodní dohody s vyspělými zeměmi o přijetí závazného cíle 30% snížení emisí skleníkových plynů do roku 2020 ve srovnání s rokem 1990 a v delší perspektivě o 60–80 % do roku 2050

- vést jednání s vyspělými zeměmi, aby se chovaly stejně odpovědně jako EU při snižování emisí skleníkových plynů, a s průmyslově vyspělejšími rozvojovými zeměmi, aby přijímaly odpovědnost přiměřenou svým hospodářským možnostem
- dosáhnout mezinárodní dohody o nastavení režimu po roce 2012, až skončí platnost Kjótského protokolu
- snížit celkové emise skleníkových plynů EU o 20 % do roku 2020 ve srovnání s rokem 1990, i pokud Unie nedosáhne mezinárodní dohody s 30% cílem ani žádné jiné dohody

¹⁸ U snižování spotřeby energií má ČR velký potenciál ve vysoké energetické a elektroenergetické náročnosti tvorby HDP, která je téměř dvojnásobná ve srovnání s průměrem Unie. Vysokou spotřebu vykazují zejména doprava, průmysl a stavebnictví. Podle scénářů zpracovaných v rámci Státní energetické koncepce by měla ČR dosáhnout průměru EU v období 2015 až 2020.

Konkrétní cíle v oblasti zvyšování podílu obnovitelných zdrojů (pro EU)

- zvýšit podíl obnovitelných zdrojů na spotřebě primárních energetických zdrojů ze současných necelých 7 % na 20 % do roku 2020
- zvýšit produkci biopaliv tak, aby do roku 2020 bylo kryto minimálně 10 % spotřeby benzínu a nafty (používaných jako pohonných hmot) z biopaliv⁷⁾

Konkrétní cíl pro zvyšování energetické účinnosti a dosahování úspor (pro EU)

- dosáhnout do roku 2020 o 20 % nižší spotřeby energií úsporným chováním

Zdroj: Závěry Evropské rady z března 2007, webová stránka EU

⁷⁾ Cíl byl přijat za předpokladu, že biopaliva budou zaváděna nákladově efektivním způsobem, jejich výroba bude udržitelná a musí být dostupná biopaliva druhé generace.

5. Hlavní pilíře energetické politiky EU

Energetická politika EU usiluje o řešení problémů prostřednictvím tří pilířů: 1. vytvořením skutečného vnitřního trhu s energií, 2. urychlením přechodu k nízkouhlíkové energii a 3. zvýšením energetické účinnosti. Základy energetické strategie položila Zelená kniha z března 2006,¹⁹ která vytyčila tři cíle:

1. *udržitelnost* – rozvíjet konkurenceschopné obnovitelné zdroje, zejména alternativní pohonné hmoty; snížit poptávku po energiích v Evropě;
2. *konkurenceschopnost* – zajistit otevření trhu s energií pro prospěch spotřebitelů, podpořit investice do ekologické výroby energií a do zvyšování energetické účinnosti; zmírnit dopad vyšších světových cen energií na sociálně slabší občany; udržet Evropu na čele vývoje energetických technologií;
3. *bezpečnost dodávek* – snížit vzrůstající závislost Evropy na dovozu energií – snížením poptávky, diverzifikací zdrojů a přepravních tras; vytvořit mechanismus pro možné energetické krize.

Smyslem evropského úsilí je omezit negativní dopad oteplování, aby se průměrná globální teplota nezvýšila o více než 2 °C ve srovnání s předindustriální úrovní.

Přijatý Akční plán na období 2007–2009 specifikuje následující okruhy:

- **Fungující vnitřní trh s plynem a elektřinou**, který by měl zajistit intenzivní konkurenci, efektivní regulaci a povzbudit potřebné investice, z čehož by těžili především spotřebitelé. Prvním krokem je zajistit implementaci legislativy vztahující se k otevření obou tržních segmentů. Konfliktním návrhem vyvolávajícím vlnu odporu (Německo, Francie, ČR a řada dalších zemí) byla snaha Komise o úplné vlastnické oddělení (tzv. unbundling). Komise od něj musela ustoupit, ale protože s jeho prosazením počítá později, přijala Evropská rada opatrnou a méně čitelnou verzi „*potřeby efektivně oddělit výrobu od distribuce s tím, že budou řízeny nezávisle a s přiměřenou regulací, která zaručí rovný a otevřený přístup do přenosové soustavy a nezávislé rozhodování o investicích do infrastruktury*“. Dalším opatřením bylo předložení minimálních bezpečnostních standardů a standardů pro transparentnost a lepší ochranu spotřebitelů prostřednictvím Energetické charty pro spotřebitele.
- **Zlepšení regionální a přeshraniční spolupráce**, podpora integrace regionálních sítí do vnitřního trhu, ustanovení evropských koordinátorů projektů evropského významu podle konkrétní

¹⁹ Zelená kniha: Evropská strategie pro udržitelnou, konkurenceschopnou a bezpečnou energii. Evropská komise, 2006.

potřebnosti,²⁰ zvýšení bilaterální spolupráce členských států.

- **Solidarita mezi členskými státy v krizových stavech při prvořadě odpovědnosti členských států za uspokojování domácí poptávky,** efektivní diverzifikace energetických zdrojů a transportních cest.
- **Podpora vývoje a výzkumu v oblasti energií.**
- **Rozvoj společného přístupu ve vnější energetické politice,** prohloubení jednání s Ruskem, intenzivnější vztahy se střední Así, kaspickým a černomořským regionem s ohledem na další diverzifikaci zdrojů a cest, posílení spolupráce a partnerství na základě bilaterálních vztahů s USA, Čínou, Indii a Brazílií, zajištění implementace Dohody Společenství v oblasti energií a její rozšíření na Norsko, Turecko, Ukrajinu a Moldavsko, intenzivnější vztahy s Alžírskem a Egyptem, položení základů pro dialog s africkými státy.
- **Rozvoj energetické účinnosti a prosazování obnovitelných zdrojů,** které zvýší energetickou bezpečnost, ztlumí cenový růst energií a sníží emise skleníkových plynů, dosažení 20% cíle úspor spotřeby energií ve srovnání s projekcí pro rok 2020, implementace priorit Akčního plánu pro energetickou účinnost ve vztahu k dopravě, minimálním standardům pro energetické spotřebiče, úspornému chování spotřebitelů, energetickým technologiím, inovacím a úsporám energií v budovách.
- **Plánování dlouhodobějších závazků pro snížení emisí a systém obchodování s emisemi.**
- **Podpora čistých nízkouhlíkových zdrojů.** Komise plánuje do roku 2015 vystavět a zprovoznit 12 demonstračních zařízení s technologiemi udržitelných pevných paliv v komerčních elektrárnách EU. Od roku 2020 by pak měly být všechny nové uhelné elektrárny vybaveny technologií CCS (carbon capture & storage).
- **Analýza stavu využívání jaderné energie v Evropě.** Jaderná energetika je prezentována jako je-

den ze způsobů snižování emisí, je méně citlivá na pohyby cen paliv. Komise navrhla vytvořit Pracovní skupinu na vysoké úrovni pro jadernou bezpečnost.

- **Účinný monitoring.** Komise navrhla zřídit Energetickou observatoř mapující evropskou energetickou poptávku a nabídku především ve světle potřeby budoucích investic a shromažďující údaje na úrovni EU.

6. Sřtětávání zájmů a stanovisek

Nová energetická politika pro Evropu stanovuje řadu cílů a opatření, které jsou pro členské státy různě splnitelné vzhledem k jejich odlišným historickým, technologickým a přírodním předpokladům. Proto byly cíle Evropskou radou stanoveny na úrovni Unie s tím, že budou členskými státy po vzájemné dohodě rozepsány. Trochu kuriózně v této souvislosti působí závaznost cíle EU, který vznikne součtem plnění nezávazných indikativních cílů členských států. Také není jasné, čím se v praxi liší stanovený indikativní cíl EU od závazného cíle EU, když tuto závaznost nelze politicky ani právně vynutit. Nově přijaté cíle doplňují předchozí cíle, z nichž některé EU není schopna plnit. Členské státy energetickou strategii v zásadě podporovaly, ale ve hře je mnoho zájmů, struktura energetického trhu a dovozní nároky jsou rozmanité a to implikuje odlišné představy (Francie vyrábí přes 70 % elektřiny v jaderných elektrárnách, Polsko 90 % energií spalováním uhlí, Španělsko pokrývá více než 80 % energetické spotřeby z dovozu, Dánsko je čistým vývozcem energií). Schvalování energetické strategie provázely diskuse, které změkčily původní záměry Komise do podoby, která lépe vyhovuje národním zájmům ČR.

Řada členských zemí (včetně ČR) bojovala proti závaznosti cílů na úrovni členských zemí, protože se obávala, že je nedokáže splnit a dostane se pod tlak evropských institucí monitorujících jejich plnění. Zejména cíle podílu obnovitelných energetických

²⁰ Např. projekt energetického propojení mezi Německem, Polskem a Litvou, propojení větrných elektráren v severní Evropě, propojení elektrárenských sítí mezi Francií a Španělskem, potrubí Nabucco přivádějící zemní plyn z Kaspického moře do střední Evropy.

→ zdrojů na energetické spotřebě a podílu biopaliv bylo pro mnohé země (včetně ČR) problémem.²¹ Nadměrné vyšší využívání obnovitelných zdrojů by mohlo vyvolat zvýšení cen energií pro vyšší výrobní náklady a menší spolehlivost zdroje s nutností tvorby záložních energetických zdrojů. Při přehnaném prosazování využívání obnovitelných zdrojů pro země bez vodního, slunečního a větrného potenciálu by mohlo

hrozit riziko přesměrování jejich současné zemědělské produkce na produkci řepky olejné a dalších energetických zdrojů s výpadky potravinářskými (v ČR má zřejmě největší potenciál růstu z obnovitelných zdrojů biomasa, ale jsou s ní spojené náklady na dopravu a vysoké nároky na skladování, také jsou málo využívané energie z odpadů).

Tabulka č. 1 » Národní indikativní cíle u zelené elektřiny do roku 2010 (podíl elektřiny z obnovitelných zdrojů na hrubé domácí spotřebě elektřiny, v %)

Země	Podíl elektřiny z obnovitelných zdrojů do roku 2010	Země	Podíl elektřiny z obnovitelných zdrojů do roku 2010
Maďarsko	3,6	Řecko	20,1
Malta	5,0	Francie	21,0
Estonsko	5,1	Itálie	25,0
Lucembursko	5,7	Dánsko	29,0
Belgie	6,0	Španělsko	29,4
Kypr	6,0	Slovensko	31,0
Litva	7,0	Finsko	31,5
Polsko	7,5	Slovinsko	33,6
Česká republika	8,0	Portugalsko	39,0
Nizozemsko	9,0	Lotyšsko	49,3
Velká Británie	10,0	Švédsko	60,0
Německo	12,5	Rakousko	78,0
Irsko	13,2	EU-25	21,0

Zdroj: Komise, 2007

Tabulka č. 2 » Struktura spotřeby primárních energetických zdrojů ČR v roce 2030 (v %)

Zdroj energie	Podíl na spotřebě v roce 2030
Tuhá paliva	30–32
Plynná paliva	20–22
Kapalná paliva	11–12
Jaderné palivo	20–22
Obnovitelné zdroje	15–16

Zdroj: Státní energetická koncepce ČR z roku 2004

²¹ Vzhledem k odlišné struktuře energetických zdrojů v různých zemích je podíl obnovitelných zdrojů na primární energetické spotřebě velmi odlišný. Pro Českou republiku je vysoký podíl stěží dosažitelný (ani ve středním období se nepředpokládá více než 10 %, mezi odborníky převládá názor, že reálná výše by se mohla pohybovat kolem 8 %), a proto ČR prosazovala spolu s Francií, aby do obnovitelných zdrojů byla také započítána jaderná složka (s poukazem na nízkou zátěž jaderné elektrárny pro ovzduší). Jaderné palivo však do obnovitelných zdrojů nepatří a tyto požadavky neuspěly. Pro názornost rozdily mezi zeměmi: Lotyšsko dosáhlo v roce 2005 podílu obnovitelných zdrojů na primární spotřebě energií ve výši zhruba 40 %, Švédsko 30 %, zatímco ČR jen 4,5 % (průměr EU-25 byl 6,5 %). Obdobné je to u podílu obnovitelných zdrojů na hrubé spotřebě elektřiny: Rakousko dosáhlo v roce 2005 přibližně 64 %, Švédsko 56 %, zatímco ČR 4,5 %, z čehož 76 % bylo vyrobeno ve vodních elektrárnách a 18 % představovala biomasa. ČR přijala zákonem o podpoře využívání obnovitelných energetických zdrojů v roce 2005 indikativní cíl 8% podílu elektřiny vyrobené z obnovitelných zdrojů do roku 2010.

Vzhledem k různé vybavenosti přírodními zdroji, historickému vývoji a kulturní tradici existují též odlišné (a spíše vyhraněné) postoje k atomové energii; některé státy EU jaderné elektrárny vůbec nemají.²² Evropský zájem o rozvoj jaderných elektráren není velký, o čemž svědčí malý prostor věnovaný jaderné energetice v energetickém balíčku.²³ Ani česká pozice není dlouhodobě stabilizovaná. Státní energetická koncepce na období 2004–2030 předpokládá další rozvoj jaderné energetiky a těžbu hnědého uhlí za územně ekologickými limity, programově prohlášená vláda ČR²⁴ však nabízí odlišný pohled: „Vláda

nebude plánovat a podporovat výstavbu nových jaderných bloků a na základě konsensu všech tří politických stran zúčastněných na vládě zřídí po konzultaci s opozicí nezávislou odbornou komisi k posouzení energetických potřeb České republiky v dlouhodobém horizontu.“ Temelín²⁵ je poruchový a zůstává jablkem sváru mezi ČR a Rakouskem, i když jeho provozovatel uklidňuje veřejnost nemalými částkami (např. na udržování dobrých vztahů s obcemi v okolí jaderných elektráren v roce 2006 vynaložila společnost ČEZ, a. s. zhruba 50 mil. Kč v okolí Temelína a přibližně 60 mil. Kč v okolí Dukovan).

Box č. 6 » Priority Státní energetické koncepce České republiky

Priority Státní energetické koncepce ČR

Maximální nezávislost

- nezávislost na cizích zdrojích energie
- nezávislost na zdrojích energie z rizikových oblastí
- nezávislost na spolehlivosti dodávek cizích zdrojů

Bezpečnost

- bezpečnost zdrojů energií včetně jaderné bezpečnosti

- spolehlivost dodávek všech druhů energií
- racionální decentralizace energetických systémů

Udržitelný rozvoj

- ochrana životního prostředí
- ekonomický a sociální rozvoj

Zdroj: Státní energetická koncepce ČR z roku 2004

²² Výroba elektřiny v jaderných elektrárnách ve světě stoupá; v EU není na jejich využití jednotný pohled. Provozují je Belgie, ČR, Německo, Španělsko, Francie, Litva, Maďarsko, Nizozemsko, Slovinsko, Slovensko, Finsko, Švédsko, Británie, Bulharsko, Rumunsko; neprovozují je Dánsko, Estonsko, Řecko, Irsko, Itálie, Kypr, Lotyšsko, Lucembursko, Malta, Rakousko, Polsko a Portugalsko. Na území EU-27 se nachází celkem 152 reaktorů, přičemž jaderná energie se na stávající výrobě elektřiny v Evropě podílí 30 %. Výhodou uplatnění jádra je snížení ekologické zátěže území, snížení závislosti na zdrojích energií z politicky rizikových oblastí (protože palivo pro jaderné elektrárny lze získat na trzích politicky stabilních oblastí a jeho zásoby lze vytvořit a udržovat na velmi dlouhé období). Podmínkou je zachování bezpečnosti provozu a uskladnění odpadu. Jak ukázal Eurobarometr z března 2007 (Gallup Organisation Hungary), 61 % občanů EU-27 chce snížit podíl nukleární energie v energetickém mixu, protože ji pokládají za nebezpečnou, oproti 40 % občanů ČR. ČR vyrábí v jaderných elektrárnách 31 % elektřiny, v uhelných 62 % elektřiny. Celosvětově je v jaderných elektrárnách vyráběno 16 % elektřiny, v uhelných 39 %. Z vodních a obnovitelných zdrojů pochází v ČR 4 % elektřiny, ve světě 20 % (rok 2006, údaje ČEZ, a. s.).

²³ Ministr životního prostředí Martin Bursík, prosazující místo jaderných a uhelných elektráren úspory a obnovitelné zdroje, komentoval zájem nové energetické strategie o jaderné elektrárny v jednom rozhovoru pro média: „10 cm tlustý energetický balíček pojednává o jaderné energetice v jednom odstavci.“ Prosazování jaderné energie spolu se snahou o navýšování emisních povolenek a prolomení limitů pro těžbu hnědého uhlí přineslo ministru průmyslu a obchodu M. Římanovi nechvalný titul Ropák roku 2006, demonstranti ho označili přívlastkem Říman Uhlíčtý.

²⁴ Ze dne 17. ledna 2007

²⁵ Provoz v jaderné elektrárně Temelín se svými problémy je neustálým terčem obav u rakouské strany. Podle vyjádření náměstka ministra průmyslu a obchodu Tomáše Hünera zveřejněném v týdeníku Ekonom č. 11/2007 se Temelín nestandardně dlouho drží na dně tzv. vanové křivky: „Když postavíte nějaké zařízení a to najede do provozu, můžete si představit křivku spolehlivosti v čase. Ta se napřed propadne, protože na začátku vždycky dochází k poruchám. Spolehlivost jakoby klesne na minimum, na dno té vany, jak se říká. A pak se v té vaně různě pohybuje, jak se vyčítávají poruchy, a nakonec se odrazí ode dna. To trvá například dva měsíce u standardního zařízení, které se vyrábí už dlouho, nebo třeba půl roku, když jde o prototyp. V Temelíně je prototyp, jak by se lidově dalo říci tzv. kočkopes. Je jasné, že křivka musí mít příslušný tvar, ale v Temelíně už se v té vaně pohybujeme dva roky. A to je destruktivní pro všechny strany. Dukovany jsou mimořádně povedenou elektrárnou. Byl to zaběhnutý 440 MW VVER projekt, se kterým už byly v Rusku zkušenosti. I Mochovce jsou dobrý projekt, prakticky bezporuchový, na tom se podílel i Siemens. Temelín je daň za experiment.“

Při jednáních na Evropské radě vnímala česká delegace nízký zájem o jadernou energetiku spíše jako zklamání (spolu se Slovenskem a Rumunskem), protože se v závěrečných prohlášeních Evropské rady objevila pouze zmínka v souvislosti s ubezpečněním o respektování svobodné volby států při rozhodování o energetickém mixu a konkrétních politikách. Ani myšlenka ustanovení Pražského jaderného fóra, které doporučovala česká strana, se v textu závěrů nevykytla.

Také stupeň liberalizace trhu vyvolal mezi členskými státy napětí. Výsledkem jednání březnové Evropské rady proto bylo opatrnější pojetí liberalizace trhu, poté co neprošel návrh Evropské komise na úplné vlastnické oddělení (tzv. unbundling). Snaha o liberalizaci trhu vyvolala silnou averzi hlavně ze strany energetických monopolů. Původní návrh směřoval k dokončení oddělení vlastníků výroby od distribuce energie, místo dnešního převládajícího tzv. právního oddělení. „Bez efektivního oddělení výrobních kapacit od přenosu a distribuce energie nedosáhne požadované konkurence trhu,“ uváděl José Manuel Barroso. Smyslem liberalizace bylo omezení moci energetických monopolů, které podle Komise zneužívají svého dominantního postavení na trhu k vytlačování konkurence a k umělému navyšování zisků a poškozují hlavně spotřebitele. Proti oddělení výroby od distribuce, které by znamenalo pro energetické společnosti ztráty, vystoupily zejména Německo a Francie, které ho označily za málo efektivní a nevedoucí automaticky ke zlepšení podmínek na trhu. Ani Česká republika nepodporovala prohloubení povinnosti současného tzv. právního oddělení na tzv. vlastnické oddělení a vyjádřila názor, že by EU k takovým krokům neměla přikročit dříve, než budou řádně a účinně implementovány současné předpisy Unie a než budou efektivně využity veškeré současné dostupné prostředky pro podporu konkurence. Ne-

vslovenou obavou o bezpečnost zásobování plynem byla při představě úplné liberalizace na trhu zemního plynu obava ze vstupu např. ruského protějšku Gazpromu. Z národní pozice ČR vyplynulo, že „je třeba vzít v úvahu rozdílnou situaci v sektoru elektřiny a plynu. Další vlastnické oddělení s sebou nese mnohá rizika a pro Evropu představuje negativní dopad na bezpečnost jejich dodávek a na investiční politiku jednotlivých investorů. Vlastnické oddělení nemusí být v souladu se strategickými a bezpečnostními zájmy Unie, protože by oslabilo vyjednávací pozice předních evropských hráčů při jednáních s producenty energií.“

7. Systém obchodování s emisními povolenkami

Součástí střednědobé a dlouhodobé strategie EU v boji proti klimatickým změnám při snaze o nákladově efektivní využívání energií je systém obchodování s emisemi, který má svým rozsahem světové provenství.²⁶ Evropský obchod s emisními povolenkami (tzv. model cap and trade) funguje od ledna 2005 na základě směrnice 2003/87/ES, která pokrývá souběžně s časovým rámcem Kjótského protokolu období 2005–2012. Tato směrnice rozdělila dané období na první fázi (2005–2007), v němž státy mohly prodat v aukcích nejvýše 5 % z objemu vydaných povolenek, a na druhou fázi (2008–2012), v němž budou moci prodat v aukcích nanejvýš 10 % z objemu vydaných povolenek. Zásadním problémem fungování prvního období byl příliš velký přiděl povolenek, které státy energetickým firmám přidělily zdarma. Firmy ne-spotřebovaný přebytek daly na trh a přetlak nabídky poukázek stlačil jejich cenu na nereálně nízkou hodnotu. Proto Komise v druhém období postupovala striktněji a nebyla tak velkorysá, což se mnoha státům (včetně ČR)²⁷ nelíbilo.

²⁶ EU Emission Trading Scheme

²⁷ Evropská komise stanovila pro druhé období České republiky roční přiděl emisních povolenek ve výši 86,8 milionu povolenek. Návrh, který česká strana předložila, počítal s přidělem ve výši 100,4 milionu povolenek a s rezervou 1,5 milionu povolenek ročně na případnou výstavbu nových zdrojů. Ministerstvo životního prostředí komentovalo snížení jako krok správným směrem a jako důkaz, že systém funguje. Ministerstvo průmyslu a obchodu naopak jako „zásadní rozhodnutí, které bude mít vliv na život každého z nás. Snížení množství povolenek podváže českou ekonomiku, donutí řadu tuzemských firem nakupovat emisní povolenky, což povede k ekonomickému znevýhodnění celých odvětví na globálním trhu. Řada odvětví může přesunout své výroby mimo EU.“ České emise v roce 2005 činily 82,5 mil tun, v roce 2006 činily 83,7 mil. tun. Jedna povolenka znamená možnost vypustit jednu tunu CO₂ nebo jeho ekvivalentu. Společnost ČEZ, a. s. vydělala na prodeji povolenek v roce 2005 celkem 1,1 mld. Kč.

Komise shledává systém přidělování povolenek jako administrativně i časově náročný, který navíc může odměňovat firmy neinvestující do čistých technologií na úkor těch, které to dělají. Všeobecně panuje přesvědčení, že širší uplatnění aukcí by nenarušovalo trh, bylo by jednodušší a znamenalo by přínos prostředků do veřejných rozpočtů, které by mohly být využity pro silnější daňovou stimulaci firem k investicím do energeticky úsporných zařízení. Diskuse v pracovních skupinách a výborech Komise ale ukazují, že členské státy vesměs nemají velké zkušenosti s aukcemi v prvním období, kloní se sice k určitému posunu v druhém období, ale nijak s tržním řešením nespěchají. Komise na systém aukcí nahlíží jako na efektivnější vzhledem k distorzím trhu po přidělování povolenek zdarma. Některé státy upozornily např. na skutečnost, že producenti při získání povolenek zdarma započítávají jejich cenu do ceny svých služeb (elektřina), zvyšují si ziskovost (windfall profits) a zároveň snižují konkurenceschopnost. Z teoretického pohledu přidělení povolenek zdarma není ekonomicky smysluplné a je v rozporu s principem „znečištění platí jeho původce“.

ČR se zapojila do systému obchodování od jeho počátku, předkládá Národní alokační plány a závaz-

ky z Kjótského protokolu jsou dodržovány. Všechny povolenky se přidělují administrativně, systém aukcí nebyl využíván a ani do budoucna se nepředpokládá jeho širší uplatnění, úvahy o nastavení systému po ukončení platnosti Kjótského protokolu jsou ve fázi zrodu. ČR považuje za důležité zejména ekonomické nástroje (systémy obchodování, projektové mechanismy Kjótského protokolu atd.), pomocí nichž lze zajistit nákladově efektivní dosažení redukce emisí skleníkových plynů.

8. Závěr

Není sporu o tom, že energetická budoucnost založená na pokračování současných trendů a politik je neudržitelná. Evropská energetická strategie navrhuje změny vedoucí k čistší, bezpečnější a levnější energii. Trend k obnovitelným zdrojům, využívání alternativních zdrojů a dosahování úspor jsou dobré postupy. Specifické podmínky v České republice evropskou strategii vychylují směrem k uhlí (za předpokladu čistého spalování) a k úvahám o využívání jaderné energie. Potenciál k úsporám je značný kvůli stále vysoké energetické náročnosti českého hospodářství. Možnosti využívání obnovitelných zdrojů jsou v ČR

Box č. 7 » Vývoj energetiky podle vlády České republiky

Vývoj energetiky podle vlády ČR

Z programového prohlášení vlády ČR z ledna 2007 vyplývá, že od 1. ledna 2008 bude zavedena v souladu s požadavky Evropské unie a závazkem České republiky výnosově neutrální ekologická daňová reforma s cílem omezovat energetickou náročnost ekonomiky a povzbudit zaměstnanost snížením vedlejších nákladů práce.

Vláda podpoří využití obnovitelných zdrojů energie na výrobu tepla, aby cenové rozdíly jednotlivých zdrojů nebyly výrazně vyšší než v současnosti. Zjednoduší se povolovací proces pro zařízení využívající obnovitelné zdroje energie. V energetické koncepci si vláda ČR dává za cíl snížení energetické spotřeby české ekonomiky na jednotku HDP o 40 % do roku 2020 a zajistit její vyšší konkurenceschopnost.

Vláda připraví novelu zákona o hospodaření s energií, v němž zpřísní požadavky na nové i rekonstruované domy v souladu s požadavky Evropské unie tak, aby se nízkoener-

getický standard stal běžným u většiny budov. Přijme závazné standardy energetické účinnosti pro autorizaci nových a rekonstruovaných energetických zdrojů, které budou odpovídat evropským kritériím nejlepších dostupných technologií, navrhne nové národní standardy energetické účinnosti elektrospotřebičů. Bude vypracován konkrétní plán opatření, která budou snižovat emise skleníkových plynů v ČR. Z výnosů prodeje emisních kreditů v mezinárodním emisním obchodování bude financován program nárokových grantů na úspory energií v bytových a rodinných domech, administrativních a veřejných budovách.

Privatizace společnosti ČEZ bude vedena tak, aby v ČR vznikl diverzifikovaný, konkurenci podporující trh s elektřinou. Zachovány zůstanou územní limity těžby hnědého uhlí. Vláda nebude plánovat a podporovat výstavbu nových jaderných bloků.

Zdroj: Programové prohlášení vlády ČR z ledna 2007

- omezené a nelze očekávat, že by obnovitelné zdroje nahradily tepelné elektrárny nebo že by mohlo být dosaženo plnění evropského cíle u obnovitelných zdrojů (na rozdíl od alpských států, které mají dostatek vodní energie, nebo severní Evropy, která disponuje potenciálem energie větru). Společným jmenovatelem evropských zemí, včetně ČR, je vysoká závislost na dovozu ropy a zemního plynu z politicky málo stabilních zemí, i když české energetické portfolio má stabilnější základnu díky domácím zásobám uhlí. Ceny ropy jsou obtížně předvídatelné, požadavky spotřebitelů rostou a staví potřebu úsporného chování do klíčové polohy pro všechny členské státy bez výjimky. Přijatá evropská energetická strategie odpovídá dlouhodobým zájmům ČR, legislativní rámec ČR ani koncepční materiály nejsou v rozporu s jejími záměry. ČR plně liberalizovala svůj trh s elektřinou od 1. ledna 2006 a trh s plynem od 1. ledna 2007. Od roku 2005 pravidelně podává Evropské komisi roční národní zprávy o elektroenergetice a plynárenství, v nichž hodnotí pokrok dosažený ve vývoji konkurenčního prostředí na trhu elektřiny a plynu. Energetika a její bezpečnost budou prioritou českého předsednictví v EU v první polovině roku 2009. Vzhledem ke specifickým podmínkám země vyplývajícím zejména z historického vývoje a geografických podmínek se Česká republika nevyhne zohledňování vlastních zájmů tam, kde to je žádoucí.

LITERATURA A PRAMENY

1. Evropská komise (2007): *Cestovní mapa k udržitelným energiím. Obnovitelné energie 21. století: vytváření udržitelné budoucnosti*. Sdělení Komise Radě a Evropskému parlamentu
2. Evropská komise (2007): *Energetická politika pro Evropu*. Sdělení Komise Evropské radě a Evropskému parlamentu, Brusel, leden 2007
3. Evropská komise (2007): *Omezení změny klimatu na 2 °C - politické možnosti pro EU a svět na rok 2020 a dále*. Sdělení Komise, Brusel, leden 2007
4. Fornůsek, J. (2007): *Spory o tzv. energetický balíček EK pokračují*. Energetika, únor 2007
5. Hüner, T. (2007): *Kam směřuje česká energetika?* Hospodářské noviny, květen 2007
6. Klaus, V. (2007): *Odpovědi na otázky ze Sněmovny reprezentantů amerického Kongresu, Výboru pro energii a obchod, týkající se problematiky lidského působení na globální oteplování a klimatické změny, pro veřejné slyšení*. <http://zpravy.idnes.cz>, 21. března 2007
7. Ministerstvo průmyslu a obchodu (2004): *Státní energetická koncepce ČR*. Březen 2004
8. Ministerstvo průmyslu a obchodu (2006): *Národní zprávy ČR o elektroenergetice a plynárenství za rok 2005*. Červenec 2006
9. Piebalgs, A. (2006): *Energy Efficiency: the Best Way towards a Sustainable, Competitive and Secure Energy System*. Přednáška, Brusel, prosinec 2006
10. OECD (2007): *2007 Economic Review - European Union*. Paříž, duben 2007
11. OSN (1992): *Rámcová úmluva OSN o změně klimatu*. <http://www.env.cz>
12. OSN (1997): *Kjótský protokol k Rámcové úmluvě OSN o změně klimatu*. <http://www.env.cz>
13. Stern, N. (2006): *Review on the Economics of Climate Change*. Londýn, říjen 2006
14. Úřad vlády ČR (2007): *Programové prohlášení vlády ČR*. Leden 2007
15. <http://www.mpo.cz> (webová stránka Ministerstva průmyslu a obchodu ČR)
16. <http://www.env.cz> (webová stránka Ministerstva životního prostředí ČR)

ABSTRACT

The days of secure and cheap energy are over and European states are facing the negative consequences of climate change, increasing import dependence and higher energy prices. Energy is the main factor in climate change accounting for some 80 % of EU's greenhouse gas emissions. As a response, the European Council adopted in March 2007 the new European energy strategy. The paper is analysing to what extent the new European energy strategy suits the medium and long-term interests of the Czech Republic, and how the national position develops through conflicting interests on a domestic scene. It concludes that the national interests are pursued effectively in the European institutions.

KLÍČOVÁ SLOVA

energetická politika, obnovitelné zdroje, klimatické změny, konkurenceschopnost, národní zájmy

JEL KLASIFIKACE

Q41, Q42, Q43, Q48

x

Aktuální situace a odhady nadcházejícího vývoje v mezinárodním obchodě

► Dr. Jana Sereghyová, DrSc. » externí spolupracovnice Institutu integrace České republiky do evropské a světové ekonomiky VŠE v Praze¹

* Již v roce 2005 signalizovali prognostici brzké ukončení konjunkturního boomeru, který světová ekonomika prodělávala od roku 2003. V roce 2006 však nedošlo k tomu odpovídající deceleraci růstu mezinárodního obchodu, nýbrž ten v tomto roce naopak silně vzrostl. Zvýšení jeho hodnoty o více než 16 % bylo sice dáno z valné části dramatickým nárůstem světové ceny ropy i dalších nerostných produktů, zvýšil se však i jeho objem, a to zhruba o 10 %, což reprezentuje jeden z největších přírůstků mezinárodního obchodu zaznamenaných v průběhu předchozích 30 let.

1. Stežejní proměny dovozní poptávky

Nosným elementem tohoto zbytnění mezinárodního obchodu se stalo zrychlení růstu **dovozní poptávky „mladých ekonomik“**, zejména pak Číny a nově industrializovaných zemí jihovýchodní Asie, jakož i některých latinskoamerických států. Jak je patrné z následných grafů, šlo zde o posílení růstového trendu, jenž se prosazoval v těchto dvou regionech světové ekonomiky již od počátku století.

Velice silný nárůst dovozu **investičních statků**, zaznamenaný ve většině těchto zemí v roce 2006, byl dán především intenzifikací zde probíhajících industrializačních procesů, jejichž dovršení se rýsuje teprve v dlouhodobém horizontu. Na zachování silné dovozní poptávky po těchto statcích lze v mnohých z těchto zemí usuzovat na základě již vyhlášených infrastrukturních projektů, na které zde budou vynalo-

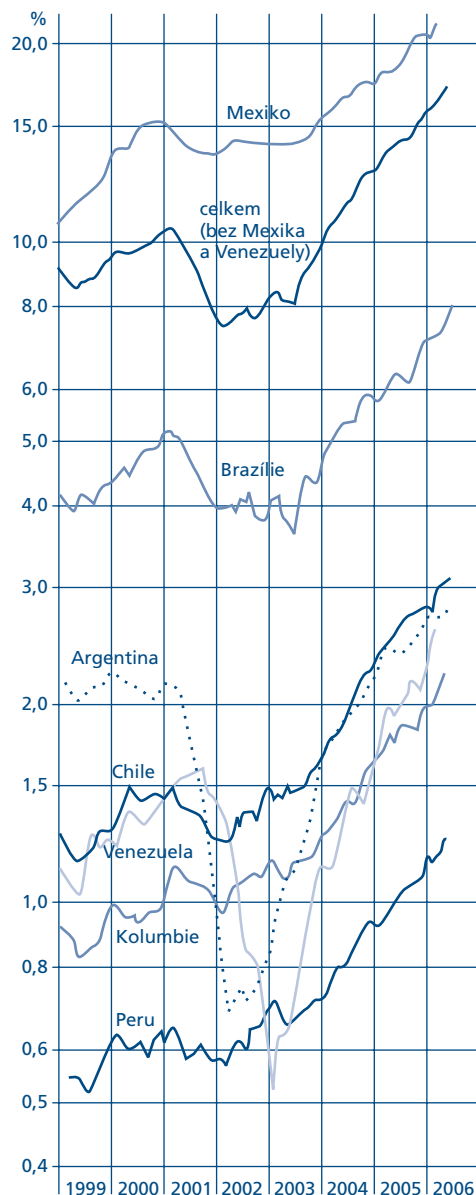
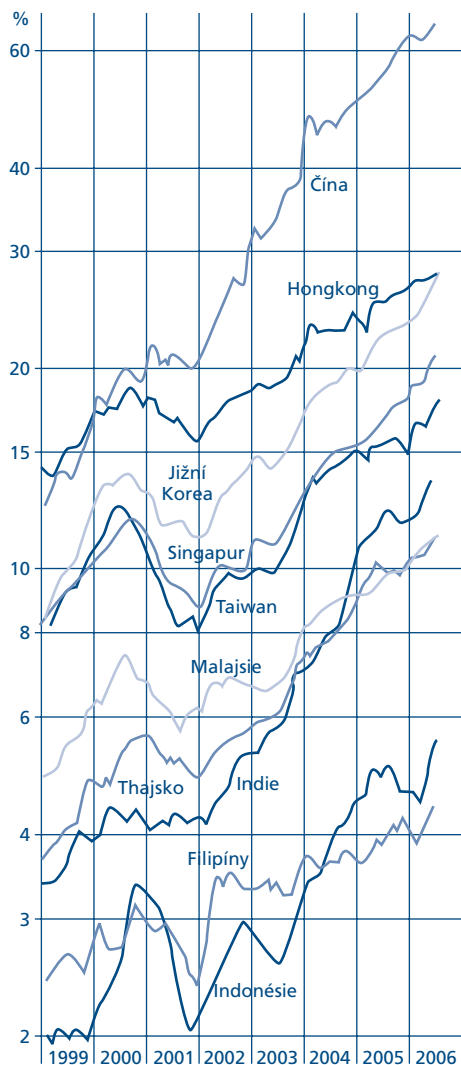
ženy miliardové částky. Tak např. vláda Brazílie míní na takovéto projekty vynaložit již v průběhu nadcházejících čtyř let téměř 240 mld. USD, čínská vláda míní v následném desetiletí vynaložit na industrializaci středozápadních provincií desítky trilionů RNB. S realizací rozsáhlých infrastrukturních investic se počítá též v Indii i v některých zemích Blízkého východu.

Nárůst dovozu investičních statků zaznamenaný v roce 2006 ve většině nově industrializovaných zemí však odrážel též zesílený příliv přímých zahraničních investic do jejich ekonomik. Přestože prognostici předpokládají, že tento příliv zde bude přetrvávat i v prognostickém horizontu, očekávají zejména v asijských nově industrializovaných zemích v nadcházejících dvou letech jeho zpomalení. Usuzují na to především s přihlédnutím k novému režimu regulace zahraničních investic zavedenému počátkem roku 2007 v Číně, jakož i v očekávání, že opatření uplatňovaná jak zde, tak i v dalších zemích tohoto regionu ve snaze předejít přehřátí jejich ekonomik zamezí další akceleraci investiční aktivity v jejich podnikové sféře.

Zahraniční investice dosud plynuly v Africe hlavně do těžby nerostných surovin a v Indii do sektoru služeb. Ve většině ostatních rozvojových zemí však směřovaly z největší části do zpracovatelského průmyslu, kde vedly hlavně k rozhojnění montážních provozů. Skutečnost, že takovéto kompletační výroby vyžadují kontinuální příliv komponentů zahraniční provenience, jakož i hojná účast jejich domácích podniků na tzv. „zušlechťovacím styku“ se zahranič-

¹ Článek byl zpracován v rámci grantového projektu Grantové agentury ČR č. 402/06/1049 „Konjunktura v globalizující se světové ekonomice, prognóza jejího vývoje a implikace jejích proměn pro českou ekonomiku“.

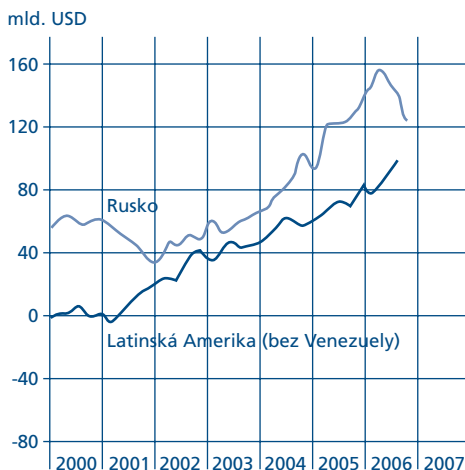
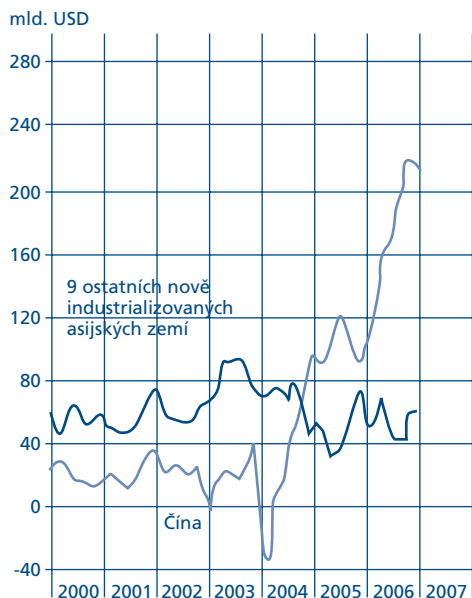
Graf č. 1 » Růst dovozu vybraných asijských a latinskoamerických zemí (v %)

Pramen: č. 4

Graf č. 2 » Přebytky obchodních bilancí vybraných mladých ekonomik (v mld. USD)

Pramen: č. 7

ními firmami, stojí též v pozadí vysokého podílu **polotovaru a kompletačních dílů** na dovozu těchto zemí. Jde o specifický rys jejich dovozu, jenž se bude s rozmachem systému „mezinárodní výroby“ a se stále intenzivnějším zapojením jejich průmyslových podniků do mezinárodních podnikatelských sítí dále posilovat.

V řadě rozvojových zemí vyvážejících suroviny nerostného původu se v poslední době výrazně zvýšily **dovozy spotřebního zboží** (zejména dlouhodobého užití). K tomu však došlo i v některých transformačních zemích figurujících mezi významnými exportéry těžebních produktů. I zde se promítlo dramatické zvýšení exportních výnosů do mírného nárůstu příjmů domácností² i jejich poptávky po výrobcích zahraniční provenience. Vše nasvědčuje tomu, že dokud se zachová zvýšená úroveň světových cen uvezených surovin a pokud se podaří obyvatelstvu těch-

to zemí i nadále participovat na tím daném zvýšení exportních výnosů země svého sídla, lze počítat se zvýšeným zastoupením spotřebního zboží v jejich dovozním substrátu.

Rychlý růst dovozu spotřebního zboží se však rýsuje i v řadě rozvojových zemí „prvního sledu“, které sice nejsou netto vývozci surovin, kde však již dochází k rychlenému zvyšování životní úrovně části obyvatelstva (např. v Chile, v Indii, v Číně, jakož i v některých dalších zemích jihovýchodní Asie). Nárůst dovozu výrobků určených pro osobní spotřebu se zde jeví být veskrze reálným nejen proto, že se zde rychle zvyšují počty osob s vyššími příjmy a většími nároky, nýbrž i proto, že sociálně-ekonomické programy vlád většiny těchto zemí předvídají též lepší pokrytí potřeb řadových občanů (zejména pak migrantů a venkovského obyvatelstva). Zbytnění těchto dovozů umožňují též ohromné přebytky obchodních

² Existují však četné rozvojové země, jejichž exportní výnosy se díky nárůstu světových cen jimi vyvážených nerostných produktů v průběhu předchozích čtyř let násobně zvýšily, aniž by to vedlo k posílení kupní síly jejich obyvatelstva, resp. k umírnění jeho chudoby.

bilanci, opakovaně nabíhající v některých z těchto zemí, jakož i dramatický nárůst jejich volnoměnových rezerv, umožňující jim realizovat tyto programy, aniž by to vedlo ke vzniku napětí v jejich veřejných financích.

V některých rozvojových zemích dojde patrně již zanedlouho též k navýšení **dovozu potravin**, a to nejen z demografických, nýbrž leckde i z obchodně-politických důvodů. Pro ilustraci toho postačí připomenout, že při rychlém růstu čínské populace a v případě, bude-li vláda Číny striktně dodržovat svůj závazek nesubvencovat svou zemědělskou výrobu a neochraňovat ji před zahraniční konkurencí, tak jak se k tomu zavázala u příležitosti vstupu své země do WTO, bude zdejší poptávka po potravinách již v druhé polovině tohoto století přerůstat stále více nabídku potravin domácí provenience. V té době by se tak mohl stát čínský trh jedním z nejvýznamnějších světových odbytišť zemědělských produktů.

Zvýšenou dynamiku však bude ve většině mladých ekonomik vykazovat též **dovoz služeb**, a v těch zemích, jejichž energetická soběstačnost je dosud

slabá, bude narůstat zvýšenými tempy i **dovoz zdrojů energie**. Ohromné částky vynakládané v těchto zemích na geologický průzkum a zakládání nových těžebních kapacit jak doma, tak i v zahraničí (někdy v sousedních zemích, stále častěji však též na jiných kontinentech, viz např. „africká politika“ Číny) nasvědčují tomu, že tyto země budou moci pokrýt své potřeby primárních zdrojů energie bez nesnází. Údaje o pravděpodobném růstu jejich energetické spotřeby a dovozní náročnosti jejich energetických bilancí³ však nasvědčují tomu, že jejich dovozy ropy a zemního plynu se zvýší již v nadcházejícím dvacetiletí o desítky procent a v některých z těchto zemí se objem těchto dovozů dokonce znásobí.

Z povědomí uvedených tendencí vychází též prognóza nadcházejícího růstu celkového objemu dovozu zboží a služeb realizovaného mladými ekonomikami. Ta sice obráží mírné „ochlazení“ světové ekonomiky“ očekávané již ke konci roku 2007, anticipuje však podstatně vyšší dynamiku růstu dovozu těchto zemí, než je ta, která se rýsuje v prognostickém horizontu v jednotlivých hospodářsky vyspělých stá-

**Tabulka č. 1 » Predikce růstu dovozu vybraných regionů a ekonomik (meziroční % změny objemu dovozu v uvede-
ných zemích a regionech)**

Region, země	2005	2006 odhad	2007 predikce	2008 predikce
světový dovoz	8,2	9,9	7,6	8,4
hospodářsky vyspělé státy	6,2	7,9	5,5	6,8
USA	6,1	5,8	4,1	6,0
Japonsko	5,8	4,6	5,3	7,4
EU-15	5,8	8,7	5,4	6,5
EU-25	5,8	8,9	5,7	6,7
mladé ekonomiky	13,8	15,2	12,7	12,3
rozvojová Asie	13,2	14,4	12,6	12,7
východoevropské státy	16,3	19,4	14,7	13,3
Střední východ	12,9	13,9	10,5	8,5
Afrika	13,2	15,2	13,2	12,2
Latinská Amerika	13,0	15,7	9,9	9,3

Pramen: č. 7

³ Viz Sereghyová, J.: *Inflace v kontextu tří ropných šoků a aktuální otázky energetické politiky*. Scientia et Societas, č. 2/2006.

tech. V důsledku toho se dále zvýší podíl mladých ekonomik na světovém dovozu ze současných necelých 30 % na více než jednu třetinu.

Dalšímu výkladu bychom chtěli předeslat, že **snížení přírůstků dovozu**, očekávané prognostiky ve většině **hospodářsky vyspělých států** v nadcházejících dvou letech, reprezentuje pouze předběžné odhady. Reálný pokles dynamiky jejich dovozu i dynamiky růstu celého mezinárodního obchodu bude závislý na tom, jak se bude vyvíjet konjunkturální situace ve světové ekonomice. A to závisí v nemalé míře na vývoji konjunkturální situace v USA, tzn. na konjunkturální situaci v zemi, která se v minulosti podílela na světovém dovozu zhruba 19 %, v současné době však již jen přibližně 17 %. Jak známo, fungovala ekonomika USA v poválečných letech opakovaně jako „motor“ globální konjunktury (přičemž od počátku 90. let minulého století plnila tuto funkci též ekonomika Číny). Omezení amerických dovozů však vedlo neméně často k náhlému zhoršení globální konjunkturální situace, neboť vyvolalo omezení odbytových možností a návazně i omezení dovozu v širokém okruhu zemí, takže reálný výpadek světové dovozní poptávky byl násobně vyšší.

To je též důvodem, proč prognostici věnují faktorům, které by mohly negativně ovlivnit vývoj **dovozu USA**, zvýšenou pozornost. Obávají se především ochabnutí zdejší spotřebitelské poptávky, neboť ta odpovídá za více než dvě třetiny celkové domácí poptávky USA. Díky nárůstu počtu zdejších pracovních příležitostí (jenž se v poslední době pohybuje okolo 100 000 pracovních míst měsíčně) a tím danému posílení zdejší spotřebitelské důvěry se prozatím podařilo udržet spotřebu domácností na relativně vysoké úrovni. Zdražení pohonných hmot a energie však vytlačuje spotřební zboží ze zdejších rodinných rozpočtů, což mělo již v roce 2006 za následek výrazné zpomalení růstu dovozu výrobků dlouhodobého užití. Zhorší-li se dále situace na zdejším trhu nemovitostí, což může mít vzápětí za následek nemalé ztráty soukromého majetku, mohl by se dovoz těchto výrobků dále omezit, což by mělo závažné dopady na některé jejich zahraniční výrobce.

V roce 2006 byl úbytek zdejšího dovozu spotřebního zboží kompenzován nárůstem dovozu investič-

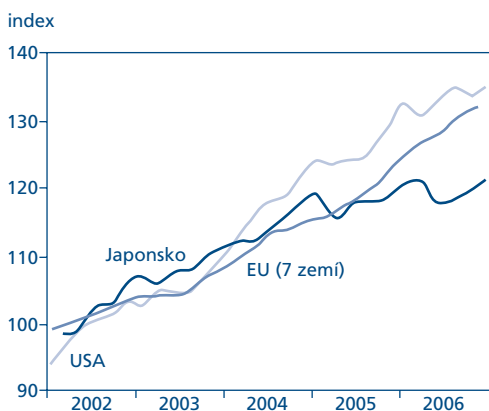
ních statků, zejména elektroniky (o více než 10 %), jenž odrážel úsilí zdejších podniků urychleně zavřít generační obměnu svého výrobního a komunikačního zařízení. Zvýšila se i hodnota (méně již objem) dovozu ropy a surovin. Objem celkového dovozu zboží a služeb USA tak vzrostl v roce 2006 stále ještě o 5,8 %. Ochabnutí investiční aktivity, které nastalo ve zdejší podnikové sféře počátkem roku 2007, však signalizuje, že by se zde mohly omezit i odbytové možnosti investičních statků. Omezení celkové dovozní poptávky USA nasvědčuje též markantní decelerace růstu jejich ekonomiky (resp. pokles přírůstku jejich reálného HDP) ze 3,3 % dosažených v roce 2006 na předpokládaných 2,6 % v roce 2007. Záleží i na tom, nerozhodnou-li se Američané, že začnou přece jen šetřit (dosud tak nečiní, nýbrž financují své nákupy stále více pomocí spotřebitelských úvěrů), neboť to by mohlo vést k ještě výraznějším poklesu jejich poptávky po výrobcích zahraniční provenience. Podaří-li se však předejít dalšímu zhoršení zdejší konjunkturální situace, mohlo by v roce 2008 dojít naopak k obnovení vyšší dynamiky růstu dovozu USA (viz tabulka č. 1).

Vývoj **dovozu Japonska** vykazuje odlišné tendence. V 90. letech narůstal hlavně pod vlivem rozvoje zušlechťovacího styku japonských firem s jejich afilacemi či subdodavateli rozmístěnými v zemích jihovýchodní Asie. Tento styk reprezentuje jeden ze stěžejních faktorů, jenž vynesl podíl těchto zemí na celkovém dovozu Japonska v současné době na více než 45 % (z 26 %, které na něj připadaly v roce 1980). Silná energetická a surovinová náročnost japonské ekonomiky, jakož i razantní zdražení surovin reprezentují hlavní důvody výrazného zvýšení hodnoty japonského dovozu, zaznamenaného v průběhu předchozích tří let (s meziročními přírůstky v rozpětí mezi 13 a 18 %). Objem japonského dovozu však vykazoval v poslední době překvapivě slabou dynamiku, přestože export Japonska, vyžadující rozsáhlé dovozy subdodávek, narůstá zvýšenými tempy. To bývá připisováno hlavně velice pomalému růstu zdejší osobní spotřeby (jejíž přírůstek dosáhl v roce 2006 jen necelé 1 %) a tím dané nízké dynamice růstu dovozní poptávky po spotřebním zbožím. Perspektivně se však počítá s oživením zdejší osobní spotřeby – nejen

v souvislosti s posílením spotřebitelské důvěry vyvolané očekávaným poklesem míry nezaměstnanosti, nýbrž i v důsledku změny životního stylu mladé generace Japonců (jenž klade zvýšený důraz na uspokojivé využití volného času a na rozmanitost a kvalitu spotřebního zboží a služeb). Po krátkém ochabnutí investiční aktivity ve zdejší podnikové sféře zaznamenaném v druhé polovině roku 2006 se rýsuje též obnovení vysokých temp jejího růstu z předchozích let.

Přesto předpokládají prognostici, že nízká dynamika růstu japonského dovozu, zaznamenaná od roku 2004 (viz graf č. 3), se ještě v roce 2007 zachová. Očekávají patrně, že domácí podniky budou s to i nadále podchytit rozhodující část zdejší poptávky po výrobcích dlouhodobého užití (jejichž ceny jsou pod-

Graf č. 3 » Vývoj objemu dovozu členů „triády“ v letech 2002–2006 (index, rok 2000 = 100)

Pramen: č. 5

statně nižší než ceny analogických výrobků zahraniční provenience, přestože vykazují obdobné parametry). Teprve v roce 2008 anticipují relativně silný nárůst japonského dovozu, jednak v důsledku zvýšeného pokrytí zdejší osobní i výrobní spotřeby japonskými výrobky produkoványi „offshore“, jednak v souvislosti s akcelerací modernizačních procesů, které

budou vyžadovat zvýšený nárůst dovozu technologií a zařízení nových generací ze zámořských hospodářsky vyspělých států.

Tabulka č. 1 svědčí o tom, že souhrnný přírůstek **dovozu států EU-15** převyšoval v roce 2006 přírůstek dovozu většiny hospodářsky vyspělých států situovaných v ostatních regionech světové ekonomiky. Příspěla k tomu především skutečnost, že Evropská unie se v roce 2006 napojila na globální konjunkturální boom, což se projevilo ve zvýšeném vytížení zdejších výrobních kapacit, jakož i v posílení investiční aktivity ve zdejší podnikové sféře, jejíž dovozní poptávka tak náhle výrazně zbytněla. Pokles míry nezaměstnanosti zaznamenaný ve většině těchto států, jakož i vrozený optimismus zdejší populace daly zapomenout na „obavy z budoucnosti“, které zde předvídané reformy sociálního a zdravotního pojištění vyvolaly zejména mezi členy starší generace, což v předchozích letech podvazovalo jejich ochotu utrácet. V roce 2006 tak došlo ve většině těchto států k markantnímu nárůstu výdajů domácností⁴ i objemu zdejší soukromé poptávky, která se tak stala dalším významným faktorem jejich ekonomického růstu.

Přesto očekávají prognostici, že již v druhé polovině roku 2007 se tempo růstu dovozu většiny těchto států citelně omezí a že v některých z nich se zachová snížená dynamika růstu dovozu i v příštím roce. Vycházejí přitom z premisy, že návazně na očekávané ochlazení světové ekonomiky, jakož i v důsledku zesílení konkurenčních tlaků pramenících v rozvojových zemích se zahraniční odbytové možnosti části zdejších průmyslových podniků omezí, což bude mít za následek omezení jejich dovozních potřeb surovin, materiálů i polotovárů. Nevylučují, že utužení fiskální politiky, k němuž budou muset některé z těchto států přistoupit, tak aby udržely schodky svých veřejných rozpočtů pod maastrichtským limitem, by mohlo vyvolat recidivu nadměrné šetrnosti, a to i v majetnějších vrstvách obyvatelstva, což by mohlo nanovo podvázat růst jejich poptávky po výrobcích zahraniční provenience. Existují i další fakto-

⁴ V Německu se rozvinula v roce 2006 „nákupní horečka“ též proto, že domácnosti uspěly předvídané nákupy výrobků dlouhodobé spotřeby v očekávání výrazného zvýšení daně z přidané hodnoty od počátku roku 2007.

+ Tabulka č. 2 » Predikce vývoje dovozu států EU-15 (v %, meziroční přírůstky objemu importu)

Země	2005	2006 odhad	2007 predikce	2008 predikce
Německo	6,7	11,5	7,8	8,2
Francie	6,4	7,1	3,9	5,5
Itálie	1,0	4,5	4,8	4,9
Španělsko	6,9	8,4	6,8	6,2
Nizozemsko	5,1	7,9	6,6	7,7
Belgie	4,1	4,1	5,4	5,2
Rakousko	5,2	6,8	5,0	4,7
Řecko	-2,1	7,5	6,5	6,2
Portugalsko	1,9	4,3	5,0	5,3
Finsko	12,3	5,3	5,5	5,5
Irsko	6,5	7,0	6,0	6,0
Lucembursko	9,3	10,0	8,0	8,0
Velká Británie	7,0	11,5	1,3	6,2
Švédsko	6,2	7,9	6,5	6,2
Dánsko	10,7	14,0	8,0	7,5

Pramen: č. 7

ry, které by mohly růst dovozu těchto států v dalších letech tlumit.

Jak výskyt takovýchto faktorů, tak i míra decelerace dovozu se bude ovšem v každém z těchto států lišit. Za situace, kdy na trhy států EU-15 směřují téměř dvě třetiny našeho exportu, budou naše podniky tyto odlišnosti zřejmě zajímat, neboť ty ovlivní i nadcházející vývoj jejich odbytových možností na těchto trzích.

2. Perspektivy exportu

Daleko více než výše popsaný (doufáme jen přechodný) pokles dynamiky růstu světového dovozu však ovlivní odbytové možnosti našich podniků – i podniků ostatních hospodářsky vyspělých států – **přerodělování zahraničních odbytišť ve prospěch mladých ekonomik**. K tomu dochází již několik desítek let, od počátku století však doznal tento proces v některých regionech světové ekonomiky nebývalého zrychlení. Tak např. čínský export narůstal v předchozím pětiletí v rozpětí mezi 15 a 22 % ročně. Export Indie a řady dalších nově industrializovaných zemí jihovýchodní Asie narůstal pouze o málo nižšími tem-

py. Podíl tohoto regionu na světovém exportu tak dosáhl v současné době téměř 24 %.

Urychleně narůstal též export některých nově industrializovaných latinskoamerických států (zejména Brazílie, Chile, Venezuely, Argentiny). Avšak i přírůstky exportu řady afrických zemí dosáhly v předchozích třech letech dvoumístných čísel. Zde – a zčásti i v latinskoamerických státech – šlo hlavně o důsledek rozšíření odbytových možností zde produkovaných surovin. V asijských mladých ekonomikách však došlo k tomuto dramatickému nárůstu jejich exportu hlavně díky tomu, že se jim podařilo zvýšit své tržní podíly v mezinárodním obchodě průmyslovými výrobky a polotovary. Na světovém exportu některých druhů spotřebního zboží se dnes podílejí tyto země již do výše 50–60 %, přičemž jejich podíl na světovém exportu některých výrobků spotřební elektroniky, periferního zařízení i součástek k počítačové technice se dnes blíží již k 30 %. Na exportu řady rozvojových zemí „prvního sledu“ se dnes podílejí průmyslové výrobky a polotovary již téměř ze tří čtvrtin.

Tento vývoj byl dosud připisován převážně jen industrializačním procesům probíhajícím v těchto zemích, jakož i silné exportní orientaci většiny

z nich. Výsledky námi provedených šetření však svědčí o tom, že posílení pozic těchto zemí ve světovém exportu sofistikovaných druhů průmyslových výrobků je hlavně důsledkem masivního přílivu přímých zahraničních investic do jejich ekonomik; že v pozadí dramatického posílení exportní výkonnosti některých z těchto zemí stojí od počátku století především aktivita zde zřizovaných afilací multinacionálních korporací. Tyto korporace se tak staly leckde hlavními strůjci zesílených konkurenčních tlaků pocházejících z těchto zemí, které ohrožují perspektivy exportu výrobců technologicky středně náročných průmyslových výrobků se sídlem v hospodářsky vyspělých státech, tj. ve státech, kde tyto multinacionální korporace mají svou operační základnu. Mění se tak celkový „obraz“ konkurenčního zápolení probíhajícího ve světové ekonomice, které má závažné implikace pro podnikovou sféru hospodářsky vyspělých států. Podíl rozvojových zemí na světovém exportu průmyslových výrobků i nadále rychle narůstá, jde o dlouhodobý trend, s jehož důsledky se bude muset podniková sféra hospodářsky vyspělých zemí vyrovnat.

Dosud se podařilo jen málokterým z **hospodářsky vyspělých států** vyhnout se touto tendencí vyvolanému úbytku svých tržních podílů, a to ještě zpravidla jen po krátkou dobu. V roce 2006 se to však podařilo jak USA, tak Japonsku, neboť řada specifických okolností zde vyústila v neobvyklé posílení jejich exportní výkonnosti: V USA tomu napomohlo hlavně oslabení směnného kursu US dolaru, které výrazně posílilo (cenovou) konkurenceschopnost zdejších exportérů. V Japonsku šlo především o důsledek jeho napojení na „zónu prosperity“ v jihovýchodní Asii, které umožnilo jeho podnikové sféře podchytit zvýšenou dovozní poptávku Číny. Přispěla k tomu i skutečnost, že Japonsko se v té době stalo jedním z nejvýznamnějších subdodavatelů světa, že jím produkovávané komponenty a polotovary proudily v ohromných kvantech nejen do sousedních nově industrializovaných zemí, nýbrž i do některých hospodářsky vyspělých států (mimo jiné i do amerického automobilového průmyslu).

K relativně robustnímu navýšení exportu však došlo v roce 2006 též v Evropské unii. I zde k tomu

přispěla nedávna výjimečná událost – rozšíření Unie na východ. To se totiž stalo podnětem pro dislokaci řady průmyslových výrobních kapacit ze starých do nových členských států, kde dosud přetrvává podstatně nižší hladina mezd. To mělo vzápětí za následek markantní posílení konkurenceschopnosti západoevropských průmyslových podniků, které se odhodlaly k podniknutí tohoto kroku. Vstup nových členů na jednotný vnitřní trh EU, jakož i masivní příliv přímých zahraničních investic do jejich ekonomik, jenž zde vedl k založení exportně vysoce úspěšných podniků, stojí v pozadí pozoruhodného nárůstu exportu, zaznamenaného v posledních dvou letech též v nových členských státech EU.

Tabulka č. 3 » Růst vývozu vybraných nových členských států EU (meziroční % změny objemu)

Země	2005	2006 odhad	2007 predikce
Česká republika	10,1	12,0	12,0
Maďarsko	11,5	16,0	10,0
Polsko	10,6	14,1	15,0
Slovensko	9,8	17,0	12,0
Slovinsko	8,1	9,8	8,5

Pramen: č. 3

Za loňské vzvednutí exportu však vděčí hospodářsky vyspělé státy i některým obecným tendencím. K těm náleželo především zbytnění dovozní poptávky po technologicky náročném individualizovaném zařízení a službách, podmiňujících realizaci náročných infrastrukturních projektů. Výsledky analýzy věcné náplně exportu členských států EU svědčí o tom, že jejich dlouhodobé tradice při zabezpečování takovýchto dodávek a služeb, jakož i unikátní know-how, jímž disponují zdejší dodavatelé takovýchto investičních celků, stojí v pozadí pozoruhodných exportních úspěchů dosažených v této oblasti podnikání. Byl to však i růst odbytových možností dalších investičních statků (zejména pak automatizační a telekomunikační techniky, informačních technologií, výrobního zařízení a speciálních přístrojů a nástrojů a konec konců i dopravních prostředků), který stojí v pozadí zvýšeného tempa exportu, →

Tabulka č. 4 » Vývoj exportní výkonnosti států EU-15 a vybraných nečlenských států (meziroční % změny)

Země	2005	2006 odhad	2007 prognóza
EU-15	-2,1	-1,4	-1,6
Eurozóna	-2,3	-1,2	-1,5
Německo	-0,3	0,7	-1,2
Francie	-2,8	1,4	-0,5
Itálie	-7,2	-5,5	-4,5
Španělsko	-4,3	-2,0	-1,8
Nizozemsko	0,5	-1,4	-0,5
Belgie a Lucembursko	-5,3	-3,9	-2,3
Rakousko	0,5	-4,6	-1,5
Finsko	-1,4	2,0	0,0
Řecko	0,0	-5,4	-3,4
Portugalsko	-2,2	-4,2	-2,4
Irsko	-2,2	-2,0	-0,9
Velká Británie	-0,5	-2,3	-1,9
Švédsko	-3,2	-2,3	-1,3
Dánsko	0,0	-1,1	-3,1
Vybrané nečlenské státy			
Švýcarsko	-3,0	-2,3	-1,2
Norsko	-5,4	-6,3	-1,8
USA	-1,1	0,9	0,2
Kanada	-3,2	-3,4	-1,7
Japonsko	-2,7	1,7	-0,2

Pozn.: Exportní výkonnost vyjadřuje vztah mezi vývojem objemu vývozu jednotlivých zemí a růstem jejich exportních trhů (tj. souhrnným dovozem zboží realizovaným na jejich hlavních odbytištích).

Pramen: č. 3

zaznamenaného v roce 2006 v některých z hospodářsky vyspělých států. Tomu napomáhala i zvýšená poptávka po farmaceutických i jiných výzkumně vysoce náročných výrobcích. Vznikl tak prostor pro rozšíření odbytových možností služeb a výrobků, které jsou prozatím produkovány převážně jen v hospodářsky vyspělých státech.

Silné zastoupení takovýchto výrobků a služeb v exportním substrátu USA a Japonska je připisováno především silnému financování jejich výzkumu a vývoje,⁵ které jejich podnikům dopomáhalo opakovaně k postavení „nositelů inovací“ a současně s tím i ke

zvýšení jejich zisků, jakož i k rozšíření jejich odbytových možností (leckdy na úkor dodavatelů se sídlem v jiných hospodářsky vyspělých státech). Je však i důsledkem toho, že podniky těchto dvou států jsou velice silně zastoupené mezi dodavateli technologicky nejnáročnějších komponentů ke strojírenským výrobkům masově vyráběným v nově industrializovaných zemích. To jim umožnilo již v předchozích dvou letech participovat na rychlém růstu zahraničních odbytových možností těchto výrobků. Perspektivně jim to pak zřejmě umožní podílet se též na dramatickém nárůstu domácích odbytových možností

⁵ Tak např. americké podniky vydávají na výzkum a vývoj zhruba 200 mld. US dolarů ročně. K tomu je třeba přičíst milionové částky, které získávají v rámci výzkumných programů financovaných z veřejných prostředků.

výrobních dlouhodobého užití, jenž se – návazně na růst životní úrovně části obyvatelstva – začíná v některých z dobře prosperujících nově industrializovaných zemí již zřetelně rýsovat.

Nezávisle na těchto slibných perspektivách však očekávají prognostici ve většině hospodářsky vyspělých států v nadcházejících dvou letech mírné oslabení exportní výkonnosti. Vycházejí přitom z povědomí nadcházejícího „ochlazení světové ekonomiky“, které podvazuje růst dovozní poptávky zejména po sužbách a výrobcích určených pro použití v podnikové sféře. Očekávají též, že transfer technologie, jakož i rychle postupující nárůst výrobního potenciálu zpracovatelského průmyslu nově industrializovaných zemí posílí soběstačnost některých z nich též při zásobení jejich obyvatelstva některými druhy spotřebního zboží. Předpokládají kromě toho, že využití komparativních výhod, jimiž disponují tyto země (zejména řádově nižší hladina jejich mezd, než je ta, která je vžitá v hospodářsky vyspělých státech), povede k dalšímu přerozdělení zahraničních odbytišť tohoto zboží i některých dalších průmyslových výrobků ve prospěch nově industrializovaných zemí.

Je zde patrné, že prognostici anticipují výskyt markantních rozdílů ve ztrátách tržních podílů, k nimž dojde v jednotlivých hospodářsky vyspělých státech v prognostickém horizontu. Očekávají, že tyto ztráty budou v některých ze států EU-15 podstatně větší než např. v zámořských státech „triády“. To je dáno širokým okruhem vlivů, jenž vyplynul z analýz zpracovaných z podnětu Evropské komise i některých mezinárodních organizací.⁶ Ty svědčí o tom, že důležitou roli může sehrát zachování relativně slabého směnného kurzu US dolaru, neboť ten skýtá pro americké podniky nemalé konkurenční zvýhodnění, zatímco silný směnný kurz eura reprezentuje pro podniky ve státech Eurozóny citelnou zátěž.

Za závažnou je považována i skutečnost, že západoevropské podniky byly dosud podstatně zdrženlivější při přenášení části svých výrob do zemí s nižšími pracovními náklady, než tomu bylo v zámořských státech „triády“. Uvážíme-li, že tento „offshoring“ do-

pomáhal tamějším podnikatelům po léta k 10-30% snížení sumárních výrobních nákladů v porovnání s výrobními náklady západoevropských podniků, stává se evidentním, že zde došlo k vytvoření další „konjunkturní slabosti“, s níž se bude muset podniková sféra států EU-15 již vbrzku vypořádat.

Za faktor oslabující konkurenceschopnost podnikové sféry některých států EU-15 je považována též relativně nízká inovační frekvence dosud přetrvávající v jejich průmyslu. Ta bývá zpravidla připisována skromnějšímu financování zdejšího výzkumu a vývoje, než je tomu např. v USA a v Japonsku. Skutečnost, že mnohé z inovací pocházejících z těchto zámořských států využívají evropské výsledky výzkumu, však nasvědčuje tomu, že jde současně, a mnohdy dokonce v rozhodující míře, o důsledek příliš pomalé komercializace zdejších objevů a vynálezů.

Neuspokojivý vývoj exportní výkonnosti, očekávaný v následných dvou letech v některých státech EU-15, bývá připisován i skutečnosti, že v jejich exportním sortimentu jsou silněji než ve většině ostatních hospodářsky vyspělých států zastoupeny výrobky a polotovary, jejichž výroba se již stala doménu rozvojových zemí. Konkurenční tlaky tamějších výrobců tudíž doléhají na podniky v některých státech EU-15 se zvýšenou razancí, což omezuje jak jejich odbytové možnosti, tak i rozsah jimi dosažitelných zisků. A to by mohlo podvazovat nejen nezbytnou modernizaci, popř. restrukturalizaci jejich výroby, nýbrž i posílení jejich výzkumné a vývojové základny. Mohl by se tak vytvořit začarovaný kruh, jenž by podvazoval růst exportní výkonnosti těchto států daleko za časový limit, daný přechodným omezením světové dovozní poptávky.

Zvýšená pozornost věnovaná v současné době růstu konkurenčních tlaků pramenících v rozvojových a nově industrializovaných zemích by však neměla zastírat, že export většiny členských států EU již má své těžiště v technologicky náročných průmyslových výrobcích a službách, v jejichž mezinárodním obchodě si vzájemně konkurují hlavně podniky se sídlem v hospodářsky vyspělých státech. →

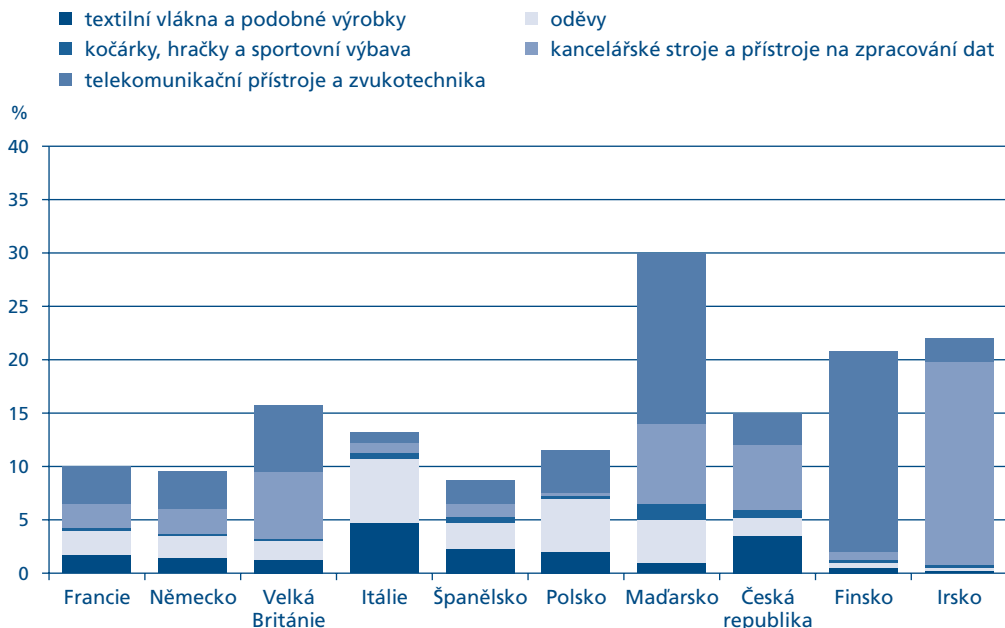
⁶ Viz např. „EU competitiveness and industrial location“. European Commission, Bureau of European Policy Advisers, EC, Brussels, VI/2006.

Analýza příčin silně nadprůměrných temp růstu exportu dosažených Francií, Finskem a Německem v roce 2006 odhalila, že to byla hlavně silná konkurenceschopnost jejich výrobců sofistikovaných výrobků, která zajistila tyto exportní úspěchy. Přírůstek objemu exportu dosáhl v roce 2006 v Německu 9,5 %, ve Francii 10 % a ve Finsku dokonce 12 %. Tato analýza též prokázala, že kromě vývozu dopravních prostředků to byl hlavně vývoz individualizovaných výrobků s investičním určením, směřovaný převážně do mladých ekonomik, co dopomohlo Německu k postavení jednoho z nejvýznamnějších exportérů

světa. Dosažení vysoké konkurenceschopnosti ve vývozu technologicky a výzkumně náročných výrobků a služeb považují prognostici tudíž za podmínku žádoucího posílení exportní výkonnosti též v dalších státech EU. Považují orientaci všech členských států EU na export sofistikovaných výrobků a služeb, jakož i opakující se výskyt jejich podniků mezi hlavními nositeli inovací v těchto oborech za jeden z nejdůležitějších předpokladů pro zabezpečení plně uspokojivých perspektiv zahraničního obchodu v celounijním měřítku.

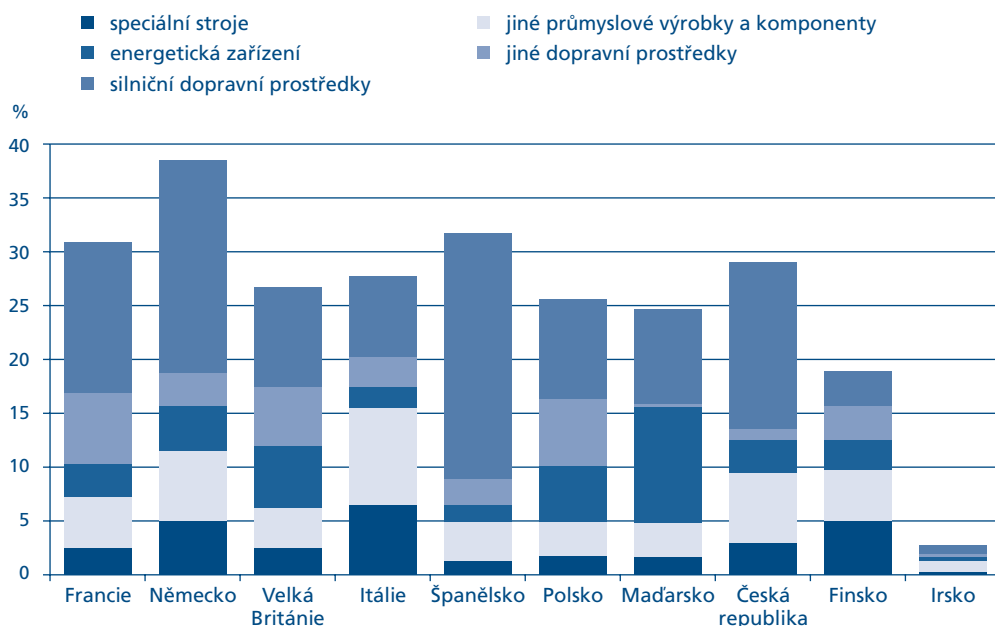
Analýza příčin silně nadprůměrných temp růstu exportu dosažených Francií, Finskem a Německem v roce 2006 odhalila, že to byla hlavně silná konkurenceschopnost jejich výrobců sofistikovaných výrobků, která zajistila tyto exportní úspěchy. Přírůstek objemu exportu dosáhl v roce 2006 v Německu 9,5 %, ve Francii 10 % a ve Finsku dokonce 12 %.

Graf č. 4 » Podíl výrobků masově vyvážených nově industrializovanými asijskými zeměmi na exportu vybraných členských států EU (v roce 2004, v %, export celkem = 100)

Pramen: č. 9

Graf č. 5 » Podíl výrobků pocházejících ze sofistikovaných výrobních oborů na exportu vybraných států EU (v roce 2004, v %, export celkem = 100)

Pramen: č. 9

LITERATURA A PRAMENY

1. *Economic Trends in Eastern Europe*. No. 1/2007, Budapest, 2006
2. *EU competitiveness and industrial location*. Bureau of European Policy Advisers, European Commission, Brussels, 2005
3. van Welzenis, G.: *Report on Foreign Trade*. Autumn 2006, CPB, Den Hague, 2006
4. *Graphiques d'Actualité*. Rexecode, Paris, X/2006
5. *Indicateurs de la demande mondiale d'importation*. Coe-Rexecode, Paris, II/2007
6. Sereghyová, J. a kol.: *Vývoj konjunkturální situace v Evropě a ve světové ekonomice v krátkodobé retrospektivě a prognóza nadcházejících proměn konjunkturální situace v mezinárodním obchodě*. CKS, Studie č. 3/2006
7. *Perspectives de l'économie mondiale*. Coe-Rexecode, Paris, III/2007
8. *Perspectives économiques 2007-2008*. Coe-Rexecode, Paris, III/2007
9. *The European Economy in the Medium Term*. ETH, Zürich, V/2005
10. *UNCTAD Handbook of Statistics 2006*. U. N., Geneva, 2006
11. *World Economic Outlook X/2006*. IMF, Washington, D. C., 2006
12. *World Investment Report 2006*. U. N., Geneva, 2006

ANOTACE

V roce 2006 zaznamenal světový obchod jeden z nejvyšších přírůstků za předchozí třicetiletí. V prognostickém horizontu (2007–2008) – návazně na očekávané mírné ochlazování světové ekonomiky – však očekávají prognostici deceleraci jeho růstu. V té době se však rýsují též proměny věcné náplně a směrů mezinárodních toků zboží. Na tyto proměny by měla naše podniková sféra neprodleně reagovat. Naše úsilí obeznámit ji s nejdůležitějšími rysy těchto proměn se stalo podnětem pro sepsání této statě. Její první část se zabývá okolnostmi, které ovlivní nadcházející růst i komoditní strukturu dovozní poptávky jak mladých ekonomik, tak hospodářsky vyspělých států. Je zde předložena též detailní predikce temp růstu dovozu jednotlivých členských států EU, neboť jejich trhy zřejmě zůstanou i nadále nejvýznamnějšími zahraničními odbytími našich podniků. Druhá část statě se zabývá perspektivami světového exportu, jakož i důsledky přerozdělování zahraničních odbytí hospodářsky vyspělých států ve prospěch některých mladých ekonomik, k němuž dochází již řadu let. Jsou zde předloženy též názory expertů na příčiny nemalých ztrát tržních podílů, které jsou očekávané v prognostickém horizontu v řadě západoevropských států.

KLÍČOVÁ SLOVA

mezinárodní obchod, dovozní poptávka, komoditní struktura exportu, exportní výkonnost

JEL KLASIFIKACE

D21, F17, F47, O11

ABSTRACT

In 2006 the growth-rate of international trade was among the highest achieved in the course of the past three decades. But in the forecasting horizon (2007–2008) – in connection with the anticipated slight cooling down of the world economy – forecasters expect its growth to decelerate. In these years also changes in the material content and in the targeting of international trade flows will become more pronounced. To these changes our enterprise sphere should react without delay. This article is aimed at making her acquainted with the most important of these changes, which she will have to take into account. In its first part this article is dealing with specific circumstances, which will influence the import-demand of emerging economies, as well as that of developed market economies. A detailed prediction of the pace of imports of individual EU-member states is presented here, as their markets will be also in coming years the main target of our exports. In its second part this article deals with perspectives of world exports and with the consequences of the redeployment of foreign markets of developed market economies in favour of emerging economies. Here are also presented expert opinions concerning the causes of substantial losses of market shares, which are expected in the forecasting horizon in several West European countries.

KEY WORDS

international trade, import demand, commodity structure of exports, export performance

JEL CLASSIFICATION

D21, F17, F47, O11

Riziko negativních vlivů přímých zahraničních investic na ekonomiku

► Jiří Dupal » Fakulta mezinárodních vztahů Vysoké školy ekonomické v Praze¹

* 1. Vlivy přílivu přímých zahraničních investic na ekonomiku

Posuzujeme-li vliv přímých zahraničních investic (PZI) na ekonomiku hostitelské země, musíme brát v úvahu, o jaký charakter ekonomiky se jedná. Jedná-li se o vyspělou západní ekonomiku s dostatečnou kapitálovou zásobou, kvalitní infrastrukturou a s odvětvími průmyslu, která disponují moderními technologiemi, nebo zda jde například o rozvojovou zemi, která může nabídnout pouze levnou a nekvalifikovanou pracovní sílu. Jinými slovy, vliv přímých zahraničních investic je v každé fázi vývoje a vyspělosti ekonomiky odlišný, působí na jiné oblasti, v různé intenzitě a s rozdílnými efekty. My se budeme zabývat vlivem PZI na Českou republiku jako zemi, která prošla ekonomickou transformací.

Obecně je možné efekty spojené s působením přímých zahraničních investic v ekonomice rozdělit na přímé a nepřímé (spillovers, spinoffs).

Do první kategorie patří zejména efekty přímo vázané na příliv PZI².

Přímé pozitivní efekty:

- Vytvoření nových pracovních míst
- Daňové příjmy
- Růst produktivity práce
- Stimulace hospodářského růstu
- Dostupnost moderních technologií a manažerských dovedností
- Lepší přístup k finančním zdrojům
- Změna struktury vývozu a dovozu

Přímé negativní efekty:

- Tlak na zhodnocení kurzu domácí měny
- Vynucený růst peněžní zásoby a s ním spojené inflační tlaky
- Růst deficitu zahraničního obchodu v souvislosti s růstem dovozu nových technologií
- Zvyšování deficitu běžného účtu platební bilance v důsledku repatriace zisků nadnárodními společnostmi

Do nepřímých efektů patří vedlejší efekty (externality), které nemají jasně vyjádřenou vazbu na příliv PZI, jsou jakýmsi derivátem přímých efektů. Mezi takové lze zařadit následující účinky PZI.³

Nepřímé pozitivní efekty (spillovers):

- Vytvoření vazeb domácích podniků se zahraničím
- Začlenění domácích podniků do subdavatelských řetězců nadnárodních společností
- Transfer know-how, výsledků výzkumu a vývoje a řízení a organizace výroby a prodeje
- Zlepšení institucionálního prostředí

Nepřímé negativní efekty (spinoffs):

- Vznik duální ekonomiky

Většina nepřímých efektů přílivu PZI nemůže být realizována prostřednictvím trhu, protože jde o externalitu, za jejichž vznik nikdo neplatí ani nedostává zaplacen. Jde tedy o podobné principy, se kterými je možno se setkat v teorii veřejných statků a služeb. Nepřímé efekty PZI se tak stávají jistým typem „veřejného zájmu“, a proto jejich existenci musí zajistit stát. V ekonomice se pak tyto státní zásahy projevují →

¹ Článek je zkrácenou a upravenou verzí textu diplomové práce Jiřího Dupala s názvem „Má ČR podporovat příliv přímých zahraničních investic?“

² Mišun, J., Tomšík, V.: Does Foreign Direct Investment Crowd in or Crowd out Domestic Investment? *Eastern European Economics*, 2002, Vol. 40, No. 2, s. 38–56

³ Benáček, V.: Přímé zahraniční investice v české ekonomice. *Politická ekonomie*, 2000, č. 1, s. 12

ve formě systému investičních pobídek. Stát se tak vhodnou formou investičních pobídek poskytovaných zahraničním investorům snaží působit na ekonomiku, a to z důvodu větší efektivity, než by toho dosáhl pomocí přímých regulací a zásahů. Zahraniční investoři zadarmo dodávají do země něco pozitivního, co je stálo určité náklady a co se může po čase obrátit proti nim (např. při imitaci jejich technologií domácí konkurencí), a navíc cítí možnost danou externalitu prodat instituci v hostitelské zemi, která napravuje tržní selhání⁴. Avšak ne všechny externality, které přímé zahraniční investování přináší, jsou pozitivní (např. výše zmíněný vznik duální ekonomiky). Pro stát tak plyne riziko podpory negativních nepřímých efektů PZI a kontraproduktivnosti systému investičních pobídek.

Dalším způsobem, jak chápat efekty způsobené přímými zahraničními investicemi, je jejich rozdělení z makro- a mikroekonomického pohledu⁵. Podle makroekonomického pohledu, který pracuje s agregátními daty, je většinou zjišťována spojitost mezi PZI a ekonomickým růstem. Závěrem bývá často tvrzení, že zvýšená ekonomická integrace mezi zeměmi světa vede ke zvýšení míry ekonomického růstu v dlouhém období.

Na druhou stranu mikroekonomický pohled se zabývá dopadem PZI na jednotlivé firmy. Domácí firmy, které působí v odvětví, kde schází výraznější konkurence, mohou při výrobě používat neefektivní kombinaci vstupů. Vstoupí-li však zahraniční investoři do takového odvětví, může to výrazně zvýšit konkurenci, která pak tlačí na restrukturalizaci výroby domácích podniků a přispívá tak k alokační efektivitě zdrojů. Ovšem stinnou stránkou může být fakt, že domácí firmy tento silný konkurenční tlak nezvládnou a uvolní tak své místo na trhu zahraniční společnosti.

Podobně jako v případě alokační efektivity zdrojů lze pomocí konkurence v podobě zahraničních investorů dosáhnout i technické, resp. technologické efektivity. Aby domácí firma obstála na silně konkurenčním trhu buď v roli soupeře, nebo dodavatele zahraniční společnosti, musí zvýšit svou technologickou úroveň. I zde však hrozí riziko nezvládnutí konkurenčního tlaku. Pomocí PZI dochází k přenosu technologií daleko rychleji, než by se dělo jakoukoliv jinou formou (např. nákupy licencí, patentů a know-how). Zejména vlivem mobility pracovní síly se technologie, znalosti či pracovní postupy, které jsou používány zahraničním investorem, rychleji přenášejí do celého odvětví.

K výše uvedeným způsobům, kterými lze chápat vlivy PZI, zmiňují ještě hledisko časové⁶. Toto hledisko lze rozložit do dvou částí, a to na počáteční fázi a na delší časové období. V počáteční fázi se příliv PZI na hospodářském růstu projevuje nepřímo a může také docházet ke zvýšení deficitu zahraničního obchodu. Vzhledem k prováděným restrukturalizacím může docházet ke zvýšení nezaměstnanosti. V delším časovém období dochází ke zlepšení bilance zahraničního obchodu. Zároveň se však projevuje zvýšená repatriace zisků.

Ať už jsou efekty z přílivu přímých zahraničních investic do ekonomiky zkoumány z makro- či mikroekonomického pohledu, děleny na přímé a nepřímé nebo na efekty krátkodobé a dlouhodobé, mají jedno společné. Jejich vliv na ekonomiku země je buď pozitivní, nebo negativní, samozřejmě, že v některých případech může být vliv i nejednoznačný. V následujícím textu se budeme věnovat negativním efektům PZI, které mají dopad na národní hospodářství.

Ať už jsou efekty z přílivu přímých zahraničních investic do ekonomiky zkoumány z makro- či mikroekonomického pohledu, děleny na přímé a nepřímé nebo na efekty krátkodobé a dlouhodobé, mají jedno společné. Jejich vliv na ekonomiku země je buď pozitivní, nebo negativní, samozřejmě, že v některých případech může být vliv i nejednoznačný. V následujícím textu se budeme věnovat negativním efektům PZI, které mají dopad na národní hospodářství.

2. Negativní vlivy přímých zahraničních investic

PZI se během posledního desetiletí staly fenoménem, který je považován za jeden z hlavních indikátorů budoucí perspektivy dané ekonomiky. Řadou ekonomů a zejména politiků jsou PZI (a pro ně odvozené investiční pobídky) viděny jako „spásný nástroj“ při řešení strukturálních a regionálních problémů, zejména při řešení nezaměstnanosti, neboť věří, že zahraniční in-

⁴ Benáček, V.: *Přímé zahraniční investice v české ekonomice. Politická ekonomie, 2000, č. 1, s. 13*

⁵ Srholec, M.: *Přímé zahraniční investice v České republice. Teorie a praxe v mezinárodním srovnání. Praha, Linde 2004*

⁶ Srholec, M.: *Přímé zahraniční investice v České republice. Teorie a praxe v mezinárodním srovnání. Praha, Linde 2004*

vestoři tyto problémy za ně vyřeší. Samozřejmě že PZI se mohou projevit příznivými účinky na hostitelskou ekonomiku. PZI však nejsou samospasitelné samy o sobě. Mohou totiž přinášet pro domácí ekonomiku celou řadu negativních důsledků.

2.1 Duální ekonomika

Podniky pod zahraniční kontrolou přinášejí řadu pozitiv, ale také celé spektrum možných problémů. Vyzkazují totiž výrazně odlišné výkonové charakteristiky oproti podnikům domácím, jež se velmi často do mezinárodních vazeb nezapojují. V zemích s vysokým podílem těchto podniků a za splnění určitých předpokladů existuje nebezpečí vzniku duální ekonomiky. V případě odchodu PZI ze země by tento fakt měl závažné ekonomické důsledky⁷.

Už od roku 1993 lze pozorovat, jak se česká ekonomika stává duální ekonomikou⁸. Tento výraz se začal používat na případu země třetího světa, kde rozdíl mezi zahraničními a domácími firmami byly a jsou skutečně propastné. Nicméně stejný výraz se používá i pro méně vyvinuté ekonomiky s vysokou dynamikou přílivu PZI⁹. Charakteristickým vývojovým znakem duální ekonomiky v ČR bylo to, že na jedné straně tu byly prosperující a rostoucí podniky pod zahraniční kontrolou a na druhé straně stály podkapitalizované bývalé státní korporace se stále nevyřešenými vlastnickými právy (zejména v průběhu ekonomické transformace), které zápasily o přízeň státu a vyhýbaly se nutnosti intenzivní restrukturalizace, navíc tyto podniky byly většinou umístěny v problémových regionech s málo kvalifikovanou pracovní silou a vysokou nezaměstnaností¹⁰.

Podle studií Hollandové a Paina (1998)¹¹ a dále Djankova a Hoekmana (1998)¹² a Guerra Santos (1999)¹³ byl český domácí zpracovatelský sektor natolik slabý, že inovace a lidský kapitál v podnicích se zahraničním kapitálem se nemohly ve většině případů přelévat do domácích podniků. Propast mezi těmito podniky a prosperujícími společnostmi s velkou mírou zahraničních investic se však i nadále prohlubuje. Domácí podniky, místo aby prošly celkovou restrukturalizací, řeší tento problém produkcí výrobků s nižší kvalitou. Dochází tak k nepříznivé vertikální diferenciaci výrobků, tím se dočasně oslabuje vzájemná konkurence mezi domácími a zahraničními podniky, které každé operují na jiných paralelně existujících trzích. To má dopad nejen na cenové relace mezi nimi, možnosti vývozu a úroveň mezd, ale i na možnosti přejímání vyspělejších technologií.

O tom, jak budou propojeny domácí a zahraniční firmy v hostitelské ekonomice, do značné míry rozhoduje forma a motiv vstupu PZI (získání trhu, výrobní závod pro export apod.). V případě fúzí a akvizic je dokonce možné, že domácí firma ukončí vztahy s dodavateli a začne odebírat komodity od smluvních partnerů. Pokud se podaří domácí firmě získat zakázku pro pobočku nadnárodní firmy, existuje jistá pravděpodobnost, že jestliže se osvědčí, bude se moci podílet i na dodávkách pro ostatní části v zahraničí. Rizika tedy leží v úvodních fázích spolupráce (záleží na přizpůsobivosti dodavatele, jeho schopnosti garantovat kvalitu a další standardní požadavky). Pokud tomu tak není, může docházet k zakládání nových podniků dodavatelů v lokalitě původní PZI (častý případ pro automobilový průmysl v České republice i na Slovensku)¹⁴.

⁷ Žďárek, V.: *Přímé zahraniční investice a problém vzniku duální ekonomiky (na příkladu ČR a SR)*. Pracovní sešity CES VŠEM 1/2005, s. 1, www.cesvsem.cz

⁸ Benáček, V.: *Přímé zahraniční investice v české ekonomice*. Politická ekonomie, 2000, č. 1, s. 10

⁹ Benáček, V.: *Přímé zahraniční investice v české ekonomice*. Politická ekonomie, 2000, č. 1, s. 10

¹⁰ Benáček, V.: *Přímé zahraniční investice v české ekonomice*. Politická ekonomie, 2000, č. 1, s. 10

¹¹ Holland, D., Pain, N.: *The Diffusion of Innovations in Central and Eastern Europe: A Study of the Determinants and Impact of Foreign Direct Investment*. NIESR Discussion Paper č. 137, 1998

¹² Djankov, S., Hoekman, B.: *Intra-industry trade, foreign direct investment and the reorientation of East European exports*. CEPR Discussion Paper č. 1377, 1996

¹³ Žďárek, V.: *Přímé zahraniční investice a problém vzniku duální ekonomiky (na příkladu ČR a SR)*. Pracovní sešity CES VŠEM 1/2005, s. 11, www.cesvsem.cz

¹⁴ Žďárek, V.: *Přímé zahraniční investice a problém vzniku duální ekonomiky (na příkladu ČR a SR)*. Pracovní sešity CES VŠEM 1/2005, s. 11, www.cesvsem.cz

→ Význam podniků pod zahraniční kontrolou v české ekonomice rychle roste. Jejich podíl na celkové zaměstnanosti v národním hospodářství se zvýšil ze 17,1 % v roce 2000 až k hranici 30 % v roce 2002¹⁵. Tento růst odráží převažující metodu privatizace velkých firem i vlnu investic na zelené louce do průmyslu a obchodních řetězců v posledních několika letech.

Jedním z faktorů, který přispěl k vysokému přílivu zahraničních investic na zelené louce, bylo zavedení systému investičních pobídek v roce 1998. Investiční pobídky jsou sice za stejných podmínek k dispozici pro domácí i zahraniční firmy, z jejich nastavení je nicméně zřejmé jejich zacílení na přilákání PZI, protože se zaměřují na podporu velkých investičních projektů, a tudíž zvýhodňují převážně velké nadnárodní korporace. Potvrzují to také údaje CzechInvestu, podle kterých bylo do června 2003 86 % z celkové hodnoty pobídkových investic realizováno zahraničními investory¹⁶.

Rozlišení na zahraniční a domácí vlastnictví v první řadě určuje rozdělení důchodů z něho plynoucích pro tzv. rezidentské a nerezidentské subjekty v národním hospodářství. Pokud je investovaný kapitál v zahraničním vlastnictví, přispívá sice k růstu produkční kapacity ekonomiky, a tudíž k růstu domácího produktu, je však zdrojem důchodů pro nerezidenty, a tudíž nezvyšuje národní důchod, nýbrž se

odráží v růstu debetních transakcí v bilanci výnosů platební bilance země¹⁷.

2.2 Vytěsňování domácích firem (crowding-out efekt)

V neprospěch přímých zahraničních investic mluví často uváděný argument, že PZI vytěsňují domácí investice. Takzvané vytlačení neefektivních a nekonkurenceschopných výrobců zahraničními investory má jistě pozitivní přínos pro domácí ekonomiku, avšak na druhé straně může docházet k záměrnému vytlačování domácích firem, a to z nejrůznějších důvodů. Konkurenční boj o domácí trh bývá nejčastějším příkladem, který se děje zpravidla cenovou válkou nebo převzetím firmy a její následnou likvidací tzv. hostile takeovers¹⁸. Proto klíčovým faktorem, jestli má PZI crowding-in či crowding-out efekt, je vztah zahraničních a domácích firem a to, zda si navzájem konkurují, spolupracují spolu, nebo jestli fungují na sobě nezávisle.

Výstižným příkladem tohoto jevu je situace v maloobchodu v ČR, která úzce souvisí s duální ekonomikou zmíněnou v předchozím textu. Nadnárodní firmy jsou v průměru podstatně větší (mají více než trojnásobný počet zaměstnanců) a mají podstatně vyšší tržby na jednoho zaměstnance. I v dynamickém pohledu tržby celkové i na zaměstnance rostou, za-

Tabulka č. 1 » Vybrané ukazatele maloobchodu v ČR

	2004		2005	
	Domácí firmy	Nadnárodní společnosti	Domácí firmy	Nadnárodní společnosti
Průměrný počet zaměstnanců	306	1 101	284	1 083
Tržby na zaměstnance (mil. Kč)	2,14	3,18	1,74	3,30
Obchodní marže (%)	20,3	21,6	20,9	21,6

Pramen: Zamrazilová, E.: Přímé zahraniční investice v ČR: makroekonomické souvislosti, CES VŠEM 7/2006

¹⁵ Podniky pod zahraniční kontrolou v české ekonomice. NEWTON Holding, prosinec 2003, s. 1, www.newton.cz

¹⁶ Podniky pod zahraniční kontrolou v české ekonomice. NEWTON Holding, prosinec 2003, s. 4, www.newton.cz

¹⁷ Podniky pod zahraniční kontrolou v české ekonomice. NEWTON Holding, prosinec 2003, s. 5, www.newton.cz

¹⁸ Benáček, V.: Přímé zahraniční investice v české ekonomice. Politická ekonomie, 2000, č. 1, s. 11

tímco tržby domácím firmám klesají¹⁹ (viz tabulka 1). Tyto aspekty jsou dány tím, že silné zahraniční korporace mají dostatečnou finanční sílu, dlouhodobé obchodní zkušenosti a vysokou produktivitu práce, čímž dosahují lepších obchodních podmínek s dodavateli. Vytěšňující efekt pak spočívá v tom, že nadnárodní společnosti především cenovou politikou, ale také podstatně rozsáhlejším sortimentem konkurují malým českým firmám. Maloobchodníci tak neustále bojují o zákaznicky různými systémy slev a výhodných nabídek.

Také autoři studie Mišun, Tomšík (2002)²⁰ se pokusili zjistit, zda skutečně dochází k vytěšňování domácích firem. Pro svou analýzu zvolili Českou republiku, Maďarsko a Polsko a došli k závěru, že ve vztahu mezi podniky pod zahraniční kontrolou a domácími firmami převažuje efekt vytlačování.

2.3 Vliv přímých zahraničních investic na měnový kurz, měnovou politiku a růst cenové hladiny

Přímé zahraniční investice mohou také negativně ovlivňovat měnovou politiku a směnný kurz cílové země. Financování investic v měně hostitelské země vede zahraničního investora k růstu poptávky po této měně, což se pak na devizovém trhu projeví tlakem na její zhodnocování. Jestliže je směňovaná částka vzhledem k výkonnosti země dostatečně vysoká, příliv PZI dokáže měnu hostitelské země v režimu volné plovoucího, popřípadě řízeného měnového kurzu zhodnotit. Používá-li hostitelská ekonomika režim fixního kurzu (popř. fluktuální pásmo není možné udržet), musí v případě výraznějších tlaků centrální banka intervenovat v neprospěch domácí měny, aby nedošlo k vychýlení stanoveného kurzu. Vývoj na devizovém trhu a následná změna měnového kurzu může být způsobena i pouhým očekáváním přílivu

zahraničních investic. To mají na svědomí spekulativní úvahy, že zahraniční kapitál přicházející s PZI bude muset být na devizovém trhu směněn a tím bude vytvářet tlaky na zhodnocení domácí měny, což přiměje trh k očekávání posilování měnového kurzu, jež povede k růstu poptávky po této měně za účelem její následné výhodné konverze. Vlivem tohoto pak začne domácí měna následkem této zvýšené poptávky skutečně posilovat. Za zhodnocení měnového kurzu však může pouze spekulativní chování a nikoliv reálný vývoj ekonomiky. Tato situace může mít za následek zhoršení konkurenceschopnosti domácího vývozu a likvidaci marginálních vývozců s následným zhoršením salda běžného účtu a vnější rovnováhy²¹.

Jak již bylo uvedeno výše, příliv PZI zvyšuje poptávku po domácí měně a tím působí na její zhodnocení. Pokud centrální banka intervnuje proti tomuto vývoji nákupem zahraniční měny na devizovém trhu, emituje tak nové peníze, čímž dojde k růstu peněžní zásoby. Zvyšování zásoby peněz (vyjádřené měnovým agregátem M2) vlivem velkého přílivu PZI má však inflační dopady. Následná sterilizace centrální bankou (v podobě vydávání pokladničních poukázek, které vlastně představují neproduktivní „úložky“ domácích úspor) zvyšuje úrokové sazby a působí na ekonomiku restriktivně a následnou nižší investiční aktivitou²².

Ke zvýšení peněžní zásoby vlivem PZI může dojít i jinak než vlivem intervencí centrální banky. Vezměme v úvahu měnový přehled bankovní soustavy. Peněžní zásoba jako primární zdroj²³ bankovní soustavy je definována peněžním agregátem M2, který se na pasivní nabídkové straně skládá z agregátu M1 a quasi peněz. Stranu aktiv tvoří čistá zahraniční aktiva (saldo pohledávek a závazků bankovní soustavy ve vztahu k nerezidentům v domácí i zahraničních měnách) a čistá domácí aktiva (rozdíl likvidních pasiv a čistých zahraničních aktiv).

¹⁹ Zamrazilová, E.: Přímé zahraniční investice v ČR: makroekonomické souvislosti. CES VŠEM 7/2006, s. 18, www.cesvsem.cz

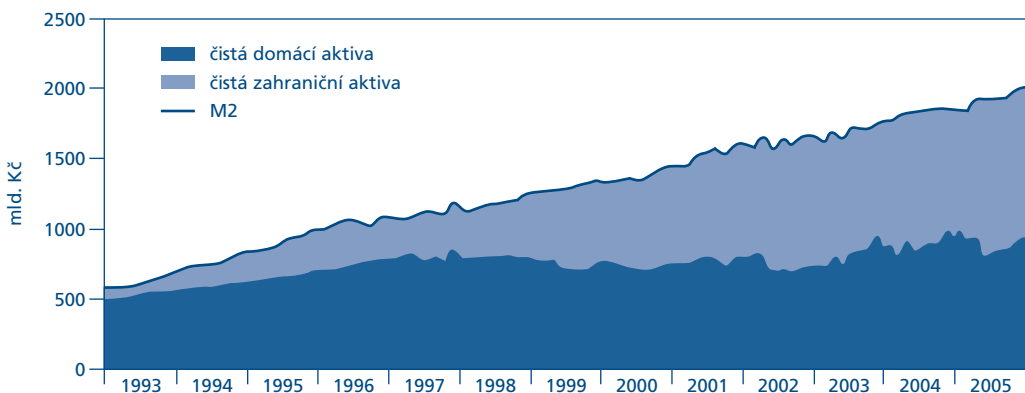
²⁰ Mišun, J., Tomšík, V.: Does Foreign Direct Investment Crowd in or Crowd out Domestic Investment? Eastern European Economics, 2002, Vol. 40, No. 2, s. 38–56

²¹ Benáček, V.: Přímé zahraniční investice v české ekonomice. Politická ekonomie, 2000, č. 1, s. 11

²² Benáček, V.: Přímé zahraniční investice v české ekonomice. Politická ekonomie, 2000, č. 1, s. 11

²³ Po vyloučení vkladů FNM, zdravotních pojišťoven a vkladů místních a centrálních vládních orgánů s výjimkou mimorozpočtových prostředků rozpočtových organizací (Indikátory měnového a hospodářského vývoje, Česká národní banka, únor 2006, s. 87)

Graf č. 1 » Struktura aktiv peněžní zásoby ČR (v mld. Kč)

Pramen: ČNB 2006: Databáze agregovaných časových řad ARAD, www.cnb.cz/docs/ARADY/html/index.htm

Jestliže zahraniční investor koupí od rezidenta více než 10% podíl a platbu provede v zahraniční měně, kterou uloží na účet prodejce u jeho domácí banky, objeví se tato částka na pasivní straně měnového přehledu jako vklad v cizí měně a dojde tak k růstu quasi peněz a tím i peněžní zásoby. Zahraniční investice takto dovedou zvyšovat likviditu domácích bank, což má za následek zvýšené poskytování úvěrů, a tedy další růst peněžní zásoby. Růst poptávky po úvěrech (tedy i následný růst poskytovaných úvěrů s následným růstem peněžní zásoby) může být zapříčiněn nejen domácími subjekty, ale i některými zahraničními investory plánujícími PZI, kteří mají zájem o úvěry v Kč. Ke generování peněz tak může ve skutečnosti docházet i přes nerezidentní okruh zvýšením emise úvěrů nerezidentům. Růst korunových pohledávek vůči nerezidentům se ve struktuře peněžní zásoby projeví růstem čistých zahraničních aktiv. Z vývoje struktury aktiv peněžní zásoby v ČR (graf 1) je patrné, že dlouhodobě podíl čistých zahraničních aktiv ve struktuře peněžní zásoby roste.

To je způsobeno obecně zahraničním kapitálem, jak však uvádí Marek (2001)²⁴, přírůstek čistých zahraničních aktiv významně souvisí s růstem PZI.

Vyšší produktivita práce doprovázená růstem mezd v podnicích pod zahraniční kontrolou může přispět k působení tzv. Balassa-Samuelsonova efektu²⁵. Předpokládá se totiž, že mzdy mají tendenci růst stejnou měrou ve všech sektorech ekonomiky²⁶, což je dáno přesunem nabídky práce do sektorů s vyššími mzdami a snížením nabídky práce v ostatních sektorech s následným tlakem na růst mezd. Proto sektory s rostoucími mzdovými náklady nedoprovázenými rostoucí produktivitou práce musí pro pokrytí svých nákladů a udržení žádoucí rentability zvyšovat ceny. A to je další cesta k růstu cenové hladiny.

2.4 Negativní vliv přímých zahraničních investic na běžný účet a repatriace zisků

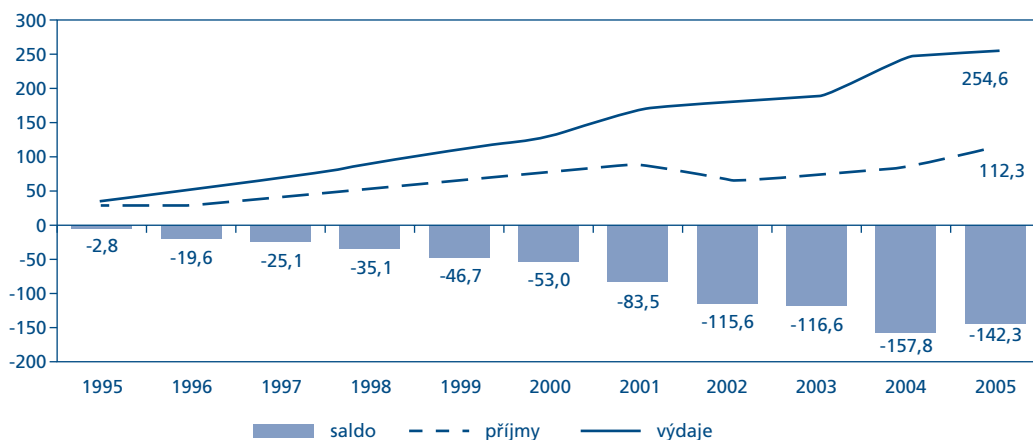
Jakkoliv může být přímá zahraniční investice prospěšná pro transformující se ekonomiku, je to pouze

²⁴ Marek, D.: Je v ČR v oběhu dost, málo nebo příliš peněz? *Hospodářské noviny*, 16. 1. 2001, hn.ihned.cz

²⁵ V Balassa-Samuelsonově efektu lze rozlišit sektory nejen na sektor obchodovatelných a neobchodovatelných statků, ale také na podniky pod zahraniční kontrolou a domácí podniky. Srholec, M.: *Přímé zahraniční investice v České republice. Teorie a praxe v mezinárodním srovnání*. Praha, Linde 2004, s. 171

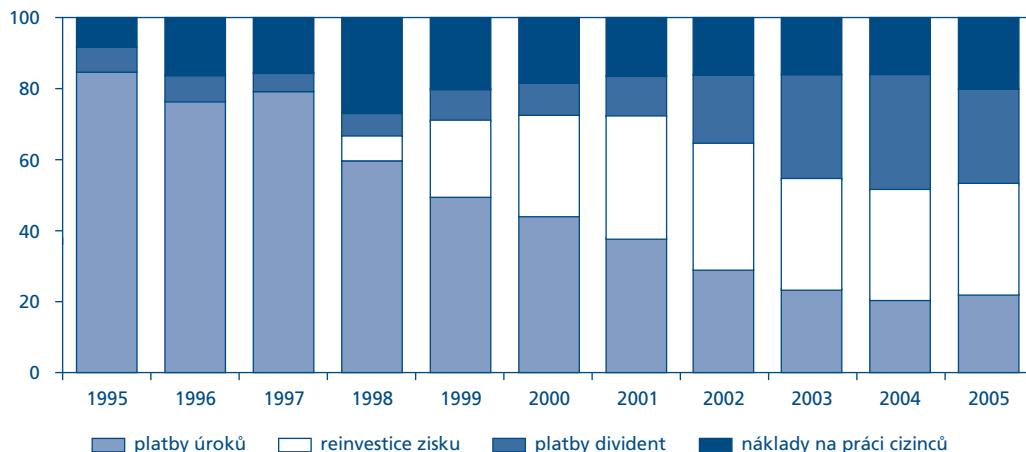
²⁶ Růst mezd v sektoru neobchodovatelného zboží bude o něco menší než v sektoru obchodovatelného zboží z důvodu segmentace trhů, na kterém vystupují vzájemně si nekonkurující profese. To by znamenalo, že práce v odvětví obchodovatelného a neobchodovatelného zboží není zcela zastupitelná. Holman, R.: *Reálný devizový kurs, diferencovaná zboží a neobchodní zboží*. *Finance a úvěr*, 1993, č. 2

Graf č. 2 » *Bilance výnosů ČR – příjmy, výdaje, saldo (v mld. Kč)*
mld. Kč

Pramen: Zamrazilová, E.: Přímé zahraniční investice v ČR: makroekonomické souvislosti, CES VŠEM 7/2006

Graf č. 3 » *Struktura plateb bilance výnosů ČR (v %)*
%

Pramen: Zamrazilová, E.: Přímé zahraniční investice v ČR: makroekonomické souvislosti, CES VŠEM 7/2006

investice, při které každý investor vhodným investováním očekává zisk, který je hlavním motivem pro příchod do hostitelské ekonomiky a který bude v budoucnu transferovat do své země. Tyto transfery zis-

ku pak zatěžují účet výnosů běžného účtu a zvyšují tak schodek běžného účtu platební bilance²⁷. Tento fakt ukazuje graf 2. Od roku 1998 rostlo rychle nega-

²⁷ Šindel, J.: Vliv přímých zahraničních investic na obchodní bilanci ČR. *Acta Oeconomica Pragensia*, 2002, č. 5, s. 225

Tabulka č. 2 » *Bilance výnosů ČR, jednotlivá salda (mld. Kč)*

	1995	2000	2005
Saldo bilance výnosů	-2,8	-53,0	-142,3
Saldo výnosů z práce	2,3	-12,0	-26,9
Saldo výnosů z investic	-5,1	-41,0	-115,4
Ze salda investic:			
Saldo ostatních investic (úroky)	-1,2	20,1	10,4
Saldo portfoliových investic	-5,8	-7,5	6,3
Saldo přímých zahraničních investic	1,9	-53,6	-132,1

Pramen: Zamrazilová, E.: Přímé zahraniční investice v ČR: makroekonomické souvislosti, CES VŠEM 7/2006

tivní saldo bilance výnosů v důsledku vysokého předstihu růstu výdajů před příjmy této bilance.

Z grafu 2 je možné vidět jasný rozdíl ve vývoji příjmů a výdajů bilance výnosů. Během posledního desetiletí se příjmy bilance výnosů přibližně ztrojnásobily, výdaje vzrostly téměř osminásobně, což odráží strukturální změny v přílivu kapitálu.

Bilance výnosů se skládá z výnosů dvou faktorů: práce a kapitálu. Výdajovou (i příjmovou) strukturu bilance výnosů proto představují výnosy z kapitálu (investic) a náklady na práci cizinců (u příjmů příjmy z práce v zahraničí)²⁸. Z grafu 3 vyplývá, že ve struktuře bilance výnosů jsou náklady na práci cizinců dlouhodobě pod 20 % a hlavní část výdajů bilance výnosů tvoří výnosy z investic. Tyto výnosy z investic pak lze členit podle typu investice na výnosy z PZI, portfoliových a ostatních investic, nebo druhově na platby úroků (z PZI, portfoliových a ostatních investic), platby dividend (z PZI a portfoliových investic) a reinvestice zisku z PZI²⁹.

Z tabulky 2 je zřejmé, že v roce 2005 se záporné saldo výnosů z práce podílelo na celkovém pasivním saldu bilance výnosů přibližně jednou pětinou a 80 % připadlo na záporné saldo výnosů z investic. Hlavní část salda bilance výnosů v roce 2005 byla vytvořena pasivním saldem u přímých zahraničních investic

(132,1 mld. Kč oproti celkovému pasivnímu saldu 142,3 mld. Kč).

Na základě výše uvedených skutečností by bylo naivní se domnívat, že zahraniční investoři vkládající svůj kapitál do hostitelské země nebudou odčerpávat zisky, které tato investice přinese. Vzhledem k tomu, že v ČR zahraniční kapitál kontroluje u třetin podniků pod zahraniční kontrolou 100 % kapitálu a v další pětina firem více než polovinu, závisí toto rozhodnutí skutečně prakticky pouze na zahraničních vlastních³⁰. Z tabulky 3 je patrné rozdělení výnosů mezi reinvestice a výplatu dividend s jednoznačným posunem od reinvestic k dividendám v čase. V roce 2001 byly více než tři čtvrtiny zisku reinvestovány, v letech 2003–2005 byl podíl reinvestic již jen mírně nadpoloviční. Oproti tomu roste podíl vyplácených dividend, kdy za posledních pět let se podíl repatriovaných zisků zdvojnásobil z 22 % v roce 2001 na 45 % v roce 2005. Tato tendence je značně progresivní a nebezpečná, zvláště proto, že podniky pod zahraniční kontrolou mají v české ekonomice rostoucí význam. Situace zejména pro bývalé tranzitivní ekonomiky bude tedy do budoucna nepříliš příznivá, to konečně dokládá vývoj v Irsku, Slovinsku a v nedávné době i v Maďarsku³¹.

²⁸ Zamrazilová, E.: Přímé zahraniční investice v ČR: makroekonomické souvislosti. CES VŠEM 7/2006, s. 33, www.cesvsem.cz

²⁹ Zamrazilová, E.: Přímé zahraniční investice v ČR: makroekonomické souvislosti. CES VŠEM 7/2006, s. 33, www.cesvsem.cz

³⁰ Zamrazilová, E.: Přímé zahraniční investice v ČR: makroekonomické souvislosti. CES VŠEM 7/2006, s. 38, www.cesvsem.cz

³¹ Dvořák, J.: Nic netrvá věčně. Euro, 2002, č. 36, s. 52

Tabulka č. 3 » Rozdělení výnosů v ČR na reinvestice (R) a dividendy (D), v %

	2001		2002		2003		2004		2005	
	R	D	R	D	R	D	R	D	R	D
Celkem	78	22	66	34	54	56	51	49	55	45
Zpracovatelský průmysl	77	23	68	32	67	33	58	42	49	51
Elektřina, plyn, voda	82	18	63	37	62	38	4	96	49	51
Obchod a opravy	78	22	49	51	51	49	62	38	56	44
Doprava a telekomunikace	50	50	44	56	n. a.	n. a.	30	70	46	54
Finanční zprostředkování	55	45	75	25	67	33	35	65	66	34
Nemovitosti, služby pro podniky	30	70	62	38	65	35	70	30	19	81
Ostatní	76	24	85	15	88	12	89	11	86	14

n. a. – údaj není k dispozici

Pramen: Zamrazilová, E.: Přímé zahraniční investice v ČR: makroekonomické souvislosti, CES VŠEM 7/2006

2.5 Importní náročnost přímých zahraničních investic

Od růstu přímých zahraničních investic v hostitelské ekonomice se odvíjí další negativní aspekt, a to importní náročnost investic, která se odráží v nárůstu schodku obchodní bilance. Mezi nejdůležitější jevy v rámci importní náročnosti investic patří nárůst importu v investičním a výrobním užití. Faktory, které ovlivňují importní náročnost PZI, vymezuje Šindel (2001)³² podle typu PZI, podle typu odvětví, kam přímé zahraniční investice směřují, podle teritoria, ze kterého investice pocházejí, a také podle vývoje měnového kurzu. Importní náročnost investic také spočívá v růstu výdajů v rámci bilance služeb.

Z krátkodobého hlediska jsou relativně nejnáročnější na výši importu investice na zelené louce, pro které je nutno vybudovat nové výrobní kapacity včetně strojů a zařízení. U tzv. brownfield investment se jedná o dovoz strojů určených k výrobě. Hi-tech technologie a nová moderní výrobní zařízení dovážena především pro joint ventures, akvizice a fúze jsou pro hostitelskou ekonomiku pozitivním jevem, protože

se díky spillovers efektům popsaným v předchozích kapitolách zvyšuje konkurenceschopnost celé ekonomiky, a proto tyto dovozy vlády přijímající PZI často zahrnují do svých investičních pobídek. V rámci investičních pobídek v ČR se požaduje směřování 40 % z hodnoty investice do nákupu nových strojů a pro tento dovoz hi-tech technologií pak platí nulové celní zatížení.

Podle typu odvětví, do kterého PZI přitékají, je jejich importní zatížení závislé na odlišné materiálové náročnosti odvětví, dále pak na surovinách nutných pro výrobu a na ceně, za kterou domácí dodavatelé nabízejí služby zahraničním investorům.

Dovoz může být také ovlivněn teritoriálním původem exportéra investice. Pokud zahraniční investor v hostitelské zemi vnímá úroveň dodavatelských služeb jako horší, je pak logické, že bude nadále spolupracovat s původními dodavateli, což má za následek růst dovozu. Zvláště pak v zemích střední Evropy je tento problém závažný, neboť zahraniční investor si může vybírat z velkého množství zahraničních dodavatelů. Zvolení domácího či zahraničního dodavatele může vyplývat z formy PZI. Investice na zelené

³² Šindel, J.: Vliv přímých zahraničních investic na obchodní bilanci ČR. *Acta Oeconomica Pragensia*, 2002, č. 5, s. 222

louce, které jsou provozovány nadnárodními firmami, využívají dodavatelské služby v podobě vnitrofirmního obchodu, což se promítá opět ve vyšší importní náročnosti. Tento negativní dopad je zpravidla spojen s investicemi do obchodu, především do vytváření obchodních řetězců, kde zahraniční investoři jsou často napojeni převážně na zahraniční dodavatele. To má na hostitelskou ekonomiku kromě růstu importu také další negativní dopad v podobě již výše zmíněného vytlačování domácích potenciálních dodavatelů. U akvizic a fúzí se spíše využívají stávající dodavatelé, pokud ovšem ob stojí v dodavatelské konkurenci.

Měnový kurz může hrát významnou roli nejen v importní náročnosti investic, ale také v dovozu samotném. Z předchozích kapitol je zřejmé, že příliv PZI generuje tlak na zhodnocení (apreciaci) měnového kurzu, který pak následně zlevňuje dovoz, a tak cenově zvýhodňuje zahraniční subdodavatele. Na druhou stranu lze však podotknout, že podhodnocený kurz či jeho znehodnocení (depreciace) zvýhodňuje domácí subdodavatele, které si také může investor vybrat například proto, že úvěr (finanční zdroj za-

hraničního investora) je v méně hostitelské země. Z výše uvedeného tedy vyplývá, že když už jsou investiční pobídky zavedeny, měla by vláda soustředit pozornost na podporu českých subdodavatelů a vhodné odvětvové struktury zahraničních investic, aby tyto měly výrazně proexportní charakter a zároveň minimálně zatěžovaly import.

2.6 Škodlivá daňová konkurence

V důsledku snahy řady států o přilákání přímých zahraničních investic vzniká daňová konkurence spočívající v tom, že zejména státy z regionu střední a východní Evropy se masivně snaží nalákat zahraniční investory tím, že výrazným způsobem snižují daně z příjmu právnických osob a zavádějí další fiskální zvýhodnění (viz box 1). Tato daňová konkurence pak umožňuje pohyb zdanitelného subjektu mezi jednotlivými zeměmi s různou mírou zdanění.

Box č. 1 » Snižování daní může být pro vlády přínosné

KPMG: Snižování daní se vládám vyplácí

BIZ, 1. 12. 2006 (výňatek)

... Sazby daně z příjmu právnických osob na celém světě dlouhodobě klesají. Důvodem je silná konkurence mezi zeměmi snažícími se přilákat nové investory, kteří přinášejí další daňové příjmy a nová pracovní místa a podporují tak ekonomiku celé země. Během uplynulých 14 let klesla u zkoumaných zemí průměrná sazba daně z příjmu právnických osob o více než čtvrtinu, konkrétně z 38 procent na 27,1 procenta.

Studie KPMG International se zaměřila na daňové sazby jak v rámci geografických regionů, tak mezinárodních organizací jako například OECD, G7, EU nebo ASPAC. V roce 2006 zatížily právnické osoby nejvyšší daňovou sazbou země G7 – průměrná hodnota sazby činila 36,5 procenta. Naopak příjmy právnických osob jsou v průměru nejméně zdaňovány v Evropské unii, kde firmy odvádějí státu průměrně 25,7 procenta ze svých příjmů.

V roce 1993, kdy byl tento průzkum KPMG International proveden poprvé, patřilo do Evropské unie pouze 12 států a jejich průměrná sazba daně z příjmu právnických osob dosahovala 38 procent. Za třináct let se unie rozšířila o 13 nových zemí a průměrná sazba daně se snížila téměř o třetinu na 25,7 procenta.

Nejnižší sazby nyní mají „nováčci“, kteří vstoupili do unie v roce 2004 – v průměru okolo 18,9 procenta. Noví členové tak zvýšili svoji atraktivitu pro zahraniční investory a stali se pro západní Evropu v soutěži o investice přímou konkurencí.

Nejrazantnější snižování daňové sazby mezi zeměmi EU předvedlo Irsko. Ze 40 procent v roce 1993 dosáhlo současných 12,5 procenta. Také Německo, jedna z nejsilnějších evropských ekonomik, za poslední dekádu radikálně snížilo svoji federální sazbu daně z příjmu právnických osob z 59,7 procenta v roce 1993 na 38,4 procenta v roce 2006. Přesto ale má stále v rámci EU nejvyšší sazbu této daně, následováno Itálií s 37,3 procenta a Španělskem s 35 procenty...

Pramen: BIZ, www.casopis.biz/?q=node/497, 1. 12. 2006

Pro další ekonomický rozvoj většiny zemí je však velmi nebezpečná především škodlivá forma daňové

mická aktivita investora v zemi, ve které zdanil svůj zisk.

Za škodlivou formu daňové konkurence bývají označovány daňové ráje a preferenční daňové režimy, které umožňují zakrývat zisky nerezidentských podnikatelských subjektů. Negativní dopady škodlivé daňové konkurence se v ekonomice odrážejí dvojnásobem. První spočívá v daňovém úniku z hlediska státního rozpočtu země, ve které investor reálně působí, ale neodvádí daň. Druhým negativním dopadem je nulová ekonomická aktivita investora v zemi, ve které zdanil svůj zisk.

konkurence. Škodlivou formou není míněno snížení daně nebo osvobození od daně. Za škodlivou formu daňové konkurence bývají označovány daňové ráje a preferenční daňové režimy, které umožňují zakrývat zisky nerezidentských podnikatelských subjektů. Negativní dopady škodlivé daňové konkurence se v ekonomice odrážejí dvojnásobem. První spočívá v daňovém úniku z hlediska státního rozpočtu země, ve které investor reálně působí, ale neodvádí daň. Druhým negativním dopadem je nulová ekono-

2.7 Dovoz zastaralých technologií, environmentální dopady přímých zahraničních investic

Příliv PZI do ekonomiky může přinášet určité riziko spojené s dovozem méně kvalitních či zastaralých technologií, které vyplývá z nutnosti podřídit se globální strategii mateřské společnosti, jež může znamenat omezení přístupu k moderním technologiím, pokud nadnárodní společnosti do svých poboček sys-

Box č. 2 » Vliv investic na zelené louce na životní prostředí

Hyundai staví. Prosperitu, nebo zkázu?

Tomáš Netočný, Aktuálně.cz, 5. 3. 2007 (výňatek)

... „Srovnáváme tu pláň a zhutňujeme terén. Klademe dešťovou kanalizaci do ploch, kde budou odstavná parkoviště pro naše vozy,“ uvedl Petr Vaněk ze společnosti Hyundai Motor Manufacturing Czech.

... Přesně tak definoval zásah do krajiny, který odborníci řadí k nejzávažnějším ekologickým hrozbám dneška. Nazývají ho nepropustné zakrytí povrchu neboli „sealing“ a patří k hlavním faktorům, které chce Evropská unie řešit chystanou směrnici pro ochranu půdy...

Až dosud dokázala zemina v místě stavby zadržet tisíce kubíků vody... Pokud teď začne v Beskydech vydatně pršet, nic už tady příval vody nezastaví a betonovou kanalizaci v areálu továrny steče rychle do nížiny. Tam přispěje k rozsáhlejší záplavám, způsobí větší škody a ohrozí více lidí...

Hyundai není sám, kdo nenávratně mění krajinu k horšímu. Podle údajů Českého svazu ochránců přírody lidé v Česku za posledních padesát let nenávratně zničili 1,3 tisíce kilometrů čtverečních luk, dva tisíce kilometrů čtverečních mezí, 4,6 tisíce kilometrů vodních toků a čtyři tisíce kilometrů stromořadí a alejí.

Tempo, kterým člověk likviduje volnou krajinu, se navíc zrychluje. Největší podíl na tom má stavba nových továren a skladovacích hal na zelené louce, budování dálnic a rozrůstání satelitních měst, ve kterých lidé bydlí.

Přispívají k tomu právní předpisy nebo výjimky z nich, které investoři v Česku využívají. Hyundai v Nošovicích postupuje v souladu se všemi zákony a jeho stavba prošla posouzením vlivu na životní prostředí...

Pramen: aktualne.centrum.cz/domaci/soudy-a-pravo/clanek.phtml?id=370211, 5. 3. 2007

tematicky přemísťují zastaralé technologie nebo omezují jejich aktivity na činnosti s nízkou přidanou hodnotou (např. pouze montáž)³³. V ČR je tento problém částečně řešen zákonem o investičních pobídkách, který stanoví, jaké technologie a v jakém stáří lze do ČR dovézt, aby byla udělena investiční pobídka. Problémem ale zůstávají technologie dovezené zahraničními investory, kteří o investiční pobídky nežádají.

Dalším negativním jevem, ke kterému dochází vlivem přílivu PZI, je poškozování životního prostředí v hostitelské ekonomice, které může spočívat v následujících skutečnostech³⁴:

- Záběr nových ploch – velký investor si z pozice síly může dovolit vyžadovat pro svou investici lokalitu výhodnou pro jeho zájmy, tedy lokalitu bez tzv. environmentálních zátěží, které by musel odstraňovat. Proto se naprostá většina nových průmyslových závodů staví tzv. na zelené louce. Typickým příkladem tohoto dramatického zásahu do půdního fondu je investičními pobídkami podpořená investice automobilky Hyundai v Nošovicích na severní Moravě (viz box 2).
- Stimulace budování nové infrastruktury – koncentrace velkého objemu výroby do jednoho místa, navíc většinou ve volné krajině, klade nároky na budování nové infrastruktury. Díky tomu dochází např. ke znehodnocování krajiny, ohrožování stanovišť chráněných živočichů apod.
- Vznik nových ekologických zátěží – velkým rizikem přímých zahraničních investic může být také to, že dojde k jejich postupnému přesunu z ČR do méně rozvinutých států (tento proces již v ČR částečně nastal, např. v případě Flextronicsu). Po zahraničních investorech pak zbudou jen ekologicky zatížené oblasti (brownfields), plochy, které často nebude možné uvést do původního stavu či jinak vhodně využít.

2.8 Přímé zahraniční investice jako faktor růstu zahraniční zadluženosti

PZI bývají někdy označovány jako nedluhový zdroj financování národních investic. Avšak tento argument se v posledních letech ukazuje jako lichý.

Podle studie Tomšík, Srholec (2004)³⁵ není zdaleka možné považovat PZI za zcela bezpečný a nedluhový zdroj financování hostitelské ekonomiky. Na příkladu České republiky ukazují, jak se PZI čím dál tím výrazněji podílejí nejen na růstu zahraniční zadluženosti, ale i na celkové možné zranitelnosti z pohledu udržení vnější rovnováhy. Prvním důvodem je skutečnost, že do PZI je zahrnován jak zahraniční vklad do základního jmění podniku a následný reinvestovaný zisk, tak mezipodnikové úvěry. Dluhové financování mezi zahraniční mateřskou a domácí dceřinou firmou začíná tvořit významnou složku přílivu PZI.

Studie poukazuje na to, že mezipodnikové úvěry na konci roku 2003 sice dosahovaly „pouhých“ 13 % celkového stavu PZI v ČR, ale po odečtení reinvestovaného zisku z celkového objemu PZI se tento podíl zvýšil až na 30 %. Mezipodnikové úvěry mají přímý vliv na zadluženost země, což vedlo k tomu, že na konci roku 2003 tato dluhová složka PZI tvořila již 17 % celkové zahraniční zadluženosti ČR. Při hodnocení dopadu PZI na vnější rovnováhu je nutno brát v úvahu, že významnou část PZI nelze považovat za nedluhový zdroj financování deficitu běžného účtu platební bilance.

Studie rovněž ukazuje další způsob růstu zahraniční zadluženosti ČR, ke kterému dochází čerpáním zahraničních bankovních úvěrů či ostatních zahraničních zdrojů podniky pod zahraniční kontrolou. Ukazuje to pohled do statistiky bankovního sektoru ČR z konce roku 2003, podle něhož podniky pod zahraniční kontrolou vykazovaly nefinanční úvěry od českých bank ve výši 114 mld. Kč, ale ze zahraničí tyto podniky přijaly úvěry (včetně mezipodnikových

³³ Dunning, J. H.: *Re-evaluating the Benefits of Foreign Direct Investment. Transnational Corporations*, 1994, s. 23–51

³⁴ www.sedlakjan.cz/index-sedlak.php?cat=06.inv, 12. 4. 2007

³⁵ Tomšík, V., Srholec, M.: *Mýtus o přímých zahraničních investicích. Ekonom*, 2004, č. 28

úvěřt) ve výši zhruba 300 mld. Kč³⁶. Z toho vyplývá, že podíl společností se zahraniční účastí na zadluženosti ČR je významný, téměř až dominantní.

3. Závěr

Přímé zahraniční investice a jejich podpora ve formě investičních pobídek jsou řadou ekonomů a politiků skutečností velmi opěvovanou, řadou ekonomů a politiků naopak zavrhanou. Debaty o důsledcích přílivu zahraničních investic se vedou jak v široké odborné veřejnosti, tak na politické scéně.

Po měnovém otřesu a ekonomické krizi v letech 1997–1998 čelila vláda nelehkému úkolu nastartování ekonomiky, která byla destabilizována ekonomickou transformací a provedenou privatizací. Řešení spočívalo v politice selektivní podpory zahraničních investorů. Institucí, která měla toto selektivní udílení pobídek provádět, se stala agentura CzechInvest, která ve své podstatě připomíná instituci z centrálně plánované ekonomiky.

Výhodou PZI je, že investice přinesly do transformující se ekonomiky potřebný kapitál, který pomohl restrukturalizovat českou ekonomiku, dále se PZI podílely na modernizaci ekonomiky v podobě přílivu moderních technologií a způsobů řízení, což se následným přeléváním rozšířilo i na domácí ekonomické subjekty a vedlo k růstu konkurenceschopnosti celé české ekonomiky. Zahraniční investice mají vliv na zlepšování a kultivaci podnikatelského prostředí v podobě větší etiky podnikání. Vstup zahraničních investorů do českého bankovního sektoru rovněž pomohl stabilizovat transformaci zdecimovaný finanční trh a zajistit vysoký standard služeb. PZI přispívají určitým dílem k potlačení nezaměstnanosti v ČR a také k růstu produktivity práce.

Na druhé straně je však příliv přímých zahraničních investic do ČR spojen s celou řadou negativních efektů, tak jak bylo popsáno v předcházejícím textu. Příliv PZI je přitom státem podporován prostřednictvím systému investičních pobídek. Kdo však má rozhodovat o tom, který investor, kolik peněz a do jaké

Box č. 3 » Průmyslová výroba v ČR neoplývá vysokou přidanou hodnotou

Česko si pěstuje budoucí chudobu

Petr Holub, Aktuálně.cz, 9. 2. 2007 (výňatek)

Česko bylo i v roce 2006 evropským přeborníkem v průmyslu. Bohužel v těch nejméně výnosných oborech.

Nový vzestup průmyslu přinesly zahraniční investice. Díky nim dnes v továrnách pracuje podle Českého statistického úřadu 1 milion a 940 tisíc zaměstnanců, jejich počet roste už třetím rokem.

Fakt, že průmysl živí 39,9 procenta všech pracujících občanů, nemá v Evropě obdoby. Česko navíc svůj náskok dále zvětšuje.

Může to být přednost, pokud většina lidí pracuje v odvětvích s vysokou přidanou hodnotou, anebo se do nich lidé alespoň postupně přelévají.

Je tomu však naopak. Většinu průmyslu tvoří odvětví s ne příliš vysokou přidanou hodnotou, jakými jsou v Česku například energetika, chemie nebo výroba plastů. A nejrychleji se

rozvíjejí obory, kde je přidaná hodnota mimořádně nízká: výroba automobilů, televizí a počítačů.

Na otázku, jestli se už Česko začíná z montážní dílny Evropy měnit na její technologické srdce, ...dávají údaje ČSÚ zápornou odpověď. V posledních letech rostly především další dílny...

„V posledních třech letech je průmysl jednoznačným a hlavním motorem české ekonomiky. Na jeho vrub jde největší část přírůstku HDP na jedné straně a celkového zlepšení obchodní bilance na straně druhé,“ chválí Petr Dufek z ČSOB a upřesňuje: „Dominantní je především role automobilového průmyslu, který v roce 2006 nejvíce rozšířil výrobní, na export orientované kapacity.“

Polize automobilového průmyslu podle Dufka jasně narůstá a jeho výrobky získaly už skoro pětinnový podíl na celkovém vývozu. Analytik upozorňuje, že roste i výroba televizorů, počítačů a plastů. „Tyto obory rovněž těží z boomu automobilového průmyslu,“ dodává Dufek...

Pramen: aktualne.centrum.cz/ekonomika/domaci-ekonomika/clanek.phtml?id=352073, 9. 2. 2007

³⁶ Tomšík, V., Srholec, M.: *Mýtus o přímých zahraničních investicích*. Ekonom, 2004, č. 28

- výroby má investovat? V čisté tržní ekonomice, kde by měli všichni stejné podmínky, by o svých investicích rozhodovali podnikatelé, a to na základě kritéria očekávaného zisku. Před rokem 1989 rozhodoval o investicích stát, a to na základě jiných kritérií než očekávaného zisku. Od roku 1998 pomocí dotací a selektivních daňových úlev jsou investice směřovány tam, kam to stát uzná za vhodné, a to na úkor investic, které by byly prováděny na základě kritéria zisku. Kritérii státu jsou dnes struktura a počet pracovních míst ve vztahu k nezaměstnanosti v regionu, předpokládaná přidaná hodnota, vliv na obchodní bilanci ČR³⁷. Z tohoto vyplývá, že stát neumí efektivně alokovat investice. S neefektivní alokací investic také souvisí podle mého názoru chybně zvolená sektorová orientace, kdy se stát především zaměřuje na průmyslovou oblast, kam následně „pumpuje“ investiční pobídky (viz box 3).

Největší problém u investičních pobídek vidím proto v jejich selektivním přístupu. Osobně se přikláním k názoru, že by měly být postupně celkově zrušeny. Domnívám se, že by bylo podstatně mnohem efektivnější, kdyby veřejné podpory nyní určené zejména pro silné zahraniční investory v rámci investičních pobídek byly napříště spíše využity pro plošné odstraňování bariér v podnikání, zlepšování podnikatelské infrastruktury, k lepšímu vybavení a restrukturalizaci institucí nutných pro usnadnění podnikání, jako jsou soudy, katastry nemovitostí, obchodní rejstříky apod., což by vedlo ke zlepšení ekonomického prostředí pro všechny podnikatelské subjekty, tedy jak domácí, tak zahraniční.

---

³⁷ Jahn, M.: *Investiční pobídky jsou prospěšné. Sborník CEP 19/2002, str. 22*

LITERATURA A PRAMENY

1. Benáček, V.: *Přímé zahraniční investice v české ekonomice*. Politická ekonomie, 2000, č. 1, s. 7–24
2. ČNB 2006: *Databáze agregovaných časových řad ARAD*. www.cnb.cz/docs/ARADY/html/index.htm
3. Djankov, S., Hoekman, B.: *Intra-industry trade, foreign direct investment and the reorientation of East European exports*. CEPR Discussion Paper č. 1377, 1996
4. Dunning, J. H.: *Re-evaluating the Benefits of Foreign Direct Investment*. Transnational Corporations, 1994, s. 23–51
5. Dvořák, J.: *Nic netrvá věčně*. Euro, 2002, č. 36
6. Holland, D., Pain, N.: *The Diffusion of Innovations in Central and Eastern Europe: A Study of the Determinants and Impact of Foreign Direct Investment*. NIESR Discussion Paper č. 137, 1998
7. Holman, R.: *Reálný devizový kurs, diferencovaná zboží a neobchodní zboží*. Finance a úvěr, 1993, č. 2
8. Holub, P.: *Česko si pěstuje budoucí chudobu*. Aktuálně.cz, 9. 2. 2007, aktualne.centrum.cz/ekonomika/domaci-ekonomika/clanek.phtml?id=352073
9. *Indikátory měnového a hospodářského vývoje*. Česká národní banka, únor 2006
10. Jahn, M.: *Investiční pobídky jsou prospěšné*. Sborník CEP 19/2002
11. KPMG: *Snižování daní se vládám vyplácí*. BIZ, 1. 12. 2006, www.casopis.biz/?q=node/497
12. Marek, D.: *Je v ČR v oběhu dost, málo nebo příliš peněz?* Hospodářské noviny, 16. 1. 2001, hn.ihned.cz
13. Mišun, J., Tomšík, V.: *Does Foreign Direct Investment Crowd in or Crowd out Domestic Investment?* Eastern European Economics, 2002, Vol. 40, No. 2, s. 38–56
14. Netočný, T.: *Hyundai staví. Prosperitu, nebo zkázu?* Aktuálně.cz, 5. 3. 2007, aktualne.centrum.cz/domaci/soudy-a-pravo/clanek.phtml?id=370211
15. *Podniky pod zahraniční kontrolou v české ekonomice*. NEWTON Holding, prosinec 2003, www.newton.cz
16. Srholec, M.: *Přímé zahraniční investice v České republice. Teorie a praxe v mezinárodním srovnání*. Praha, Linde 2004
17. Šindel, J.: *Vliv přímých zahraničních investic na obchodní bilanci ČR*. Acta Oeconomica Pragensia, 2002, č. 5, s. 214–234
18. Tomšík, V., Srholec, M.: *Mýtus o přímých zahraničních investicích*. Ekonom, 2004, č. 28
19. www.sedlakjan.cz/index-sedlak.php?cat=06.iny, 12. 4. 2007
20. Zamrazilová, E.: *Přímé zahraniční investice v ČR: makroekonomické souvislosti*. CES VŠEM 7/2006, www.cesvsem.cz
21. Žďárek, V.: *Přímé zahraniční investice a problém vzniku duální ekonomiky (na příkladu ČR a SR)*. Pracovní sešity CES VŠEM 1/2005, www.cesvsem.cz

KLÍČOVÁ SLOVA

přímé zahraniční investice, investiční pobídky, duální ekonomika, peněžní zásoba, měnový kurz, platební bilance, zahraniční zadluženost, daňová konkurence

JEL KLASIFIKACE

F02, F21, F23, L52, L53

x

Brněnská knihovnička moderního managementu

Ztracené iluze aneb jak to Balzac nemyslel**(Psychodiagnostika ve službách managementu)**

► Ing. Lubomír Galatík » NEWTON College, a. s.
Mgr. Veronika Fiedlerová » NEWTON College, a. s.

* Psychodiagnostika se již před mnoha lety ocitla ve službách managementu a oddává se většinou jako standardní součást různých technik hodnocení to-muto dábel-skému svazku. Autorům se zdá, že tato její role stojí poněkud stranou pozornosti akademické veřejnosti, zejména té její části, které odborně přísluší, tj. psychologům, psychoterapeutům, psychiatrům apod. Budiž autorům dovoleno v jisté zkratce, jejímž účelem je zpřístupnit důležité informace obětem amatérské diagnostiky, otevřít polemické téma rozšiřující článek z minulého čísla tohoto časopisu¹ a upozorňující na svévoli expertní rétoriky pseudo-psychodiagnostiků.

Bezprostředním impulsem k tomuto článku byl vlastní zážitek z nedávné doby s jednou nejmenovanou personální agenturou. Je třeba poznamenat, že o níže uvedených názorech autoři ani předtím příliš nepochybovali, jen žili v konejšivé představě, že situace není tak dramatická, jak toho byli dříve svědky. Je samozřejmě, že ne každé použití psychodiagnostiky ve firemní praxi je jejím amatérským zneužitím. Psychodiagnostika je sama o sobě problémové a citlivé téma. Nejde tu o pokus o obhajobu psychodiagnostiky, ale o zamyšlení nad nebezpečím neopatrného zacházení s ní. Názor autorů na psychodiagnostiku vůbec však přesahuje rozsah tohoto článku.

Záměrem je přivést na svět varování firemního světa před nekritickou důvěrou v možnosti psychodiagnostiky a před kvalifikací a úmysly těch, kteří s ní obchodují. Téma by jistě zasloužilo akademickou diskusi, která by mohla například napomoci k snazší

identifikaci kompetentních odborníků a k posílení úlohy profesních sdružení, dosud selhávajících ve vytváření testovacích standardů a postupů (jak naznačují výsledky mezinárodního průzkumu ITC a EFPPA z roku 1996).

Všude, kde se v tomto článku hovoří o diagnostice, testech apod., má se na mysli psychodiagnostická část manažerských systémů hodnocení, pokud není z kontextu zřejmé něco jiného. Uživatelem (testů) se pak rozumí testující a jeho dalšími synonymy v článku jsou hodnotitel, psychodiagnostik nebo administrátor.

Management se na psychodiagnostiku dívá jako na soubor testů s různě propracovanými interpretacemi výsledků, které umožňují činit závěry o testovaných. Tato mechanistická představa vypadá logicky a nevinně, je však v praxi managementu neobvykle nebezpečná. Na tom má možná svůj podíl i sama psychodiagnostika, zejména tím, jak bezstarostně předkládá širší veřejnosti své konstrukce a produkty.

Tou měrou, jakou se management detechnizuje a zavádějí se do něj psychologizující postupy, stává se použití psychodiagnostických technik lákavějším a o to rizikovějším artiklem pro různé amatéry. Stačí navštívit živnostenské úřady se žádostmi o povolení vzdělávacích, poradenských a lektorských aktivit a volný charakter této živnosti jim umožní zaujmout roli expertů. Určitým selháním se nevyhnou, vědomě nebo nevědomě, ani někteří profesionálové, neboť na straně businessu se obtížně čelí jeho přímočarým, až brutálně zjednodušujícím schémátům a efektivností

¹ Galatík, L., Fiedlerová, V.: *Lesk a bída hodnocení v moderním managementu. Scientia et Societas, 2007, č. 1*

a cílovostí zatíženým procesům. Vzdělání v oboru není ještě zárukou uvážlivého a střizlivého použití technik. I psychologové se mohou dopouštět různých pochybení a nepředložeností. Varovná je ale situace ve firemním světě, který je jaksi mimo dohled odborníků a jejich úsudku. Akademičtí psychologové se obvykle taktně až zdvořile distancují od kšeftu s testy a technikami, které jsou jejich doménou.

Odborná veřejnost v oblasti psychodiagnostiky si uvědomuje, že profesní výlučnost při používání testů je nepraktická a že na ní není nutné trvat. Stále však přetrvává názor, že psychologové mohou provádět testy bez ohledu na speciální školení nebo schopnosti. Ukazuje se nicméně, že diagnosticky zaměřený vý-

soudit jeho kvalitu a aplikovatelnost pro daný účel a umět jej vhodným způsobem a s ohledem na testované použít a interpretovat.

Techniky a schopnosti, pro které se psychodiagnostici certifikují, jsou obvykle vyvíjeny za určitým účelem a v určitém kontextu. V praxi managementu však někdy dochází k ignorování těchto aspektů s nepříjemnými důsledky. Projevuje se to např. tak, že někteří uživatelé používají testy pro jiné než zamýšlené účely a kontexty a bez ohledu na souvislosti dané způsobem a oblastí jejich použití, provádějí testy bez adaptace na místní prostředí, aplikují neaktuální nebo zahraniční testy a normy. Dalším projevem je např. i skutečnost, že osoby, které mají kvalifikaci

Používání psychodiagnostiky k jiným účelům, než pro které byla vyvinuta, může vést např. k přenášení patologických kategorií na zdravé lidi, nedodržování podmínek testů (jako by kontext nehrál roli) nebo k vytváření vlastních, umělých kategorií chování, jejichž jediným účelem je naplnit laickou představu zadavatele manažerského hodnocení.

cvik potřebují všichni uživatelé testů, ať jsou psychologové nebo ne. Zajímavé v této souvislosti je, že dosud velmi málo zemí disponuje nějakým způsobem kvalifikace uživatelů.

Psychodiagnostické testy se skrytě dostávají do různých manažerských hodnotících systémů, manažerských a personálních auditů, do hodnocení úrovně kompetencí podle kompetenčních modelů apod. Vyskytují se zde všechny hlavní skupiny testových metod, jak výkonové testy (např. IST, WAIS-R) či testy speciálních schopností a psychických funkcí (číselné řady, Bourdonova metoda a jiné), tak testy osobnosti (z nichž jsou nejčastěji používány multidimenzionální dotazníky, kupř. ICL, TE-ZA-DO, IHAVEZ, FIRO-B, Cattellův 16 PF, SPIDO) a projektivní metody (zejména Rorschachův test, Kresba postavy, Test kresby stromu, Lüscherův barvosýstav test atd.).

Za standardních okolností potřebují odborníci relativně dlouhý a náročný výcvik a příslušnou certifikaci. Dosažená způsobilost uživatele testů zaručuje schopnost rozlišit, kdy určitý test použít a kdy ne, po-

pro použití testů v klinickém prostředí, mohou být nevhodné při použití stejného typu testů v oblasti managementu.

Výsledky testů mají obvykle svá interpretační schémata, jimž lze rozumět pouze v daném kontextu. Nekompetentní administrátoři testů si ale dělají vlastní interpretační schémata a interpretují interpretace. Jimi dosahované zjednodušení je dogmatické, neúčinné a nebezpečné. Některé metody a techniky si tito administrátoři sami vymýšlejí jako kompiláty různých součástí jiných, standardizovaných testů, které jsou tak stavěny do jiných než původních kontextů. Nemluvě ani o situaci, kdy produkují svá vlastní nekompilovaná dílka, připomínající lidový folklor.

Používání psychodiagnostiky k jiným účelům, než pro které byla vyvinuta, může vést např. k přenášení patologických kategorií na zdravé lidi, nedodržování podmínek testů (jako by kontext nehrál roli) nebo k vytváření vlastních, umělých kategorií chování, jejichž jediným účelem je naplnit laickou představu zadavatele manažerského hodnocení.

→ Představme si člověka, který má rád lidi a chce jim pomáhat. Je inteligentní a věří si. Už toho v životě dost zvládl. Chce být druhým užitečný, učit je a předávat zkušenosti, ale nemá dostatečnou certifikovanou kvalifikaci. Touží po psychologickém a manažerském vzdělání, v němž vidí lákavou možnost ovládnout jednoduché nástroje na druhé a na sebe (např. psychodiagnostiku, motivování, práci s emocemi a stresem, řízení konfliktů, leadership, asertivitu, koučování a jiné moderní vymoženosti). Zároveň touží po penězích a chce být nezávislý. Máme před sebou prototyp pseudopomahače – amatéra, který je leččeho schopný.

Tito lidé obvykle v pozici expertů využívajících psychodiagnostiku a s vírou v čistotu svých úmyslů poskytují zjednodušující a manipulativní interpretace a techniky zadavatelům a jejich podřízeným (testovaným). Nenechávají alternativy. Jejich návody jsou velmi srozumitelné, tváří se vědecky a profesionálně, a proto jsou všeobecně přijímány.

Jejich amatérismus se bohužel snadno nepozná na jejich jazyku, ale spíše na kvalitě interpretací a závěrů a z toho plynoucích důsledků. Pokleslá psychologie se tak halí do závoje odborné terminologie. Kompetentní uživatel se od amatéra liší ve schopnosti použití testů s ohledem na stanovený cíl, kontext a osobnost testovaných, v přístupu k interpretaci, v práci s výsledky testů a v úrovni odborné i osobnostní kvalifikace. Co tedy lze pozorovat na jazykovém chování amatérů? Lze na něm vysledovat řadu společných znaků. Pro ilustraci uvedme některé z nich:

- Používají obecná schémata a šablony bez kontextu a návodně. Typickými představiteli této kategorie jazykového chování jsou výroky: „Emoce ovlivňují rozhodování každého člověka ze 75 %“, „Kdo nenakreslí kořeny stromu, není stabilní a vyrovnaný“, „Kdo se zeptá bezprostředně po skončení testů na jejich předběžný výsledek, prozrazuje nejistotu“, „Na vzpřímeném postoji při komunikaci lze poznat feminní a maskulinní typ manažera“.
- Pracují s pochopitelnými a lidem blízkými kategoriemi psychických kvalit a projevů chování.

Účinná jsou pro ně vysvětlení obsahující typy introvert – extrovert, choleric – sangvinik – flegmatik – melancholik nebo dominantní – submisivní. Zacházejí jen s kategoriemi, do nichž se každý testovaný musí vejít, a jeho individualita se nezmiňuje nebo jen okrajově připouští jako komplikace nebo bezvýznamnost ve vztahu k výsledkům testů.

- Formulují jednoznačné závěry a vysvětlení. Sem patří výroky jako „Extrovert je dominantní, a proto se hodí na pozici manažera“, „Introvert se nehodí do týmu“, „Odolnost získáváme především v dětství, v dospělosti ji můžeme jen omezeně posílit“, „Měkčí (ženské) kompetence jsou méně rozvinuté“, „Nechce působit nejistě a bezradně, proto navenek zaujímá jednoznačné, důrazné postoje“, „Jeho nízké sebevědomí pramení z problémového vztahu s matkou“.
- Generalizují dílčí projevy chování. Příkladem jsou interpretace jednotlivých pozorovaných gest a jiných nonverbálních komunikačních aktů („Zkřížené ruce na prsou znamenají sebeobranu a neochotu spolupracovat“) nebo formulace jednoho dojmu, pod jehož tíhou se řetězí další interpretace, které nikdo neověřuje.
- Přinášejí návody a doporučení. V této souvislosti lze slyšet doporučení typu: „Jako introvert potřebujete výcvik asertivity“, „Úspěšný obchodník musí nejdříve umět prodat sám sebe“, „Potřebujete se naučit více naslouchat“. Autoři dokonce byli svědky výroku „Z introverta se dá udělat extrovert po osmi terapeutických sezeních“.
- Posilují věrohodnost závěrů odvolávkou na autority. Velmi dobře zní zmínka o obecně známých autoritách, jako je Freud, Jung, Erikson, Maslow a další. Zdání profesionality jejich výkladu podporuje např. odkaz na „studie z poslední doby provedené v USA“, naopak příliš nepomáhají „studie realizované v Indii“.
- Užívají chytlavou odbornou psychologickou jasmologii. Velmi rádi a vágně pracují s koncepty podvědomí, nevědomí, nebo dokonce s něčím, co se na-

chází za (pod?) nevědomím. Stejnou službu prokazují pojmy jako např. ego, externalita, sebepojetí, IQ, EQ apod.

- Uzpůsobují výsledky potřebám zadavatele. Jsou známy případy, kdy hodnotitelé upravují interpretace výstupů testů pro potřeby zadavatelů tak, aby potvrdily jejich vidění světa nebo vyřešily rozpory mezi výsledky testů a skutečnými výkony testovaných.

Mezi další charakteristické rysy podporující expertnost amatérů patří modelování vlastních intuitivních nebo účelových schémat kategorizací lidí bez

ného do sebehodnocení, které by bez expertního závěru nenastalo, a tím k emergenci vlastností hodnoceného, které jsou předvídaný a jím dodatečně potvrzeny. Jinými slovy, nastane to, co bylo vysloveno. Denotát (= psychodiagnostický závěr) má sílu rozsudku a může generovat prožitek a následně i chování, které je s větší nebo menší ochotou hodnoceným přijímáno a realizováno. Podobně může fungovat např. i horoskop, je-li vystaven přílišné důvěře příjemce.

Zajímavou zůstává otázka, proč to všechno firmy dělají, proč se vystavují technikám, jejichž rizika pře-

Systém použití diagnostických testů obvykle ústí v závěrečné zprávy, které píše jeden nebo více hodnotitelů. Výsledná zpráva je více alchymií slova a dovedností pracovat s jazykem, a proto se často píše velmi obecně a účelově. Jedná se nakonec o vnitřní hru hodnotitelů v procesu samotného hodnocení.

předcházejícího vědeckého zkoumání, autoritativní a přesvědčivé vystupování a vytváření iluze záhadnosti a neproniknutelnosti diagnostických postupů. Podezřele vyhlíží také popírání výhody respondentů, kteří testy opakují nebo znají jejich konstrukci.

Rizik souvisejících se zneužitím psychodiagnostiky lze identifikovat minimálně stejně tolik jako v případě manažerských hodnotících systémů (viz článek v minulém čísle tohoto časopisu²), jichž jsou ostatně většinou součástí. Oproti standardním manažerským technikám však přece jen zasluhuje psychodiagnostika větší pozornosti a ostražitosti. Je to dáno zejména tím, že působí výrazně vědeckěji, nezávisleji, náročněji a účinněji, což zvyšuje zdání validity výsledků a při jejím neopatrném a amatérském použití prohlubuje negativní dopady na testované. Ze stejného důvodu se z psychodiagnostiky může stát ideologie, která má schopnost se reifikovat a šířit.

Mechanismus působení tohoto typu testování lze popsat na tzv. sebenaplňující se předpovědi. Dostatečně věrohodné hodnocení vmanipuluje hodnoce-

vyšují jejich užitečnost, proč se tak ochotně spoléhají na autoritu hodnotících testů včetně psychodiagnostických. Zkušenost ukazuje, že manažeři často slepě důvěřují v expertní metody, kterým nerozumějí. Mnohdy tím zakrývají svoji neschopnost rozhodovat se při manažerských činnostech samostatně nebo naplňují svoji potřebu získat alibi pro nepopulární závěry.

Systém použití diagnostických testů obvykle ústí v závěrečné zprávy, které píše jeden nebo více hodnotitelů. Výsledná zpráva je více alchymií slova a dovedností pracovat s jazykem, a proto se často píše velmi obecně a účelově. Jedná se nakonec o vnitřní hru hodnotitelů v procesu samotného hodnocení.

Absolventi testů (= oběti technik) se často nedozvědí výsledek testování nebo nemají relevantní možnost se k němu vyjádřit. Mají-li tu možnost, bere se jejich nesouhlas hodnotiteli jako nemístná sebeobrana, agrese nebo nějaký typ selhání. Tak to však mohou vidět pouze hodnotitelé, kteří věří svému svatému poslání.

² Galatík, L., Fiedlerová, V.: *Lesk a bída hodnocení v moderním managementu. Scientia et Societas, 2007, č. 1*

→ Postup amatérů, pseudopsychodiagnostiků a nekompetentních uživatelů testů vůči testovaným připomíná dětský krasohled, v němž jsou pěkně a mechanicky rozloženy střípky vytvářející celkový obraz, přičemž rozvoj (změnu) testovaného lze snadno zařídit pootočením kaleidoskopu vedoucímu k jinému uspořádání. Prosté, ale nebezpečné.

Není jednoduché diagnostikovat tento typ diagnostiků. Problematika by zasluhovala širší diskusi s účastí testovaných, uživatelů testů, tvůrců testů i vědecké a širší odborné veřejnosti. Lze však konstatovat, že k minimalizaci škod se nestačí orientovat podle referenčního listu dodavatele hodnotících a psychodiagnostických služeb s ohromujícím množstvím věhlasných firem. Významnější přínos lze očekávat od ukázky obsahu a způsobu testování a od rozhovoru o prezentovaných výsledcích za přítomnosti odborníků, kteří se poskytováním těchto služeb neživí. Stejně důležité, byť pracné a možná zdlouhavé, je ověřování zdrojů informací a metod, které dodavatel služeb nabízí, a odkazů na zveřejněné autority. Psychodiagnostika si zaslouží poučené pozornosti manažerů firem, a to jak z důvodů toho, co umí a co přináší, tak zejména z důvodů toho, co neumí a v čem může být nebezpečná.

KLÍČOVÁ SLOVA

psychodiagnostika, psychodiagnostické testy, management

JEL KLASIFIKACE

M12, M14, M53, M54

Scientia ^{et} Societas

Scientia et Societas * číslo 2 * ročník III

Vydavatel

NC Publishing, a. s., Politických vězňů 10, 110 00 Praha 1, IČ: 27398358 | www.ncpublishing.cz

Redakce

Politických vězňů 10, 110 00 Praha 1 | e-mail: redakce@sets.cz | www.sets.cz

Výkonný redaktor

PhDr. Jiří Malý, Ph.D. | e-mail: jiri.maly@sets.cz

Redakční radu řídí

doc. Ing. Eva Klvačová, CSc., prorektorka NEWTON College, a. s. pro vědu a výzkum

Redakční rada

Ing. Lubomír Galatík, rektor a místopředseda představenstva NEWTON College, a. s.
doc. Ing. Jiří Chlumský, CSc., vědecký pracovník, Institut integrace ČR do evropské a světové ekonomiky VŠE v Praze
doc. Ing. Petr Chvojka, CSc., bývalý hlavní ekonom ČSOB
Mgr. Petr Kraus, předseda představenstva NEWTON College, a. s.
prof. Ing. Václav Kubišta, CSc., rektor Vysoké školy obchodní v Praze, o. p. s.
Dr. Jan Mojžíš, člen představenstva NEWTON College, a. s.
Ing. Karel Mráček, CSc., vědecký pracovník, NEWTON College, a. s.
PaedDr. Mgr. Petr Parma, poradce představenstva NEWTON College, a. s.
prof. Ing. Milan Šikula, DrSc., ředitel Ekonomického ústavu Slovenské akademie věd
doc. Ing. PhDr. Ing. Vladimír Tomšík, Ph.D. Ph.D., člen bankovní rady České národní banky

Grafická úprava

Matěj Bacovský, BIOPORT.cz

Sazba

Vladimír Vašek

Vyšlo v Praze 9. července 2007

MK ČR E 16579

ISSN 1801-7118 (tištěná verze)

ISSN 1801-6057 (on-line verze)

© NC Publishing, a. s.

Set

Scientia et Societas

cena 69 Kč

redakce@sets.cz

www.sets.cz